

**A magyar egyházak szerepe
az elszakított területek gyermekvédelmében és fogyatékossgal
élők segítésében**

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

2023 június

Tartalom

Bevezető	4
Történeti kitekintés az egyházak szerepére az elszakított területeken, a rendszerváltozás idejéig	6
Kárpátalja	6
A Kárpátaljai Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása	6
A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	8
A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	10
Erdély	13
Az Erdélyi Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása	13
Az Erdélyi Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	16
Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	24
Felvidék.....	27
A Felvidéki Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	28
A Felvidéki Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	29
A Felvidéki Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	31
Vajdaság	32
A Vajdasági Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása	32
A Vajdasági Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása.....	35

A Vajdasági Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása	39
Az egyházakban a rendszerváltozás idejétől végbemenő karitatív tevékenység fejlődése	41
Kárpátalja	41
A Kárpátaljai Református egyház a rendszerváltás után	41
A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után	53
A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után	60
Erdély	71
Az Erdélyi Református Egyház a rendszerváltás után.....	72
Az Erdélyi Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után	76
Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után	80
Felvidék	80
A Felvidéki Református Egyház a rendszerváltás után	81
A Felvidéki Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után.....	83
A Felvidéki Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után	84
Vajdaság	85
A Vajdasági Református Egyház a rendszerváltás után.....	85
A Vajdasági Katolikus Egyház a rendszerváltás után.....	86
Az egyházi irányítású szociális gondoskodás tovább fejlődésének lehetőségei.....	89

Bevezető

A történelmi egyházak hagyományos hitéleti tevékenységük mellett számos, a társadalom számára kiemelten fontos szerepet is vállalnak. Ez a karitatív, szociál- és társadalompolitikai tevékenység mindig is jellemezte az egyházat.

Az őskeresztény egyházközségek életét teljesen átszötte az elesettek megsegítése (gyűjtések a szegények részére, rabszolgák kiváltása, özvegyek támogatása), a fizikai szükségleteken kívül szegény társuk lelkét is ápolták a közösségek. Az egyház az ókorban kiterjesztette a szegénygondozás körét a római császárság határain kívülre, az egyházi javak egy negyedét, a „quarta pauperum”-ot karitatív célokra fordították. Egyházi „ápolók” és szegények befogadására alkalmas fogadók létesültek. A IV. században Nagy Konstantin császár rendelettel megerősítette az egyház szegénygondozói tevékenységét, a püspökök kötelessége lett a börtönlátogatás, a gabona szétosztása özvegyek részére, a VI. században létrejöttek a plébániák, amelyeknek az egyházközségi szegénygondozás irányítása is feladata lett. Megalakultak az első szerzetesközösségek, amelyek nagy jelentőséget tulajdonítottak a karitásznak, a felebaráti szeretet gyakorlásának. A szegények szolgálatának nagy szentjei (Nursiai Szent Benedek, Assisi Szent Ferenc, Árpád-házi Szent Erzsébet és Szent Hedvig) példái nyomán a szerzetesek a szegények ápolását, gyógyítását tűzték maguk elé célul, s lettek a kolostorok a szegénygondozás központjai. Kórházak, beteg- és szegényházak jöttek létre, amelyeket alamizsnából és a szerzetesek saját munkájából tartottak fenn.

A XVI. században Néri Szent Fülöp az utcagyerekek nevelésének és árvaházak létesítésének szükségességét mutatta saját példájával, a XVII. században Páli Szent Vince a szegénygondozás új rendszerét alakította ki: intézmények helyett saját otthonukban gondoztatta a szegényeket. Az újkorban Bosco Szent János a gyermeknevelés terén, Boldog Kolping Adolf a tanoncotthonokkal, Ward Mária pedig az angolkisasszonyok rendjével a leánynevelés terén alkotott maradandót.

Ezek a karitatív, társadalompolitikai tevékenységek sokszor nem látszanak a társadalom többsége számára, nem jelennek meg a különféle médiumokban, nem kapnak megfelelő publicitást. Az emberek

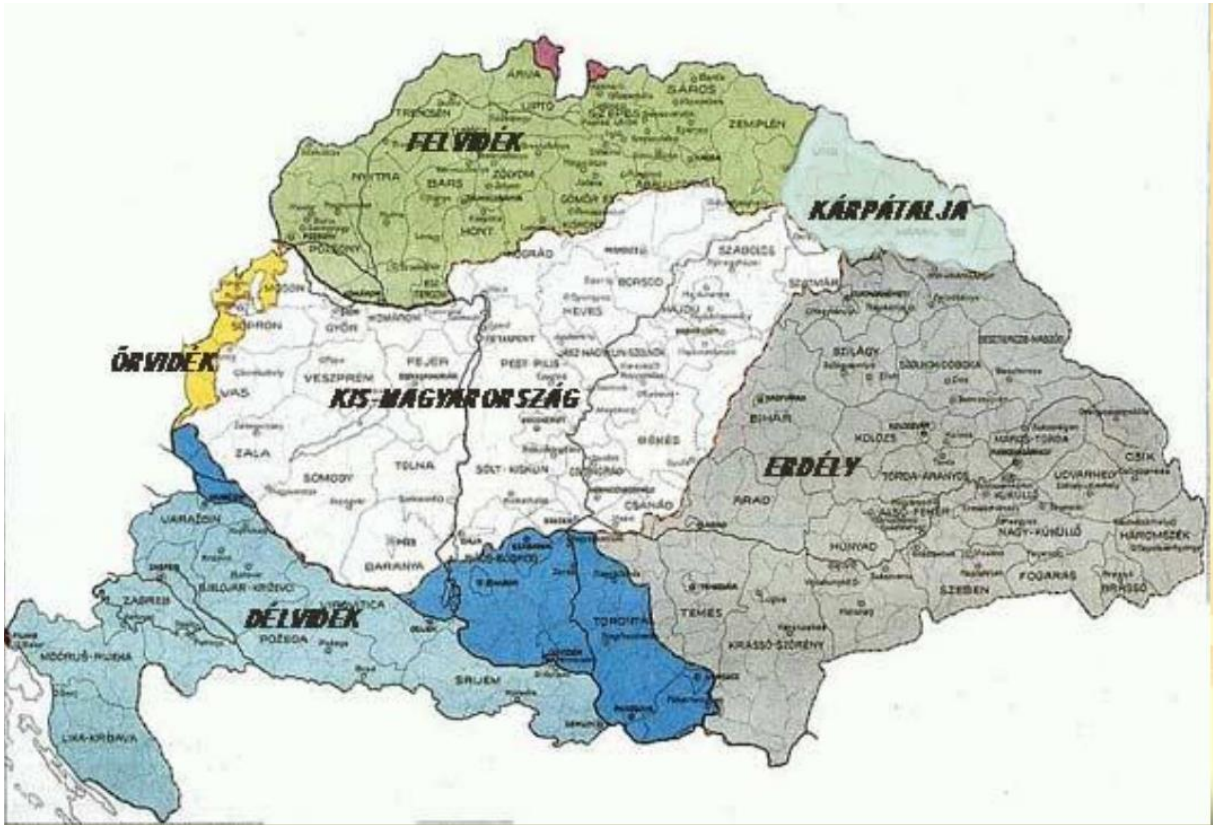
jelentős része az egyházakat elvont hitéleti területnek tekinti és legtöbbször nincsenek tisztában azzal, hogy milyen társadalmi segítségre számíthatnak a részükről.

Az egyházak működése a határon túli magyarok esetében talán még nagyobb jelentőséggel bír, mint határainkon belül. A világban folyamatosan jelenlévő változások, a háborúk veszélye, a globalizáció következményei és a terrorizmus, amelyről a médiából nap mint nap értesülünk, felhívja a figyelmet arra, hogy az egyházaknak egyre nehezebb feladatokkal kell megbirkózniuk. Olyan társadalmi problémák feszítik a tágabb és szűkebb környezetünk mindennapjait, mint a menekültválság, a pénz uralma, a társadalmi egyenlőtlenségek, a szegénység, az éhezés, az elmagányosodás, a természeti katasztrófák, az egyre növekvő számban megjelenő szekták terjedése és még hosszan lehetne sorolni azokat a jelenségeket, amelyekkel a mai embereknek, és a történelmi egyházaknak meg kell küzdeniük.

Az állami szervezetek mellett az egyházak vannak jelen szinte minden településen és vállalnak részt a társadalom formálásában, közérzetének alakításában, közösségeket hoznak létre, majd ezek valódi motorjává válnak.

Az egyház kiemelt hangsúllyal hirdeti azt, hogy a küldetéséhez, a missziójához mindig hozzátartozik az egész emberrel és az egész emberi problémával való foglalkozás. Az egyház szerepet vállal a társadalom legtöbb gondjával kapcsolatosan, illetőleg az embernek, az egész embernek a problematikáját tekinti kiindulópontnak.

Történeti kitekintés az egyházak szerepére az elszakított területeken, a rendszerváltozás idejéig

forrás: Szabó György: Vallási magatartás a Vajdaságban <https://docplayer.hu/1829468-Vallasi-magatartas-a-vajdasagban.html>

Kárpátalja

A kárpátaljai magyarság döntő többsége három történelmi egyház, a református, a római katolikus, illetve a görögkatolikus egyház híve.

A Kárpátaljai Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A Kárpátaljai Református Egyházkerületnek az I. világháború befejezéséig nincs külön történelme. Három egyházmegyéje a reformáció kezdete óta a Magyar Református Egyház Tiszáninneni, valamint Tiszántúli Egyházkerületének része volt, azonban az I. világháború után - a trianoni békeszerződés

folytán - sok magyarlakta terület, így a mai Kárpátalja és vele együtt nagyszámú református gyülekezet is idegen fennhatóság alá került¹. A Csehszlovák Köztársaság részeként, elszakadva az anyaországtól és az anyaegyházától, az életben maradás érdekében a helyi református gyülekezeteknek létre kellett hozniuk saját egyházkerületüket. Mivel azonban az egyház és az állam kapcsolata sokáig tisztázatlan kérdés volt, csak 1923. június 7-én kerülhetett sor a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulására, amit három egyházmegye, Ung, Bereg, és a már 1821-ben egyesült Máramaros-Ugocsa alkotott. Az újonnan létrejövő egyházkerület első püspöke Bertók Béla munkácsi lelkipásztor, a beregi egyházmegye esperese lett, akinek 1923. évi statisztikai jelentése alapján a három egyházmegye összesen 77 gyülekezetet, három filiál és három missziói gyülekezetet számlált, 65 ezer gyülekezeti taggal, 76 lelkész és 5 segédlelkész vezetésével.

A 38 állami iskola mellett ekkor 51 református felekezeti iskola működött Kárpátalján. A Kárpátaljai Református Egyház a körülményekhez igazodóan szervezni kezdte a fennmaradás feltételeit. Losonc központtal újraindult a teológiai képzés, az iskolák, szeretetintézmények (árvaház, aggok háza) megszervezése, fenntartása, tehát az egyház élénk belmissziós tevékenységet folytatott. Mindez amellettt történt, hogy a prágai kormány csak 1932-ben ismerte el Bertók Bélát püspöknek, ami az anyagi támogatás rendezését is jelentette.

A csehszlovák éra alatt, 1936 őszén alakult meg Kárpátalján - központja pedig Huszt volt - a „Napkeleti / Keleti Baráti Kör” ébredési mozgalom, melynek célja az öntudatos református nevelés volt. A mozgalom fogadtatása ellentmondásos volt, egyesek ellenezték, mások támogatták, egy csoport közömbös volt iránta, és sok helyen ellenállásba ütközött a saját egykori vezetői, lelkipásztorai részéről is. Voltak, akik úgy állították be a hívek előtt, mint egy új vallást, nem mint az egyházon belüli megújító mozgalmat, így jött el az 1938-as év az I. bécsi döntéssel, majd 1939. március 15-e, mikor egész Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz. Öt év telt el a régi-új körülmények között: a gyülekezeteket ismét a korábbi magyar egyházkerületek vették át. Bereget és Ugocsát a Tiszántúli Egyházkerületnek ítélték oda, a harmadik egyházmegye, Ung pedig a Tiszáninneni Egyházkerület része lett. Eközben tombolt a II. világháború, amelynek kitörése megakadályozta a visszacsatolt területek teljes újjárendezését.

A szovjet csapatok 1944 októbere folyamán megszállták Kárpátalja területét, ez pedig sorsfordító volt a kárpátaljai reformátusság számára. A szovjet csapatok bevonulását követően egy olyan új rend vette kezdetét, amire az ateista politika volt jellemző. Ez a tény előrevetítette a helyi felekezetek és az állam kapcsolatának későbbi alakulását: már 1945 folyamán bekövetkezett az egyházi földek és iskolák

¹ PEYER – MÜLLER, F.: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre

államosítása, a lelkészlakások, gyülekezeti termek kisajátítása, tehát az egyházellenes intézkedések nem sokat várattak magukra. Ezt követően az államhatalom még fokozottabban törekedett arra, hogy az egyházon belül is a szovjet vezetés akarata érvényesüljön: adatokat gyűjtött a lelkészekről, meghatározta, hogy ki álljon a Kárpátaljai Református Egyház élére (minden egyházi törvényt figyelmen kívül hagyva), majd megtörtént az egyházközségek szovjet szabályok szerint regisztrálása is. Ez utóbbi lépéssel tulajdonképpen rendeződött a Kárpátaljai Református Egyházkerület - addig bizonytalan - állammal való kapcsolata, amely az 1970-es évekig nem változott.

Ezekben az években mindössze húsz lelkész szolgált a megmaradt több, mint nyolcvan református gyülekezetben, és ekkoriban a kárpátaljai reformátusságnak az istentiszteletek és a nyilvános temetések jelentették a gyülekezetek megtartó erejét, erre korlátozódott ugyanis a lelkészi tevékenység. Fiatalok oktatásáért, keresztelésért szigorú büntetés járt, a vasárnapi istentiszteletekről besúgók írták jelentéseiket. A '70-es évek közepétől valamelyest enyhült az állami elnyomás, kétévenként két-két lelkésztanulót képezhettek, amely az elhunyt lelkészek pótlására volt elegendő, így érték el, hogy a kilencvenes évek elejére nem csökkent tovább a lelkészek száma.

1990 új korszak kezdete volt a Kárpátaljai Református Egyház történetében. A kommunista uralom összeomlott, és elviekben mindent megengedtek, amit a szovjethatalom börtönbüntetés terhe mellett tiltott. Megújultak és kinyíltak a bezárt templomok, újak épültek, megindult a hitoktatás, megteltek a templomok, élénk ifjúsági munka kezdődött. Az elkövetkező tíz évben a szolgáló lelkészek száma megduplázódott.

Az ezredfordulóra már négy Református Líceumot, elemi iskolákat és óvodákat működtetett az egyház, minden állami támogatás nélkül. A Sámuel Alapítványon keresztül két szeretetintézményében árva, testi- és szellemi fogyatékos gyerekeknek biztosítanak családi jellegű nevelést. Megélénkült a missziós tevékenység, amely kiterjed a cigány misszióra (cigány templomok, gyülekezetek, iskolák és nappali foglalkoztatók működnek megyeszerte) és a szenvedélybetegeket mentő misszióra is.

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Az első magyar király által alapított egyházmegyék közül a jelenlegi kárpátaljai terület az 1009-ben megszervezett erdélyi egyházmegye része lett, 1346-ban pedig az egri egyházmegyéhez került ez a terület. Egy 1332-ből származó, a vatikáni levéltárban őrzött dokumentum szerint a térségben több mint 50 templom volt². 1804-ben az egri egyházmegye két részre oszlott: az egyik rész továbbra is az

² NÉMETH IMRE OFM: A Katolikus Egyház 1000 éve a Kárpát-medencében. Új Hajtás, 1999. 5. sz 10-11. old.

egri püspökség része maradt, míg a másik felén 1804. március 23-án létrejött a Szatmári Római Katolikus Püspökség. Az intézkedést VII. Piusz pápa hagyta jóvá³.

Trianon után, Csehszlovákiában, az elcsatolt részen megalakult az ungvári apostoli kormányzóság⁴, amelyet 1939. július 17-én szüntetett meg a Szentszék⁵. Dr. Scheffler János szatmári megyéspüspök, utolsó körútja alkalmával Kárpátalján is - csakúgy, mint az egyházmegyében mindenütt, - helynököt nevezett ki, a Rómából jövő utasítás szerint. A püspök akadályoztatása esetén ezek a helynökök voltak felhatalmazva az adott egyházi kerület irányítására. Pásztor Ferenc, a beregszászi főesperes kapta a megbízatást⁶.

Kárpátalján 1945-ben 48 latin szertartású pap tevékenykedett, közülük hármat még ebben az évben elhurcoltak⁷. 1948-tól újabb letartóztatások történtek, összesen 19 pap került a vádlottak padjára, több esetben nem kevesebb volt a vád, mint hazaárulás. Az otthon maradt papokat folyamatos megfigyelés alatt tartották, bármikor letartóztathatták őket. A hatóságok minimális cselekvési szabadságot hagytak csak az egyház számára: szentmisén és temetésen kívül semmilyen más tevékenységet nem végezhettek.

Új fejezetet nyitott Paskai bíboros kárpátaljai látogatása. *„Nem szeretek nagy kijelentéseket tenni. Mégis meg merem kockáztatni, hogy kárpátaljai látogatásom történelmi jelentőségű volt...”* – nyilatkozta a sajtónak a bíboros 1989. május 25-én Ungváron⁸. A Gorbacsov főtitkár által meghirdetett peresztrojka hatásaként a '80-as évek utolsó harmadában, a korábbiakhoz képest több olyan eseményre is sor került, melyek azt hivatottak bizonyítani, hogy az átalakítás a megvalósítás fázisába lépett.

1988-ban a Kijevi Rusz megkeresztelkedésének ezeréves évfordulója alkalmából az államilag szervezett ünnepségekre számos külföldi főpap érkezett. Paskai László a pápai delegáció tagjaként volt jelen, Csáti József szintén a meghívottak között volt, így alkalom adódott arra, hogy találkozzanak és megbeszélést folytassanak a kárpátaljai helyzetről⁹. Csáti atya meghívta Kárpátaljára a bíborost, a látogatáshoz ugyanakkor továbbra is állami jóváhagyás kellett. A látogatás során megállapodás

³ A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000

⁴ BURA LÁSZLÓ: A második évszázad (1904-2004) A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye kislexikona. Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003. 16.old

⁵ uo.

⁶ NÉMETH IMRE OFM: A Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság jogtörténeti áttekintése(3.) Új Hajtás, 1999. 1. sz. 10-11. old

⁷ A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000. 22. old

⁸ Megerősíteni őket hitükben és hűségükben Paskai László bíboros nyilatkozata kárpátaljai látogatásáról. Új Ember, 1989. június 11. sz 1. old.

⁹ Bohán Béla SJ

született, amiben öt magyarországi pap átjövételét engedélyezték, ők a nyár folyamán megkezdhették működésüket. A megállapodás szerint a hatóságok nem akadályozták továbbá azokat, akik magyarországi teológiai képzésre jelentkeztek.

A következő események már egyházz jogilag is igyekeztek szabályozni azt a visszas helyzetet, amely a háború után kialakult ezen a területen. 1993. augusztus 14-én megalakult a Latin szertartású Kárpátaljai Apostoli Kormányzóság. Az első kormányzó Antonio Franco, Ukrajna Apostoli Nunciusa lett, a pápai bullát 1993. december 16-án hirdették ki a munkácsi római katolikus templomban¹⁰. Kárpátalja szempontjából ismét egy fontos döntés született a Vatikánban: 1995. december 9-én II. János Pál pápa Majnek Antal ferences atyát kinevezte segédpüspökké¹¹. 2002. március 27-én II. János Pál a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóságot egyházmegyei státuszba emelte, Majnek Antalt, pedig megyéspüspökké nevezte ki az egyházmegye élére¹².

A '80-as évek végére 9 pap látta el az egész szóban forgó területet. Erősen korlátozott volt minden egyházi tevékenység, ilyen körülmények között csak minimális, leginkább egyéni segítségnyújtásra volt lehetőség. Szó szerint a túlélésért küzdött a kárpátaljai római katolikus egyház, újjá kellett szervezni a teljes tevékenységi kört.

A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a kanonizálása óta (1771) a mai értelemben vett Kárpátalja területén – hívei számából és joghatósági kiterjedéséből adódóan – az északkelet-magyarországi régió legjelentősebb egyházi struktúrájának számított. A görögkatolikus egyháznak a kárpátaljai társadalmi életben betöltött kiemelkedő szerepe a mai napig megkérdőjelezhetetlen.

A rendszerváltást követően a Munkácsi Egyházmegye több kihívás előtt találta magát, amelynek fő oka az volt, hogy a püspökség 1949-től csak illegalitásban működhetett. Ezt követően az egyik soron következő feladat az egyházmegye igazgatási rendszerének újjászervezése volt, amelynek rendező elvéül a független Ukrajnához tartozó Kárpátalja járási közigazgatási beosztása szolgált. A görögkatolikus esperesi kerületek közül azonban akadt egy kivétel, amelyet nemzetiségi alapon hoztak létre – a Beregszászi Magyar Esperesi Kerületet.

¹⁰ A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000. 17. old.

¹¹ DIÓSSI GÉZA KORNÉL, MAJNEK ANTAL: A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház története. Új Hajtás, 1996. 3. sz. 6-7. old.

¹² Új Hajtás, 2002. 3. sz. 12. old.

A Beregszász Magyar Esperesi Kerület megalakulása

A Hajdúdorogi Görögkatolikus Egyházmegye 1912. évi felállításával a görögkatolikus magyarság egyházszervezeti küzdelmének egy meghatározó szakasza ért véget¹³, az új egyházmegye megalapításával azonban további magyar ajkú görögkatolikus egyházközségek maradtak az eperjesi és a munkácsi püspökség joghatósága alatt¹⁴.

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye területén élő magyar közösség történetében a következő fordulópontot az I. világháború utáni határváltozás jelentette. Ennek nyomán a mai Kárpátalja – tehát nagyjából a történeti Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék – területén élő magyar görögkatolikusokat elszakították a Magyar Királyságtól, s az első Csehszlovák Köztársaság kötelékébe kerültek¹⁵.

A magyar elittel hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló görögkatolikus főpapságra az új hatalom igencsak bizalmatlanul tekintett, melynek háttérében az állt, hogy Kárpátalja ruszin lakosságának körében továbbra is a Munkácsi Egyházmegye rendelkezett a legszilárdabb pozíciókkal. Prága ezt az ortodoxia térnyerésének elősegítésével kívánta ellensúlyozni, melynek következtében a két egyház között éles harc indult a lelkek megnyeréséért. Ennek egyik eszközeként említhető a görögkatolikusok ellen indított sajtóhadjárat, amellyel az egyesült klérus magyarbarátságát állították szembe az ortodoxia „szláv” és „demokratikus jellemvonásával”.

A csehszlovák állam fennhatósága alá került Munkácsi Egyházmegye püspöke Papp Antal volt, akit 1912 óta látta el a püspökség kormányzását. A csehszlovák vezetés az előző rendszer híveként tevékenykedő főpásztor iránt bizalmatlan volt, ezért kiutasította a köztársaság

¹³ Végheő Tamás: A görögkatolikus magyarok mozgalma a kezdetektől 1905-ig. In: Végheő Tamás – Katkó Márton Áron: Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1. kötet. 1778– 1905. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2014. 31

¹⁴ Pirigy István: A magyarországi görög katolikusok története. II. kötet. Nyíregyháza, Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 1990. 123–124. (Továbbiakban: Pirigy, 1990.); Marosi István: Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és templomok. Nagybégány – Beregszász, Szent Miklós Egyesület, 2014. 25. (Továbbiakban: Marosi, 2014.)

¹⁵ Magocsi, Paul Robert: *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948.* Cambridge – London, Harvard University Press, 1978. 178. (Továbbiakban: Magocsi, 1978.)

területéről¹⁶. Az új püspök Gebé Péter lett, aki 1924 és 1931 között vezette az egyházmegyét, majd Gebé halálát követően Sztojka Sándort nyerte el a püspöki címet. Sztojka püspöksége idején a csehszlovák kormány és a Vatikán megállapodást kötött a Munkácsi és az Eperjesi Egyházmegyék jogi helyzetéről. Az 1937-ben aláírt egyezmény értelmében a két püspökség kikerült az esztergomi érsek fennhatósága alól, s fölöttük – ideiglenes jelleggel – az Apostoli Szentszék gyakorolt joghatóságot. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, mivel az első bécsi döntés (1938. november 2.) és Kárpátalja területének visszavétele (1939. március) után a Munkácsi Egyházmegye újra Esztergom joghatósága alá került¹⁷.

A II. világháborút követően, amikor Kárpátalja a Szovjetunió részévé vált, a kommunista hatalom harcot hirdetett a görögkatolikus egyház ellen is, s e stratégia részeként 1946 márciusában Lembergben zsinatot hívtak össze, ahol kimondták a keleti szertartásúak Rómával kötött ún. breszti uniójának (1596) felbontását. Ezt követően a szovjet hatóságok hozzáláttak a Kárpátalján is jelentős pozíciókkal rendelkező görögkatolikus egyház ellehetetlenítéséhez. A papság döntő részét az ortodox hitre való áttérésre kényszerítették, s csak e feltétel teljesülése esetén folytathatták papi szolgálatukat. Akik nem voltak hajlandók a pravoszláv hitet követni, azok nem végezhettek egyházi szolgálatot, szélsőséges esetben a szovjet munkatáborokba internálták őket. Ilyen körülmények között a görögkatolikus egyház papsága illegális keretek között – a szovjet hatóságok folyamatos ébersége mellett – működhetett csak tovább¹⁸.

¹⁶ 1924. július 4-én a pápa is felmentette Papp Antalt püspöki jogköréből. Ezt követően Miskolcra helyezték át, ahol az újonnan alapított Miskolci Exarchátus apostoli kormányzója és megszervezője lett. Pirigyí, 1990. 72.; Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Papp.html>.

¹⁷ Magocsi, 1978. 185–187.; Pirigyí, 1990. 124–125.; Fedinec Csilla: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 106. A magyar kormány kárpátaljai egyházpolitikájáról ld. Brenzovics László: Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010. 148–163.

¹⁸ Vö. Pekar, Athanasius B.: *The History of the Church in Carpathian Rus'*. New York, Columbia University Press, 1992. 144–154.; Végheő Tamás: Útkeresés kényszerpályák között: görög katolikusok Kárpátalján Magyarországon és Ukrajnában 1945 után. In: Balogh Margit (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után. Konfessie, cirkevna politika, identita na Slovensku a v Ma arsku po roku 1945*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 2008. 289–294.; Pilipkó Erzsébet: *Identitás és hit. III. kötet*. Ungvár – Budapest, Intermix Kiadó, 2010. 64.; Bendász Dániel: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a szovjet megszállás után és ma*. In: Molnár D. Erzsébet – Molnár D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Közép-Kelet Európában*. Beregszász, k. n., 2016. 198–208. (Továbbiakban: Bendász, 2016.); Gönczi Andrea: *A görögkatolikus egyház felszámolása Kárpátalján az Orosz Föderáció Állami Levéltára anyagainak tükrében*. In: Gazdag Vilmos – Karmacsai Zoltán – Tóth Enikő (szerk.): *Értékek és kihívások. II. kötet*. Ungvár, Autdor – Shark, 2016. 41–48.

Erdély

Az Erdélyi Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása¹⁹

Az Erdélyi Református Egyházkerület földrajzi határai kezdettől fogva egybeesnek a történelmi Erdély határvonalával: északon a Lápos-hegység, keleten és délen a Kárpátok hegyvonulata, nyugaton az Erdélyi-szigethegység, a Királyhágó és a Meszes. Ezen a területen a reformáció idején, a középkori erdélyi püspökség jogutódjaként két, ágostai hitvallású superintendencia²⁰ alakult ki az 1550-es években: a magyar és a szász. A magyar superintendencia keretében azonban - az 1550-es évek végén - megjelentek a helvét irányú reformáció elveit elfogadó lelkészek és hívek, 1564-re az egész superintendencia református hitvallásúvá vált, 1568-ban pedig Tordán az erdélyi országgyűlés kimondta az addig kialakult felekezetek (római katolikus, ágostai evangélikus, református, unitárius) vallásszabadságát. 1574-ben az unitáriusok, - a korábbi szervezetből kiválva, - külön egyházkerületet alkottak, a magyar superintendencia református lelkészei 1576-ban szintén külön szervezkedtek, így Erdély területén két önálló magyar protestáns egyház jött létre, a református és az unitárius. A XVI. század utolsó évtizedeiben a református egyház - híveinek száma szerint - többségivé vált, és nyolc egyházmegyére tagolódott. Az Erdélyi Református Egyház ebben az időszakban Marosvásárhelyen, Gyulafehérváron, Nagyenyeden, Déván, Kézdivásárhelyen és Fogarason tartott fenn jeles iskolákat. A XVII. században, a református fejedelmek uralkodása idején, a református egyház az uralkodó támogatását is élvezve fejlődött: új gyülekezet alakult az unitárius többségű Kolozsváron, amely a hívek számának növekedésével a század végére Erdély egyik legnagyobb eklézsiájává vált.

1622-ben Bethlen Gábor fejedelem Academicum Collegium rangra emelte a gyulafehérvári iskolát. 1662-ben, a tatár pusztítás után Nagyenyeden talált új otthonra a Bethlen Kollégium, Kolozsváron pedig a református egyházközség iskolája Apáczai Csere János professzori tevékenysége (1656-1659) nyomán emelkedett főiskolai rangra. Székelyudvarhelyen Bethlen János kancellár alapított kollégiumot 1670-ben, míg 1672-ben a jezsuita üldözés elől menekülő sárospataki kollégiumot Apafi Mihály fejedelem Gyulafehérvárra telepítette.

A XVIII. században a Habsburg-uralom alá került Erdélyben a református egyház védekezésbe kényszerült az uralkodói támogatást élvező katolicizmussal szemben: az önvédelem és egyházigazgatás legfőbb szerveként alakult ki a Református Főkonzisztórium, a mai Igazgatótanács jogelődje. Bár több templom erőszakos úton katolikus kézre került és sok egyházközség jövedelmét

¹⁹ <https://reformatus.ro/rolunk/tortenelem>

²⁰ Felügyelőség

megnyirbálták, ez az önvédelem hathatósan bizonyult az erdélyi hagyományos vallásszabadság fenntartása tekintetében. A református kollégiumok száma emelkedett, 1716-ban Marosvásárhelyre költözött a gyulafehérvári kollégium, a szászvárosi pedig a század végén a Főkonzisztórium irányítása alá került. E főiskolák és néhány parókia kiváló tudományos műhelyként szolgáltak az alkotó értelmiségiek számára. Ebben a században mindegyik anyaegyházközségben és jó néhány filiában működött iskola, ahol a gyermekek legalább az olvasást és a református hit alapelemeit elsajátíthatták.

1848 után a nemesi patrónusoknak az egyházközségek fenntartásában játszott szerepe csökkent, nőtt viszont a hívek – akiknek zöme a jobbágyfelszabadulás után kisbirtokossá vált – egyházfenntartó hozzájárulása. A kiegyezés (1867) után megindult az egyház szervezetének korszerűsítése, az 1884. évi debreceni református zsinat alkalmával - ötödik egyházkerületként - Erdély is betagozódtott a magyarországi református egyházba, sajátos törvényeit továbbra is fenntartva.

1919 tavaszától az Erdélyi Református Egyházkerület Románia fennhatósága alá került, majd a trianoni békediktátum aláírása után (1920) Nagy Károly püspök letette az esküt a király előtt. A kétszeresen - vallási és nemzetiségi szempontból is - kisebbségbe került egyház csakhamar megérezte az impériumváltás nyomasztó súlyát.

A két világháború közötti időszakban lelki újjászületés volt tapasztalható az erdélyi reformátusságban. A bécsi döntés (1940) után az egyházkerület észak-erdélyi része visszatagozódtott a Magyarországi Református Egyházba. A kisebbségi elnyomásból fölszabadult egyházi élet föllendült, a konferenciák és gyűlések tartása akadálytalaná vált. A Romániában rekedt dél-erdélyi rész - Nagyenyed központtal - Nagy Ferenc püspökhelyettes irányítása alatt élt tovább.

1945-ben a két egyházkerületi rész újból egyesült, ugyanakkor az erdélyi református egyház egyre erősebben érezte a feltörekvő kommunista diktatúra nyomását. Az 1945-ös földreform az egyházközségi és kollégiumi földbirtokok újabb részét vette el, a maradékot a következő évtizedben a kialakuló termelőszövetkezeteknek kellett átadni, majd 1948-ban az összes felekezeti iskolát államosították, teljes felszerelésükkel és ingatlanvagyonukkal együtt.

A kommunista hatalomátvétellel a modern történelem egyik legsúlyosabb egyházüldözése vette kezdetét Erdélyben. A politikai titkosrendőrség (Securitate) folyamatosan figyelte a lelkészi kart, 1952-ben, majd különösen 1956-ban számos református és más kisebbségi egyházhoz tartozó lelkészt letartóztattak, és különféle - többnyire koncepciós - perekben kirótt büntetések következtében sokan megjárták a Duna-csatornát vagy szenvedtek politikai börtönökben. Nagyrészüket az 1964. évi általános

amnesziával szabadult, amikor Románia először kapott kölcsönt az USA-tól, és a szerződés feltételei között szerepelt a politikai foglyok szabadon bocsátása. A történelem azonban megismétlődött: a megelőző gyászévtized után jött a csendes, majd az egyre erősödő elnyomás ideje, és a Ceaușescu-féle diktatúra falurombolási tervei mérték nagy csapást az egyház életére.

Az 1989-es fordulat után újra elkezdődhetett az egyházépítő munka, azonban a jogtalanul elkobzott egyházi ingatlanok visszaadása alapvető és a mai napig megoldatlan kérdés. Minthogy a református egyház szinte valamennyi tagja a magyar etnikai kisebbséghez tartozik, az etnikai kisebbségek jogainak teljesítése közvetlenül érinti. A magyarelles megnyilvánulások gyakran kényszerítik az egyházat arra, hogy felemelje szavát az emberi méltóság és a szabad vallásgyakorlás mindennemű megsértése ellen.

A királyhágómelléki református egyházkerület a református egyház viszonylag fiatal egyházkerületei közé tartozik. A kárpátjaihoz hasonlóan a trianoni békeszerződés következtében jött létre 1921. augusztus 16-án, a magyarországi központról (Debrecen) való leválasztással. Hagyományosan a teljes Királyhágómelléki Református Egyházkerület a Tiszántúli Református Egyházkerület része volt, Trianon után azonban 183 egyházközség Romániához került, ez pedig szükségessé tette egy új egyházkerület létrehozását, mivel az erdélyi egyházkerület már így is meglehetősen nagy volt (lélekszámát és területi kiterjedését tekintve ma is mintegy kétszerese a királyhágómellékieknek).

A királyhágómelléki református egyházkerület a romániai református egyház két egyházkerületének egyike, a Partium egyházközségeit foglalja magába, központja Nagyvárad lett, amit azonban a román állam csak 1926-ban ismert el. A bécsi döntések nyomán az egyházkerület híveinek és egyházközségeinek nagyobb része újra Magyarországhoz került, csakúgy, mint az Erdélyi egyházkerület esetében.

A második világháború után Partium is újra Romániához került, az egyházkerület pedig Nagyvárad Református Egyházkerület néven szerveződött újjá. Az 1948-as kommunista hatalomátvétellel ebben az esetben is megkezdődött a legsúlyosabb hányattatások időszaka. A kommunizmus valamennyi romániai egyház fejlődésének gátat vetett, de a legsúlyosabban a magyar történelmi egyházakat és a román görögkatolikus egyházat sújtotta.

A legsúlyosabb csapás a '48-as államosítás volt, melynek során az egyházak elvesztették minden vagyonukat, és valamennyi intézményüket, csupán a templomi szolgálat

folytatódhatott, súlyos korlátozások és állandó ellenőrzés mellett. A királyhágómelléki református egyházkerület ekkor vesztette el a nagymúltú Zilahi Református Gimnáziumot, a Szatmárnémeti Református Gimnáziumot, a Lorántffy Zsuzsanna Református Leánynevelő Intézetet Nagyváradon, és még számos más történelmi intézményét.

A rendszerváltozás és főként az azt megelőző temesvári események fokozottan érintették az egyházkerületet, amennyiben a temesvári hívek és lelkészek, Tökés László voltak a rendszerváltó események kirobbantói. A rendszerváltozás után az egyházkerület újra Királyhágómelléki Református Egyházkerület néven működhetett tovább (ahogy az erdélyi egyházkerület is visszanyerte egykori nevét), legfőbb feladata pedig a demokrácia első évtizedében erősödő román nacionalizmus elleni fellépés, a megmaradás biztosítása, és egykori intézményeinek, szervezeteinek újjáalapítása volt, így hamarosan sikerült visszaállítani a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnáziumot Nagyváradon, a Szatmárnémeti Református Gimnáziumot, és létrehozták a Partiumi Keresztény Egyetemet is. Nagy nehézségek árán a nagy múltú Zilahi Wesselényi Református Kollégiumot is újjáalapították azzal, hogy ez az egyetlen olyan gimnáziuma az egyházkerületnek, mely máig nem vehette birtokba történelmi épületét. Az egyházkerület folyamatosan küzd elkobzott ingatlanainak visszaszerzéséért, egyházi célokra való használatukért.

Az Erdélyi Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A királyi közigazgatási rendszer a latin kereszténység terjesztését tette lehetővé. Ez áramlott be Erdélybe nyugat felől, jóllehet a gyulákkal kezdődően egy ideig a keleti kereszténység is éreztette hatását. Miután István király megtörte a bizánci szövetségben álló utolsó gyula és a Délvidéken lázadó Ajtony hatalmát, lehetővé vált külön püspökség alapítása Erdély számára, Gyulafehérvár székhellyel. A püspökségi intézmény kialakítása valószínűleg 1009-ben fejeződött be, megszervezésével szoros kapcsolatban állt a székesegyház építése. A XII. század második felében a lényegesen megnőtt egyházmegye számára már nem bizonyult elegendőnek az első székesegyház. Újjáépítésének szükségessége az erdélyi keresztény népesség gyarapodásáról és a feudális viszonyok rögzüléséről árulkodik. Az ország szervezetének továbbfejlesztése és a vallási élet megreformálása a XI. században I. László király érdeme: a „lovagkirály” alakja és műve az erdélyi történelmi tudatban mély nyomot hagyott, Torda vidéke különösen is gazdag Szent László máig ható emlékeiben.

Gyulafehérváron I. László király kora óta ismert a székeskáptalan intézménye, amelyet a kanonokok testülete alkotott. A káptalan a capitulum szóból ered, amely a kanonokok (canonicusok) közösségi imájának neve. A székeskáptalan évszázadokon keresztül – a székesegyházi istentisztelet irányítása, a káptalani iskola vezetése és az egyházmegye különböző részein való tevékenysége mellett – hiteleshelyként (okmányok kiadásának, hitelesítésének hivatalaként) is működött.

Az egyházmegye létrejötte után, Erdély területén 200 évig egyetlen szerzetesrend létezett, a bencéseké, mivel Erdély népességének kereszténnyé válása és az egyházszervezet kiépítése után megnőtt a gyulafehérvári püspök tekintélye, egyúttal csökkent a szerzetesi missziózás szerepe.

Erdély a XII-XIII. századra benépesült, határmenti övezete az etnikai átrendeződésekkel, új népelemek megjelenésével biztonságosabb lett. Erdély délkeleti szegletébe – a mai Székelyföldre – a XII-XIII. századi királyaink telepítették le a székelyeket, akik a XVI. századig megőrizték különleges helyzetüket és nemzetségi szervezetüket. Letelepedésükkel párhuzamosan kereszténnyé lettek és betagozódtak az erdélyi latin egyházmegye szervezetébe.

A XIII. század elejétől jelentek meg Erdélyben a francia kultúrát terjesztő ciszterci szerzetesek, akik királyi adományként kapták a Fogaras-földi Kercet, és ugyancsak a XIII. században telepedtek le Erdélyben a johanniták, az ispotályos – vagy „keresztes” – lovagok, akiknek Gyulafehérváron, Tordán, Székelykeresztúron volt kolostoruk. Eredeti hivatásuknak, a betegápolásnak éltek, és – a hagyomány szerint – ők őrizték a Hargita-tetőt a tatárjárásig, majd 1250-ben IV. Béla király a Szörénységet is átengedte nekik.

Erdély kolostorokkal való benépesítésének igazi kora a koldulórendek megjelenésével érkezett el. A dominikánusok (domonkosok) rendje a tatárjárás előtt bukkan fel Erdélyben. Mintegy tíz kolostoruk volt, s a magyarországi tartományban külön szervezeti egységet képeztek a brassói perjel vezetésével. Az erdélyi oktatásban később jelentős szerepet játszott a kolozsvári és a szebeni főiskolájuk.

1241 után tűntek fel Erdélyben a ferencesek, előbb a minoriták, majd az obszervánsok. A minoriták: a rend kevésbé szigorú ága, nekik Szászvároson, Besztercén és Marosvásárhelyen volt rendházuk. A szigorúbb irányzat, az obszervánsoké a XIV. század második felében honosodott meg, igazi virágzásra a XV. század közepén jutott, mivel különösen Hunyadi János és Mátyás király karolta fel ügyüket.

A tatár pusztítást követő lelki megújulás igényéből keletkezett, magyar alapítású pálos rend igen kedvelt volt Erdélyben is.

Már a XV. századi Erdélyben erősödött a feszültség a papság és a hívek között. Ennek legtöbbször anyagi okai voltak – például a dézsma kérdése –, de nem hiányoztak a hívek oldaláról az olyanszerű panaszok sem, amelyek a plébánosok mulasztásait rótták fel. Ezek aláásták az egyház tekintélyét, elhintették az erdélyi katolikusság körében a széthúzás magvait. Luther Márton eszméinek gyökérveréséhez a korabeli erdélyi köztudat kedvező alapot jelentett, Erdélyben azonban a reformáció gyors térhódítását nem elsősorban a papság felkészületlensége magyarázza, hiszen a XVI. század katolikus papsága képzetesebb és buzgóbb volt, mint az előző évszázadoké. A reformáció terjedésének reális okát mélyebben kell keresnünk. Ehhez jó talajt jelentett a társadalomban jelentkező szekularizációs folyamat: lassan elkezdett szétválni az egyházi és társadalmi szerepkör. 1556 márciusában és áprilisában a szászsebesi és kolozsvári országgyűlések államosították, szekularizálták a katolikus egyházi vagyont és kimondták a püspök kitiltását az országból, illetve a szerzeteseket is kiutasították. Üresen maradt kolostoraikban: a domonkosok kolozsvári, a ferencesek marosvásárhelyi és váradi házában tanintézetek alakultak, a rendek 1557-es tordai országgyűlésen megfogalmazott kívánalmainak megfelelően.

Báthori István a XVI. század toleráns fejedelem-típusát testesítette meg, határozott diplomáciai finomsággal készítette elő a jezsuita missziót Erdélyben; tekintettel volt a túlnyomórészt protestáns erdélyi rendek felekezeti érzékenységre is. Az 1579-es tordai országgyűlés vissza is vonta a katolikus vallást tudatosan sorvasztani akaró, hierarchiáját és a szerzetesrendeket felszámoló rendeletét. Báthori István az oktatásügy megerősítésében látta a katolikus restauráció kulcsát, ezért Rómától és az osztrák jezsuita tartományfőnöktől kért misszionárius-tanárokat. A kolozsvári jezsuita iskola 1585-ben főiskolává, akadémiává alakult, emellett két diákokthon is megkezdte működését: XIII. Gergely pápa támogatásával „pápai és királyi szeminárium” indult szegény gyermekek számára, a másikat nemes ifjak részére tartották fenn. A Báthori István-féle restaurációs törekvések nyomán némileg megerősödött az erdélyi katolikus hitélet. 1583-ban a fejedelem kivette a katolikusokat a protestánsok egyházi joghatósága alól és függetlenséget biztosított nekik.

II. Rákóczi György túlzott protestáns buzgóságában nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy a kálvinizmust egyeduralgkódó vallássá tegye Erdélyben, ennek jele az 1653-ban kiadott *Approbatae Constitutiones* törvénykönyv²¹ megerősítése. Az Erdély jogi helyzetét meghatározó törvénykönyv a

²¹Teljes címén „*Approbatae constitutiones regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, ex articulis ab anno millesimo quingentesimo quadragésimo ad praesentem hucusque millesimum sexcentésimum quinquagesimum tertium conclusae, compilatae; ac primum quidem per dominos consiliarios revisae, tandemque*

fejedelemség idején hozott törvényeket rendezte és új formában szentesítette. A törvénybe iktatott jezsuita-ellenesség megpecsételte a Bethlen Gábor óta ismét megindult „törvénytelen” erdélyi jezsuita oktatás sorsát, ugyanakkor a magukat pusztán világi papoknak álcázó jezsuitáknak távozniuk kellett. Az Approbatae Constitutiones megjelenése a katolikus ügynek valamelyest mégis előnyére vált, mert világosabban lehetett látni a szövevényes és bonyolult jogi kérdésekben. Láthatták a katolikusok, hogy vallási tekintetben csak elméleti vallásszabadság létezik számukra, ám valójában mellőzésnek, jogfosztásnak és megszorításoknak voltak kitéve, ezért töretlenül tovább folytatták küzdelmüket jogaik érvényesítéséért.

Háromszéken indult a korszak legjelentősebb iskolája, amelynek távlati célja a pap- és tanítóképzés volt. Nagy Mózes plébános nevéhez fűződik az esztelneki Seminarium Clericorum Regularum 1687-es megalapítása. Moldvából kért olasz minoriták oktattak és neveltek itt, de világi tanárok is hozzájárultak az iskola felfutásához, és XI. Ince pápa nemcsak jóváhagyta az iskolaalapítást, de anyagi támogatásban is részesítette.

A fejedelemségi időszak lezárulásával újra megnyílt a lehetőség a jezsuiták kolozsvári akadémiájának működtetésére, I. Lipót császár módot talált arra, hogy visszatelepíttesse a jézustársasági tanárokat. Az unitárius kézen levő óvári – egykor dominikánus – iskolát visszakapták a jezsuiták, csakúgy, mint templomukat, amelyet addig a reformátusok használtak. A növendékek tanulási lehetőségét biztosította az iskola mellett működő szeminárium, emellett Apor István kincstárnok alapítványával fiúnevelő intézetet létesített.

A jezsuiták újrendezték soraikat Gyulafehérváron, Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen és Nagyszébenben, tanintézeteik a felnövekvő ifjúságnak megfelelő képzést biztosítottak. A jezsuiták mellé a ferencesek is kezdtek felzárkózni, így a XVII. század második felében – iskolaalapítással – Csíksomlyót már nemcsak lelki, hanem Csík szellemi központjává is alakították.

1690-ben a Habsburg császár, I. Lipót híres okiratával, a Diploma Leopoldinummal szabályozta Erdély közjogi viszonyait, ettől kezdve a politikai életben a katolikum és a Habsburg-pártiság mindinkább egyet jelentett. Bár a diploma szerint a felekezetek egymáshoz való viszonyában nem történt változtatás, a Habsburg-érdekek erdélyi honosítása magával hozta a katolikusok fokozatos térnyerését. Az 1744. évi erdélyi országgyűlés határozatai a katolikusok vallásszabadságát a legteljesebb mértékben szavatolták. A 7. törvénycikk szerint sem a püspökség, sem a káptalan, sem a

in generali dominorum regnicolarum” 1653-ban kiadott erdélyi törvénygyűjtemény, amely az 1541–1653 közötti országgyűlések végzéseit tartalmazta.

kanonoki intézmény visszaállítása nem volt vitatható a továbbiakban. A jezsuitákat kitiltó rendeletek érvényüket veszítették, a felekezetek közötti jogi egyensúly helyreállt.

Erdély a XVII. század végén Habsburg befolyás alá került, ez pedig nem utolsósorban az oktatásügy fellendüléséhez vezetett. A katolikusok által működtetett iskolaközpontok ebben az időben a jezsuiták, a piaristák, a minorita ferencesek és az obszerváns ferencesek kezében volt. A szerzetesrendek megerősödése egyértelműen felvirágoztatta a közoktatást, köztük is különösen a jezsuiták újbóli meghonosodása. Számottevőek a kolozsvári, gyulafehérvári, székelyudvarhelyi, marosvásárhelyi, szebeni iskolák, de az erdélyi egyházmegye területén kívül is áldásos oktatómunkát folytattak. Kolozsvári intézetük főiskolával egészült ki.

A XVIII. század második felében a császári udvar egyre világosabban érezhető valláspolitikai törekvése volt, hogy a vallást – és ennek intézményi alakzatát, az egyházat – súlytalanítsák, társadalmi szerepét pusztán a közérkölc karbantartására korlátozzák. II. József trónra lépése új szakaszt nyitott az osztrák császárság történetében: világiasabb irányú egyházi életet, rendeletekkel megnyirbált jogokat, az egyéni szabadság erősödését jelenítette meg a vallási intézményekben testet öltő kollektivitás kárára. Ennek szellemében szekularizálták a legtöbb, egyházi kezelésben levő jótékonyági intézményt, és erre alapozva sajátította ki a monarchikus állam az oktatásügy felügyeletét, Mária Terézia 1777-es *Ratio Educationis*-át felhasználva. A felvilágosodás okozta szekularizáció általános jelenségét a Habsburg Bécs rendeletekkel, törvényekkel próbálta a maga hasznára fordítani: a társadalmi életben úgymond haszontalannak ítélt szerzetesrendek működését megtiltotta, sőt némelyiket fel is oszlatta.

Az 1848-as év legnagyobb vívmánya Erdélyben a jobbágyfelszabadítás volt, ugyanakkor a májusi országgyűlés 9. cikkelye új törvényt hozott a vallási jogegyenlőség tekintetében. A forradalmi hangulat közepette a katolikus egyházvezetésnek aközött kellett helyes döntéseket hoznia, hogy támogatja-e a társadalmi átalakulási törekvéseket, vagy hogy a Habsburg-ellenesség légkörében újra a bécsi uralkodó dinasztia és a katolikus egyház egybekapcsolása mellett áll ki. A polgárháború nyomán számos pap kényszerült pályamódosításra a császári megtorló intézkedések miatt.

A kiegyezést követő évek az erdélyi oktatásügy történetében különösen bonyodalmas időszakot jelentettek: az egyház és az oktatásügy addig magától értetődő összefonódása ettől kezdve meglazult. Az 1868-ban megjelent népoktatási törvény (az Eötvös-törvény) a „közös” népiskolák alapítását és fenntartását szorgalmazta, ami gyakorlatilag a közigazgatási község kezelésébe utalta az iskolák jórészét. A közigazgatási városoknak és községeknek egyre inkább kötelező volt népiskolát működtetniük, míg a törvény 38. cikkelye a vallásfelekezetek számára csupán jogot ad az iskolák

fenntartására azzal, hogy iskolafenntartóként a községet jelölte meg, s ezzel megtörte a felekezeti iskolák hegemoniáját. Az anyagi nehézségek miatt az iskola megválasztásáért – „felekezeti” avagy „állami” – a lakosok között pártoskodások és viszálykodások indultak meg, és több helyen (abban reménykedve, hogy szabadulni fognak az iskolai költségektől) felekezeti iskolákat államivá alakították át. A törvény ezzel együtt az akkori Európa egyik legkorszerűbb törvénye volt, amely kisebb-nagyobb módosításokkal egy évszázadra megalapozta a magyarországi és erdélyi közoktatás rendszerét: kötelezővé tette az alsó népiskola hat osztályának és a három ismétlő osztálynak az elvégzését, a tankötelezettség a hatodik életévtől a tizenötödik évig terjedt.

A XIX. század hatvanas éveinek fejleménye, hogy a társadalomban felerősödött a liberális politikai szárny antiklerikális hangja, és a sajtóban igen gyakran jelentek meg egyház- és klérusellenes írások. A zajos antiklerikális kampánynak természetesen megvolt az ellenhatása is: Erdély-szerte érezhetően erősödött a katolikus öntudat és bizonyos szinten közelebb került egymáshoz a papság és a világiak csoportja.

Az iskola-pártoló püspököknek volt gondja a szegényekre és a lányok nevelésére. Betelepítette a szatmári irgalmas nővéreket Gyulafehérvárra, Gyergyószentmiklósról, Udvarhelyre, felkarolta a Nagyszébenben megtelepedett mallersdorfi ferences nővérek ügyét, így támogatásával kiépült az intézetük Szébenben, meghonosodtak Marosvásárhelyen és Brassóban. Volt gondja a növekvő egyházközségek templomaira is, például Csomafalván, Zalatnán, Verespatakon, Szovátán és ekkor szerveződnek a Zsil-völgyi plébániák is.

1918 őszén a román királyság katonái megszállták Erdély keleti részeit, később pedig teljes Erdélyt. 1918. december 1-én Gyulafehérváron a román népgyűlés Erdély Romániával való egyesítéséről döntött. Ezzel új korszak kezdődött az erdélyi egyházmegye életében is: gyakorlatilag hatósági intézkedések sora korlátozta a vallásszabadságot, az egyházi gyülekezést pedig hatósági engedélyezéshez kötötték.

A trianoni békediktátum következményeként a királyi Románia megszűnt egyvallású és egynemzetiségű ország lenni; területe jelentősen megnövekedett Besszarábia, Bukovina, Erdély, a Bánát, Dél-Dobruzsza és Kelet-Magyarország egy részének hozzácsatolásával.

Az új Romániának ezzel két, jól elhatárolható kulturális régiója lett: az egyik terület a történelmi Erdély és annak nyugati sávja, a Partium. Az erdélyi római katolikus egyházmegye teljesen, a csanádi, a szatmári és a váradi egyházmegye pedig részben román fennhatóság alá

került. (A csanádi egyházmegye Romániához jutott részeiből később, 1930-ban alakult a temesvári püspökség.)

Románia másik nagy területi egysége a Kárpátok vonalán, tehát a régi magyar államhatáron kívül eső területeket ölelte fel és kulturális vonatkozásaiban jószerével a balkáni színezetű Kelet-Európához tartozott. E vidék a történelem során mindig is több szállal kötődött Magyarországhoz, jóllehet mindvégig saját politikai élete volt.

A középkor alkonyától a katolikus egyház egyértelmű kisebbségbe került, majd a fiatal román állam kezdeményezésére, 1884-ben megszűnt missziós területi státusa. Létrejött a iași-i és a bukaresti katolikus püspökség. Az első világháború előtti Románia a katolikus területi közigazgatás szempontjából ezt a két egyházmegyét ölelte fel, amelyek azonosak a történelmi Moldva és Havasalföld területével.

Mind az 1918. december 1-jei gyulafehérvári határozatok, mind pedig az 1919-ben aláírt párizsi kisebbségi szerződés biztosította a vallásszabadságot a megnövekedett ország egész területén. Az 1923-as román alkotmány 137. cikkelye szintén biztosította az egyházak jogait, de a 22. cikkely az ortodox egyházat már kiváltságos egyháznak nyilvánította, az 1925-ben közzétett, az ortodox egyház szervezetéről szóló törvény pedig már az uralkodó vallás rangjára emelte az ortodoxiát, amelynek térnyerése érdekében – minthogy 1920-ban a romániai összlakosság 70 százalékát alkotta – a hatalom birtokosai mindent megtettek.

A szerzetesrendek erdélyi megerősödése és munkájuk jelentékenyen érezhető társadalmi hatása egyaránt a XIX. és XX. század fordulójára tehető. A hitélet a húszas-harmincas években – a hatalmi tényezők sokszoros beavatkozása, erőszak-intézkedései ellenére is – erőteljes volt. Csak néhány intézménynév azok közül, amelyek a katolikus közélet pezsgését, sokrétűségét bizonyítják. Ilyen egyesület volt az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség, az Erdélyi Katolikus Akadémia, a Szent Kereszt Hadsereg, a Katolikus Nőszövetség, a Kolping, a Kalot, a Dolgozó Lányok Egyesülete vagy a Kaláka.

Az 1940. augusztus 30-ai bécsi döntés a gyulafehérvári egyházmegyét kettészakította: 86 plébánia és 86 000 katolikus (21%) maradt Dél-Erdélyben, míg az északi részre 163 plébánia és 341 000 hívő (79%) került, és a teológiai szemináriumot is Kolozsvárra helyezték át. A bécsi döntés valóságos exodust indított el Dél-Erdélyből, az északi-erdélyi részen ezért érezhetően fellendült a katolikus élet: külön szórvány-gondozó irodát állítottak fel és intenzív missziós munka folyt. A dél-erdélyiek északra

húzódása ugyanakkor jelentősen hozzájárult a Marostól délre eső területek (leglátványosabban talán a Zsíl-völgye) etnikai átrendeződéséhez és a magyarság pozícióinak általános gyengüléséhez.

Romániában a katolikus egyházat alapjaiban rázták meg az 1948-49-es évek diktatórikus államintézkedései. Bár az ekkor életbe lépett alkotmány elméletileg biztosította a lelkiismereti és vallásszabadságot, egyházi iskolák és más intézmények egész sorát államosították (ingatlanokkal együtt), betiltották a szerzetesrendek működését, felszámolták a görög katolikus egyházat. A történelmi egyházak többi „elismertjével” szemben hivatalosan egyedül a római katolikus egyház lett „megtűrt”.

Az 1956-os magyarországi forradalom tragikus hatással volt az erdélyi magyarságra. A levert felkelés és megtorlás légkörében a megfélemlített erdélyi magyarság ellen megindult az első nagyobb románosító hullám, 1957-58-ban az egész romániai magyarságra kiterjesztették a revizionizmus vádját. Mintegy 40 ezer magyart tartóztattak le, egy részüket ki is végezték.

Az 1968-as csehszlovákiai események és a szovjet fegyveres beavatkozás felgyorsította a romániai enyhülési folyamatot a nemzetiségekkel szemben. Az erdélyi magyarságnak bővültek az intézményei, az engedmény azonban nem sokáig tartott: a hetvenes évektől megkezdődött az új nemzetiség-politikai irányvonal kidolgozása és végrehajtása, amely a kezdete volt annak a nacionalista parancsuralmi rendszernek, amely a romániai magyarság és a többi nemzetiség teljes beolvasztását tűzte ki célul. A románosítási és antiklerikális törekvésekkel párhuzamosan és azok következményeként az egyház társadalom-alakító lehetőségei jelentősen beszűkültek. A gyulafehérvári Hittudományi Főiskolán hatósági rendelkezéssel folyamatosan csökkentett numerus clausust határoztak meg, az állambiztonsági szervek pedig rendszeresen zaklatták a vallásukhoz ragaszkodó falusi lakosságot, az értelmiségieket (különösen a tanárokat), a tisztviselőket.

Fojtogató légkörben, nemzetiség- és vallásellenes állami rémuralom közepette kellett hűségben megtartani a katolikus egyházat 1989-ig, a demokratikus megmozdulásig, illetve a bukaresti palotaforradalomig, amely Ceaușescu kivégzésében érte el csúcspontját.

Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A görög katolikus vagy unitus felekezet keletkezésének előzményei a Basel-Ferrara Firenzei XVII. Egyetemes Zsinatig (1431-1445) nyúlnak vissza. A mohamedán török hódítással szemben a latin kereszténységénél támaszt kereső bizánci császár és a konstantinápolyi pátriárka unióra léptek Rómával. Az 1439-ben elfogadott elvek szerint a keletiek elismerik a római pápa főségét, a primátust; a Filioque-tant, vagyis hogy a Szentlélek a Fiútól származik; a tisztítóhely létét; valamint azt, hogy az ostya és a kovászos kenyér egyaránt érvényes anyaga az Oltáriszentségnek. Ezzel szemben a keletiek változatlanul megtartják szertartásukat (rítusukat), tehát a görög és az ószláv liturgikus nyelvet; papjaikra nem érvényes a cölibátus, tehát nősülhetnek, viszont püspök csak nőtlen lehet, általában szerzetespapból. Papjaik elnyerik mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amiket az adott országban a latin szertartás' szerint a római katolikusok élveznek.

A XVII. századi magyar egyházi társadalomban új csoportként jelent meg a görögkatolikus felekezethez tartozó egyháziak csoportja. A Magyar Királyság különböző régióiban elindult uniós folyamatok, melyek a görögkatolikus egyházak létrejöttéhez vezettek, nem értelmezhetőek kizárólag vallási / felekezeti jelenségként, sőt a vallási / felekezeti motiváció még csak elsődlegesnek sem mondható²². Nem könnyű objektív mérőszámokat alkalmazni a motivációk vizsgálata során, azonban túlzás nélkül állítható, hogy a Magyar Királyságban élő bizánci rítusú keresztények katolikussá tételében a társadalmi integráció és modernizáció sajátos szempontjai, az egyház- és belpolitikai, illetve a gazdasági megfontolások legalább olyan súllyal voltak jelen a történetekben, mint az egyházi / felekezeti szempontok. Ez természetesen befolyásolta az új társadalmi csoport kialakulásának és fejlődésének folyamatát is: a bizánci rítusú keresztények jelenléte a Sáros vármegyétől Máramarosig terjedő régióban a XVII. századra már számottevőnek mondható.

A XVII. század elején a társadalmi integráció eszköze és közege kizárólag az egyház lehetett. Tekintettel arra, hogy a magyarországi felekezetszerveződés folyamatainak eredményeként a rutén népesség a katolikus és a református egyház ütközőzónájában élt, a vallási alapú társadalmi integrációra két alternatíva kínálkozott. A XVI. század során protestánsná lett helyi földesurak kifinomultnak egyáltalán nem nevezhető módszerekkel próbálták meg a reformáció szellemiségét a bizánci szertartású ruténekkal elfogadtatni, amely tapasztalat egyértelművé tette, hogy a bizánci rítus nem élheti túl a protestantizmussal való találkozást. Ehhez képest a katolikus alternatíva – bár túlkapasokról, például rutén falvak latin rítusra való átvezetéséről ez esetben is beszámolnak a

²²VÉGHSEŐ TAMÁS: Vladikák, kalugyerek és batykók – görögkatolikus egyházi társadalom a 17-18. században
https://byzantinohungarica.com//media/media/initial/history/tori1/veghseo_tamas__vladikak__kalugyerek_es_batykok_go.pdf

források, - összességében sokkal kedvezőbbnek tűnt. Mivel a vallási élet alapjait meghatározó szent cselekmények (szentségek) tekintetében a két rítus között lényegi azonosság állt fenn, reális esély mutatkozott egy olyan megoldásra, mely a katolikus egyházba való integrációt a teljes asszimiláció veszélye nélkül is lehetővé tette.

Bár a központi királyi hatalom - rendeleti úton - kezdettől fogva biztosítani kívánta a görögkatolikus papok kiemelését a jobbágyi viszonyok közül, ez a törekvés a vármegyék és az uradalmak szintjén teljes ellenállásba ütközött. Katolikus és protestáns földesurak egymással összefogva szabotáltak el olyan magas szintű rendelkezéseket is, mint I. Lipót király 1692-ben kiadott kiváltságlevele, amellyel elrendelte a görögkatolikus papság jogainak biztosítását. A helyi nemesség ellenállásának részben gazdasági, részben pedig elvi okai voltak. A papság jogainak biztosítása anyagi teherrel is járt: mert nem csupán az adóbevételektől estek volna el, de kötelességük lett volna a parókiái földterületek kiosztása is. Ám a gazdasági oknál is jelentősebb volt az elvi: az érintett vármegyék álláspontja szerint az uralkodónak nem állt jogában ilyen horderejű kérdésben az országgyűlés megkérdezése nélkül dönteni. Mivel az ország északkeleti régiójában a Habsburgokkal való szembenállásnak komoly hagyományai voltak, a görögkatolikus papság emancipációjának késleltetésére irányuló törekvések sokáig sikeresek voltak. Előrelépés ezen a téren csak a Rákóczi szabadságharc után történhetett, amikor a helyi politikai és gazdasági viszonyok teljesen átrendeződtek.

A görög szertartású egyházakat a szentkorona területén csak a XVII. és XVIII. században szerveztek a nemzetiségek számára, kezdetben személyhez kötött joghatósági alapon. Az egyházmegyék első önállósulási mozzanata az ún. rítusvikáriátusok²³ létrejötte volt.

A katolikus Habsburg-uralkodók a XVII. század elejétől kezdve, az ellenreformáció sikereinek idején és részint annak hatására, hatalmi-politikai eszközökkel is igyekeztek előmozdítani az uniót. Róma számára távlatilag nyilván az eretnesség felszámolása, az egyház pápai főhatalom alatti egységének a helyreállítása volt a cél, a hatalom szempontjából pedig a keleti és déli irányú terjeszkedést is szolgálta a rekatolizálás. A keleti egyházak történetében a fordulópontot az úgynevezett breszti unió (1596) jelentette, amelynek nyomán az ukránok és a ruszinok nagyrésze elszakadt az orosz ortodox (pravoszláv) egyháztól (többségük ekkor lengyel fennhatóság alatt élt).

Ami Magyarországot és Erdélyt illeti, az uniós folyamat eredményeként, a XVIII. századra a ruszinok egésze, az erdélyi románság mintegy harmada és a szerbek egy töredéke egyesült Rómával. Ők lettek az úgynevezett görög katolikusok vagy unitusok (katolikus szóhasználattal: a görög szertartású római

²³ A rítusvikáriátusok keleti szertartású katolikusok voltak.

katolikusok). A XIII. századtól Erdélybe bevándorló románok felekezetiileg a görögkeleti (bizánci vagy ortodox) keresztény egyházhoz tartoztak, a román ortodox lakosság a fejedelemség idején az időlegesen megtúrt felekezet státusát kapta. A román ortodox lakosság rekatolizálása a fejedelemség függetlenségének megszűnése és a Habsburg uralom alá kerülése nyomán kezdődött meg. Ennek szervezői, agitátorai, a térítők éppúgy a jezsuiták voltak, mint az ellenreformáció idején. Nagy vonzerőt jelentett, hogy a jezsuiták a román ortodox papoknak - unió esetén - a római katolikus lelkészekkel azonos jogokat és kiváltságokat ígértek. Így a politikai-nemzetiségi egyenlősítés helyett a vallási egyenjogúság kínálta a románok számára a nemzetiségi jogok elérését is.

Az első önálló görögkatolikus egyházmegye felállítására 1721-ben került sor. A Ratione congruit kezdetű bullával XIII. Ince pápa az Erdélyben élő egyesült oláhok, rutének, rácok, görögök számára - Fogaras székhellyel - új egyházmegyét alapított, javadalmazására pedig a király a szamosújvári és alsószombatfalvi kincstári uradalmakat adományozta. Fogaras azonban az új egyházmegye szélén feküdt, ezért új központot kerestek és a Szentszék engedélyével a fogarasi püspökség székhelyét 1738-ban Balázsfalvára tették át (elnevezése azonban maradt). A fogarasi görögkatolikus püspökség az esztergomi érseki tartományba tagolódott, tehát az esztergomi érsek volt a metropolitája.

A Partiumban a török kiűzése után kezdődött meg az egyház újjászervezése. Nagyvárad 1692-es felszabadulása után helyreállították a váradi püspökséget, területén a jezsuiták működése nyomán az ortodox románok jelentős részét unióra bírták; a XVIII. század közepén 94 unitus parókia létezett. Mária Terézia királynő a hatalmas méretű középkori katolikus egyházmegyék megosztásával 1777-ben új püspökségeket szervezett, ennek keretében került sor 1777. június 16-án - az Indefessum kezdetű pápai bullával - a nagyváradai görögkatolikus egyházmegye felállítására. Az egyházmegyében az unitusok többsége román, kisebbsége magyar anyanyelvű hívő volt. A nagyváradai görögkatolikus püspökséget szintén az esztergomi érseki tartományba osztották be (Nagyváradon működött a latin szertartású római katolikus püspökség is.) A nagyváradai görögkatolikus püspökség gazdag javadalmat kapott; a latin szertartású püspökségtől a király átadta neki a mintegy 140 000 katasztrális holdas belényesi uradalmat.

L. Ferenc József 1850 decemberében elfogadta azt a javaslatot, hogy a fogarasi püspökséget emeljék érseki rangra, és ugyanakkor Szamosújvár és Lugos székhellyel két új román görögkatolikus püspökséget alakítsanak, majd felállította a lugosi görögkatolikus egyházmegyét, amelyhez a pápa 1853-ban kiadta az ezt megerősítő alapító bulláját. A püspökség székhelye Lugos lett.

Az abszolutizmus idején létrehozott román görögkatolikus hierarchia törvényes elismerését az 1868:39. törvénycikk mondta ki. Az első görögkatolikus román tartományi zsinat ünnepélyesen

kinyilvánította, hogy az érseki tartomány független minden más egyházi provincia joghatóságától, és közvetlenül az Apostoli Szentszéknek van alárendelve.

A trianoni békeszerződés és Erdély Romániával való egyesülése után a román ortodox egyházzal való, addig kiegyensúlyozott viszony fokozatosan megromlott, ebben jelentős szerepe volt az ortodox érseknek, aki már 1920-as érsekké választásakor felvetette, és azt követően folyamatosan képviselte a két egyház egyesítésének gondolatát.

A második világháború után Romániában is berendezkedő kommunista hatalom valláspolitikájában az első pillanattól kezdve követni kívánta a szovjet példát, s ennek egyik legfontosabb eleme a görögkatolikus egyház felszámolása volt. Az egyházakat totális ellenőrzés alatt tartó kommunista vezetés nem tűrhette, hogy olyan vallási közösségek működjenek az országban, melyek vezetői az ellenséges nyugaton éltek. Mivel a görögkatolikus egyház egyik legfontosabb jellemzője a római pápához való kötődés, ennek felszámolása az elsődleges valláspolitikai célok közé került. A felszámolás első lépése a Vatikánnal kötött konkordátum 1948 júliusi felmondása volt, majd a tanügyi reformra és az új vallási rendre vonatkozó augusztusi törvényrendelettel szűkítették az egyház mozgásterét. Ezt követte a görögkatolikus közösségek erőszakos egyesítése az ortodox egyházzal, egy erővel és megfélemlítéssel megrendezett "zsinaton". 1948 decemberében végül a román görögkatolikus egyházat betiltották, templomait a román ortodox egyháznak adták, és a püspököket is megpróbálták rábírní az áttérésre. A görögkatolikus papság és a hívek a kommunizmus évei alatt megpróbálták megőrizni Erdélyben a bizánci rítusú katolicizmus szellemiségét. Az egyház illegalitásban működött - a Szentszékkel meglévő diplomáciai kapcsolatok révén - 1989 decemberéig, amikor egy rendelet újra engedélyezte a görögkatolikus egyház működését. Az egyházat újraszervezték, de tulajdonuk nagy részét a mai napig nem kapták vissza.

Felvidék

Az 1900. évi népszámlálás adatai szerint a Felvidék legtöbb megyéjében a római katolikusok alkották a népesség legnagyobb százalékát: Pozsony vármegyében 95,5 %. Nyitra vármegyében 81.6 %, Trencsén vármegyében 54.1 %. Árva vármegyében 91.3 %, Liptó vármegyében 54.1 %, Szepes vármegyében 81.1 %, Zólyom vármegyében 65.2 %, Hont vármegyében 54 %, Bars vármegyében 98,2, Abaújban 78.6 %, Sárosban 72,3 %, Zemplénben 52,4 %; a törvényhatósági városokban: Selmecebányán 85.5 %, Pozsonyban 86.7 % és Kassán 77.8 %. Az evangélikusok abszolút többséget

képeztek Turóc vármegyében (67.9%), Nógrádban (59.1 %) és Gömörben 55.9 %). ezenkívül a görögkatolikusok (101.613, 5.03 %), a görög nem egyesültek (754, 0.04 %), a reformátusok (11,306, 0,5 %), a nazarénusok (918, 0.05 %) voltak jelen a Felvidék különböző helyein.

A Felvidéki Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Trianon után a Csehszlovák Köztársaságban nehezen találta, de gyorsan elkezdte keresni helyét a református egyház. Bár lelkeszeit hűségükü letételére kényszerítették és törvényei az államtól nem nyertek az 1938-as visszacsatolásig semmilyen elismerést, mégis talpra tudott állni. Három egyházkerületet szervezett meg (a dunáninnenit, a tiszáninnenit és a kárpátaljai), gyülekezeteinek száma 492 volt, és a kezdetekkor 223 168 egyháztagot tartott számon. Az egyház 1925-ben Losoncon Teológiai Szemináriumot hozott létre, Komáromban pedig 1935-től református tanítóképzőt működtetett.

A református egyház már 1918 előtt is kiterjedt iskolahálózattal rendelkezett, s ez Csehszlovákia megalakulása után sem változott meg. Egy 1937-es statisztika szerint az egyház Csehszlovákiában összesen (Kárpátalját is beleértve) 255 elemi iskolát működtetett, amelyekben 409 tanítói állás volt. Sokkal rosszabb volt a helyzet a középiskolák terén, Csehszlovákia megalakulásakor ugyanis Szlovákia területén csupán egyetlen – részben - a református egyház által fenntartott középiskola működött. A nagymúltú rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnáziumot a két protestáns felekezet, a református és az evangélikus egyház által delegált igazgatótanács irányította, ami azonban 1918 után végzetesnek bizonyult. A szlovák szellemiségű evangélikus egyház ugyanis nem volt érdekelt egy magyar tanítási nyelvű iskola fenntartásában, a református egyház pedig egyedül nem tudta vállalni a terheket, így a gimnáziumot 1923 végén államosították, és Csehszlovák Állami Magyar Reálgimnázium néven működött tovább, a magyar nyelvű osztályok mellett már párhuzamos szlovák osztályokat is nyitottak²⁴.

A Csehszlovákiai Református Egyház a két világháború közötti korszakban tulajdonképpen a féllegalitás állapotában volt, hiszen bár az egyház az általa megalkotott szabályrendszer szerint működött, hivatalosan jóváhagyott alkotmány híján jogi szempontból helyzete végig rendezetlen

²⁴ Popély Gyula: Erős várunk az iskola. Tanulmányok a szlovákiai magyar oktatásügy problémaköréből 1918–1938. Pozsony, 2005, pp. 114–115

maradt, ami nem csupán az egyház és az állam viszonyát illetően okozott bizonytalanságot, de magán az egyházon belül is.

A II. világháborút követően az állami hatóságok támogatásával olyan szabályozás született, amely a magyarellenes intézkedéseknek a református egyházba való begyűréséhez jelentősen hozzájárult. Rendkívül súlyosan érintette a református egyházat a szlovákiai magyarok Csehországba való deportálása és Magyarországra való áttelepítése. A kommunista hatalomátvétel után az egyházügyi hivatalok felállítása lebénytotta, és a templom falai közé szorította az egyház tevékenységét.

Az 1989-es társadalmi fordulat váratlanul érte a református egyházat, de új lehetőségeket nyitott meg előtte.

A Felvidéki Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Az első egyházi struktúra a mai Szlovákia területén a Nagymorva Birodalom idejében keletkezett. Raszisztzláv fejedelem döntött elsőként úgy, hogy államában bevezeti a kereszténységet, ezért 861-ben a pápához fordult hittérítőkért. Mivel a pápa erős frank befolyás alatt állt, akik meg szeretnék volna hódítani a birodalmat, a pápa nem reagált Raszisztzláv kérésére, ezért a fejedelem III. Mihály bizánci császárt kérte fel hittérítők küldésére. A császár 863-ban két testvért Szent Cirillt és Szent Metódot küldte el a Nagymorva Birodalomba. Metód 880-ra elérte, hogy a pápa Nyitrán önálló püspökséget (Morva-Pannon Egyházmegye néven) állítson fel, amely közvetlenül a Szentszék alá tartozott. Ez a püspökség feltehetően aztán Metód 885-ben bekövetkezett halála után megszűnt, elsősorban azért, mert a frank püspökök I. Szvatoplukkal szövetségben kiűzték Metód tanítványait.

Magyarország létrejöttével sok egyházmegye újjáalakult. 1001-ben megalapították az esztergomi egyházmegyét, majd 1009-ig megalapították az egri egyházmegyét is. A két egyházmegye akkori területe lefedte a mai Szlovákia területét. 1110-ben alapították meg a nyitrai püspökséget, és jóval később, 1776-ban alapította meg VI. Piusz pápa a szepesi, roznnyói és besztercebányai püspökségeket, végül 1804-ben VII. Piusz pápa a kassai egyházmegyét.

1918 után, Csehszlovákia megalakulásával a katolikus egyház az állam szemében ellenségessé vált. Ennek oka leginkább az volt, hogy a katolikus püspökök mind németek és magyarok voltak, akiket az új államhatalom rövid időn belül ki is utasított. A feszült viszony enyhítésére XV. Benedek pápa 1920-

ban három szlovák püspököt nevezett ki a szepesi püspökségek élére, a csehszlovák államhatalom viszonya ennek ellenére az egyházzal nem volt jó. Az összes egyházi földet zár alá helyezték, és a nagyszombati székhelyű „Egyházi nagybirtokok” vállalat intézkedett az egyházi birtokok fölött az állam nevében. További problémát jelentett az állam által támogatott eszme, amely a keresztény - elsősorban katolikus - cseh és szlovák híveket igyekezett meggyőzni arról, hogy hagyják el régi egyházukat és lépjenek be a nemzetibb Csehszlovák Huszita Egyházba. Kezdetben a mozgalom sikeres is volt, így mintegy egymillió hívő csatlakozott az új egyházhoz és hagyta el a régit.

1922. május 22-én a Szentszék és a Csehszlovák állam megegyeztek, hogy az Esztergomi érsekség Csehszlovákiához került területén apostoli adminisztratúrát állítanak fel, Nagyszombat székhellyel. 1928. február 2-án a Szentszék Csehszlovákiával megkötötte a Modus vivendi megállapodást, amely rendezi az egyház és az állam viszonyát és előrevetíti egy új szlovák egyháztartomány létrehozását. Az egyházmegyei határok módosítására bizottságot hoztak létre, ennek eredményeképpen XI. Pius pápa 1937. szeptember 2-án kiadott Ad ecclesiastici regiminis incrementum apostoli bullájában az államhatároknak megfelelően módosította az egyházmegyék határait és a szlovákiai egyházmegyéket közvetlenül a Szentszék alá rendelték.

Az 1938-as első bécsi döntés értelmében Dél-Szlovákia visszakerült Magyarországhoz. A változások három egyházmegyét érintettek: a Nagyszombati apostoli adminisztratúrát, a rozsnyói és a kassai egyházmegyét. A fasiszta szlovák állam területén az egyetlen jelentősebb változás az volt, hogy a szlovák állam igyekezett önálló szlovák egyháztartományt létrehozni, azonban ezt a német vétó megakadályozta. A szlovák állam létezése alatt a püspökök többsége nyíltan támogatta a fasiszta rendszert.

A második világháború után az egyház és az állam viszonya még rosszabb lett, mint előtte volt. A rövid ideig tartó, magát demokratikusnak nevező Beneš vezetése alatt álló, magát demokratikusnak valló köztársaság kiutasította a magyar papokat. Már ekkor is korlátozták az egyház jogait, 1948 után pedig fokozatosan minden egyházi életet leépítettek. 1968-ban és utána némi enyhülés állt be, és 1977-re sikerült meggyőzni a Szentszékét új egyháztartomány felállításáról. VI. Pál pápa a Praescriptio sacrosancti pápai bullával a Nagyszombati Apostoli Adminisztratúrát érseki rangra emelte és létrehozta a szlovák egyháztartományt, a kassai és rozsnyói egyházmegyéket kiszakították az egri egyháztartományból és az új szlovák egyháztartomány részeivé tették, ezzel a szlovákiai egyházmegyék végleg elszakadtak Magyarországtól. Létrehozták a nagyszombati főegyházmegyét, meghatározták határait és egyháztartományát. A következő egyházszervezési változás 1995-ben következett be, amikor is II. János Pál pápa létrehozta a kassai főegyházmegyét és vele a kassai egyháztartományt.

A Felvidéki Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

Amint azt korábban láthattuk, 1646-ban a ruszinok (rutének) az ungvári unióban kimondták egyesülésüket Rómával. A mai szlovák - és magyar - görögkatolikus egyház hívei is lényegében az egykori ruszinokból kerültek ki, ez alól csak a későbbiekben csatlakozott néhány település képez kivételt.

Az Eperjesi Görögkatolikus Egyházmegyét VII. Pius pápa alapította az 1818. szeptember 22-én kelt *Relata semper* kezdetű bullájával.

Az egyházzal kapcsolatos problémákat az első világháború hozta meg, mivel a két egykori ruszin görögkatolikus püspökség - Eperjes és Munkács - is csehszlovák uralom alá került. A Csehszlovák Köztársaság megnehezítette a katolikusok életét, ugyanis a csehszlovák hatalom szívesebben ápolt jó kapcsolatokat az ortodox kereszténységgel, mint a katolikusokkal. A görögkatolikus híveket arra buzdították, hogy utasítsák el az uniót Rómával. A mozgalom nem ért el nagy sikert, mégis ez volt az első komoly támadás a görögkatolikus egyház ellen.

XI. Piusz pápa 1937. szeptember 2-án kiadott *Ad ecclesiastici regiminis incrementum* apostoli bullájában megszüntette az eperjesi és munkácsi püspökség függését a magyar egyházmegyéktől, és közvetlenül a Szentszék alá rendelte őket. A második világháború után Munkácsot a Szovjetunióhoz csatolták, így Csehszlovákiában csak az eperjesi püspökség maradt meg a görögkatolikusok igazgatására.

1950 áprilisában összehívták az eperjesi "Szobort" (zsinat), melyen a kommunista hatóságok felszámolták a görögkatolikus egyházat, amelynek minden vagyonát a moszkvai patriarchátus által képviselt görögkeleti egyház vette át. A görögkatolikusok legnagyobb része elutasította ezt, két legfőbb képviselőjüket, boldog Gojdics Péter Pált és boldog Hopko Vazult letartóztatták.

Enyhülést csak 1968 hozott, amikor újra engedélyezték a görögkatolikus egyházat, ingatlanjait azonban nem kapta vissza, közösen használhatta csak az ortodox egyházzal. A meglévő 292 egyházközség közül 205 támogatta a Rómával való unió visszaállítását és ez a szándék a szovjet invázió után is megmaradt. 1980. október 13-án II. János Pál pápa létrehozta a torontói szlovák eparchiát, melyet a torontói ukrán görögkatolikus eparchiától különített el.

Az 1989 - 1990 közötti politikai változások után a Bizánci Katolikus Egyház teljes rehabilitációja megvalósult. Újra megnyílt a szeminárium és a teológiai kar, és számos vallási iskolát alapítottak. Az az egyház helyzete tehát javult, de birtokait csak 1993-ban kapta vissza. Ezek után a templomok közös használatát felszámolták és az ortodox híveket kiutasították a templomokból. Csehszlovákia szétválásával Csehországban maradt mintegy 9000 hívő, akik számára apostoli exarchátust hozott létre II. János Pál pápa 1997-ben, Kassán, kassai görögkatolikus exarchátus néven. 2008. január 30-án XVI. Benedek pápa megalapította a pozsonyi székhelyű görögkatolikus püspökséget, ezzel egyidőben egyházmegyei rangra emelte a kassai apostoli exarchátust, és az addigi eperjesi görögkatolikus püspökséget érsekséggé emelte, így létrejött a szlovákiai görögkatolikus egyháztartomány, mely az előbbi három egyházmegyéből áll: Eperjesi archieparchia, Pozsonyi eparchia, Kassai eparchia.

Mint korábban olvasható volt, Felvidéken a görögkatolikusok mintegy 5 %-át teszik ki a népességnek.

Vajdaság

A Vajdasági Református Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A reformáció elterjedése a XVI. századi magyarság körében szerte a Kárpát-medencében viharos gyorsasággal folyt le, ám az Alföld legdélebbi részén alig kerülhetett rá sor, mivel Mohács után, a török előretörésével a magyar népesség majdnem kétszáz évre szinte teljesen eltűnt erről a vidékről. Bácskában és a Bánságban - a többi itt élő néphez hasonlóan - a református magyarság sem őshonos: felmenőik a török utáni újratelepítésekkel érkeztek.

Miután a Délvidéket visszafoglalták a töröktől, megindult a szervezett betelepítés, és a spontán bevándorlás is elkezdődött. Ám az újonnan érkezők között egészen a XVIII. század végéig, II. József türelmi rendeletéig nem lehettek reformátusok, tekintettel arra, hogy a bécsi udvar egészen addig tiltotta a „rebellis” magyar kálvinistáknak a letelepülést a törökkel határos vidéken. Ekkor alakultak meg tehát a mai Vajdaság területén az első református gyülekezetek: a bácsfeketehegyi egyház tagjai Kunhegyesről és Tiszaburáról jöttek 1785-ben, 1786-ban őket követték a bácskossuthfalvi (ómoraviczai) reformátusok, akik a Jászságból (Jászkisér) és a Nagyunságból (Karcag és Kunmadaras) származtak. Ugyanebben az évben érkeztek a pirosiak, akik többnyire tiszánánai, tiszaderzsi, tiszaroffi és tetétleni telepések, és 1786-ban érkeztek a pacsériak is, akik Kisújszállásról telepedtek le. Bánátban két egyházközség jött létre: Magyarittabé, ők főleg békési telepések, valamint

Torontálvásárhely, főként hódmezővásárhelyi és gyomai reformátusok érkezésével. A többi református egyházközség később jött létre, közülük egyesek, főként a városi gyülekezetek (mint a szabadkai, újvidéki, nagybecskereki és a pancsovai) az ország különböző vidékeiről való szórványos átköltözés folytán keletkeztek. Idővel a már meglévő református települések közelségében szórványegyházak és fiókegyházak alakultak, s ezek némelyike azután anyaegyházzá is formálódott. Ilyen gyülekezetek alakultak Zomborban, Tiszakálmánfalván és Óverbászon. Teljesen függetlenül keletkezett Hertelendyfalva (Vojlovica), ahová 1882-ben települtek bukovinai székelyek. Az egyetlen Szerémségben található gyülekezet, Maradék pedig római katolikusok áttérése által lett református közösséggé.

A délvidéki református egyházközségek egyház-igazgatásilag később a dunamelléki egyházkerülethez, ezen belül az alsóbaranya-bács-szlavóniai egyházmegyéhez tartoztak, ez alól a szabadkai gyülekezet képezett kivételt, amely a kecskeméti tractus fennhatósága alá tartozott. A bánáti református gyülekezetek a tiszántúli egyházkerület részét képezték, a békés-bánáti egyházmegyébe tagolódtak be. Ugyanakkor a nyugat-szlavóniai, illetve a murántúli egyházak a dunántúli egyházkerület illetékességébe tartoztak.

A délvidéki reformátusok életében jelentős változást az első világháború jelentett, melynek befejeztével az új országhatárok meghúzása után ezek az egyházközségek elszakadtak az anyaegyházától, s egymásrautaltságukban, kényszerűségből az önállósodás útjára kellett lépniük.

A második világháború idején kissé enyhültek a délvidéki reformátusság gondjai. Az 1941-es eseményekkel az 1920-ban alakult országos egyház mint önálló egyházkerület megszűnt. 1942. december 31-ével beolvadt a Dunamelléki Református Egyházkerület alsó-baranya-bácsi egyházmegyéjébe. A szovjet csapatok 1944 őszén vonultak be a térségbe, hamarosan elcsitultak a fegyverek és lassan beköszöntött a béke korszaka. Ez egyben azt is jelentette, hogy Bácska és Bánát visszakerült a délszláv fennhatóság alá, és Szerbia részeként tagja lett az új Jugoszláv Föderatív Népköztársaságnak. A magyarok másodszor szakadtak el az anyaországtól, az itt élő reformátusok pedig újra kénytelenek voltak berendezkedni az önállóságra. Az egykori Jugoszláv Királysági Református Egyház mintájára – amely alig több mint két évtizedig létezett – életre hívták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházat. Az egyház 1944 után szegényebb volt, mint valaha. A sorozatos kitelepítések következtében a német ajkú egyházközségek teljesen megsemmisültek, de alaposan megfogyatkoztak a magyar gyülekezetek is. Sok templom és egyházi épület háborús károkat szenvedett, több lelkész és egyházi vezető pedig áldozatul esett a különböző megtorlások során.

Az 1953. évi vallástörvények már konkrétan is körvonalazták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház tevékenységét és ebben a viszonylag nehéz időszakban jelentős szellemi és anyagi segítség érkezett külföldről, ami biztosította a túlélést.

Az országos egyháznak számos külső problémája mellett a belső gondokkal is meg kellett küzdenie: a svájci támogatással működtetett verbászi diakonisszaház feloszlott, lakói a feketicsi árvaházba kerültek, azonban 1950-ben a hatóságok ezt az intézményt is megszüntették (315 árvát neveltek fel benne), és a gondozottakat gyermekotthonokba helyezték át.

Az 1941 előtti Jugoszláviában az elemi iskolában csak a 4. osztályig folyt a tanítás magyar nyelven, ebből következett, hogy a magyar gyerekek anyanyelvű oktatása ezután megszakadt. Az így keletkezett űrt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) próbálta meg betölteni magyar helyesírási foglalkozásokkal és a magyar irodalom történetének ismertetésével.

1941-ben az egyház kezdte visszanyerni egykori oktatói szerepét, és ezt a lehetőséget kihasználva szervezte meg Ágoston Sándor püspök a bács-feketehegyi presbitérium polgári iskolai tanfolyamot. Terve az volt, hogy a tanfolyami oktatás idővel református polgári iskolává fejlődik. Két éven keresztül tanfolyamot tartottak, és az iskolai félév végén a tanulók magánvizsgát tettek, a polgári iskola 1943. november 16-án nyílt meg. 1944 szeptemberében megnyílt a polgári iskola második osztálya is, s ekkor a tanulók száma már nyolcvanra emelkedett, az októberben beállt politikai változások miatt azonban az iskola bezárta kapuit.

Az 1940-es évek végén és az 1950-es években a délvidéki magyarság soha el nem képzelt belső és külső változásokon ment át. A többnyire falun élő földművesek, akik ősiktől örökölték földjeiket és a föld szeretetét, birtokaik nagyobb részét elveszítették, illetve amit a földreform során meghagytak nekik, azt már nem volt kedvük megművelni. Elkeseredésüket csak fokozta a kényszerű terménybeszolgáltatás ténye. Valamelyest enyhített a nehézségeken az a tény, hogy az akkori Jugoszláviában az új államrend toleránsabb magatartást tanúsított az egyházakkal szemben, mint a korábbi hatalom. Jelentős változást hozott az 1946-ban megszületett új szövetségi alkotmány, amely az egyházakat és az államot elválasztotta egymástól, ennél azonban sokkal jelentősebbnek bizonyult az 1953-ban meghozott vallásügyi törvény, amely a templomi istentiszteletek és a vallástanítás szabadságát biztosította, és ettől kezdve a lelkészek is jogosultságot nyertek az állami nyugdíjra.

A gyülekezetben az intézményes diakóniai munka ugyan megszűnt, - hiszen a korábban már említett árvaház 1950-ben megszüntették, később véglegesen felszámolták, - de a szeretetszolgálatot továbbra is gyakorolták. A püspök közbenjárásával lassan érkeztek a külföldi segélyküldemények: ruhanemű, gyógyszer, élelmiszer.

A Vajdasági Római Katolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

A délvidéki katolikus magyarok szinte teljes egészében a Bácska és a Bánság Jugoszláviához került részében, tehát a jelenlegi szabadkai és nagybecskereki egyházmegyék területén élnek.

A Szent István király által 1030 körül alapított Csanádi Egyházmegye magába foglalta Arad, Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyét, továbbá Csanád és Csongrád vármegyék egy részét. Az egyházmegye kiterjedése az 1913-as schematismus²⁵ szerint 34 912 km², a római katolikus hívek száma pedig 899 395 volt, lelki gondozásukat 248 plébánia látta el.

A Trianon után Jugoszláviához csatolt Dél-Baranya, Bácska és Bánát (összességében Vajdaság) 1921. évi népszámlálási adatai szerint 1 380 000 lakosból 720 000 volt római katolikus vallású. A Vajdaságban 382 ezer magyar élt, mellettük 522 ezer délszláv (szerb, bunyevác, sokác, horvát, szlovén), 68 ezer egyéb szláv és 328 ezer német nemzetiségű. A magyar katolikusok tehát a szláv és német ajkú katolikusokkal egy szervezeti közösségben éltek.

Az antant hatalmak által megkötött békeszerződések a Csanádi Egyházmegyét három részre osztották: Magyarország területén maradt 32 plébánia 248 850 hívővel, a Bánság Romániához eső részén 154 plébánia került Magyarország keleti szomszédjának fennhatósága alá 462 402 katolikkal. A Csanádi Püspökség területéből 9 387 km²-t csatoltak a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, az egyházmegye 248 plébániája közül 62 helyezkedett el a Bánságnak az új délszláv államhoz került részén. Az 1921. évi népszámlálás szerint e terület összlakossága 561 958 főt tett ki, közülük 209 370 fő (37,2%) vallotta magát római katolikusnak. A csanádi egyházmegye 62 katolikus plébániája közül, melyek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kerültek, csupán 19 egyházközségben voltak többségben a magyar hívek és hét helyen – jobbára városokban – alkottak jelentős csoportot a németek mellett.

²⁵ Schematismus Provinciae Hungariae Sanctae Mariae Ordinis Fratrum Minorum S. P. N. Francisci. 1913 - A Szent Ferenc-rend Szűz Máriáról nevezett magyarországi tartományának ... névtára az 1913. évre, https://library.hungaricana.hu/hu/view/FERENCES_schematismus_1913/?pg=0&layout=s

A két világháború között a katolikus egyház legnagyobb problémái a felekezeti iskolák államosításával és az agrárreformmal voltak kapcsolatosak. E tekintetben a katolikus egyház sérelmei megegyeztek a magyar és a német kisebbség legégetőbb gondjaival, azonban a magyarság felekezeti megosztottsága, valamint a katolikus egyházon belül a horvátok és a szlovének dominanciája miatt az egyházak Jugoszláviában a magyar nyelv, kultúra, öntudat fenntartása szempontjából nem tudták azt a centrális szerepet betölteni, mint például Erdélyben.

Az egyházi tulajdonban lévő ingatlanokból származó bérleti díjak biztosították egyrészt a katolikus iskolák, a templomok és a plébániák fenntartási költségeit, másrészt az egyházi tisztségviselők és alkalmazottak járandóságát és nyugdíjalapját. Attól függően, hogy az adott földterületből származó jövedelmeknek milyen rendeltetése volt, léteztek templomi, plébániai, plébánosi, kántori, továbbá iskolaalapi földterületek. Számos egyházközség rendelkezett továbbá ún. „szegényföldekkel” is, amelyeket bérmentesen vagy jelképes bérleti díjért bocsátottak a rászoruló családok rendelkezésére. Mivel iskolai és tanítói földeket teljesen, más birtokokat pedig többségében érintette az agrárreform, ezért a katolikus egyház elveszítette vagyonának jelentős részét, ami szinte lehetetlenné tette, hogy ellássa kulturális, szociális és iskoláztatási feladatait.

A születő délszláv állam a háború során tett ígéreteinek megfelelően már 1919 elején, tehát még a terület államjogi helyzetét tisztázó döntések előtt megkezdte az agrárreform végrehajtását. A hadsereg számos helyen megkezdte a katolikus egyház birtokainak lefoglalását, zár alá helyezését. E nagybirtokokból származó bevételek megszűnésével elsősorban a központi intézmények, vagyis a papnevelő intézet, az érsekségi fő- és algimnázium, a katolikus kollégiumok, a diáksegélyező alapok és az érsekség fenntartása alatt álló kórházak, árvaházak és szegényházak működése került veszélybe.

A nagy többségében magyar és német katolikus hívek alkotta két egyházkormányzati egység, a Bácskai, valamint a Bánáti Apostoli Kormányzóság felállítására 1923. február 10-én került sor.

A Bácskai Apostoli Kormányzóság (Administratura Apostolica Bachiensis) megalapításáról szóló 1923. február 10-én kelt dekrétum Lajčo Budanovičot¹⁴ a szabadkai Szent Teréz templom plébánosát nevezte ki a terület kormányzójává.

Az új kormányzónak hivatalba lépésekor megannyi nehézséggel kellett szembenéznie: az aula, a megfelelő épületek, a szeminárium és a papnövendékek hiánya egyaránt komoly gondokat okoztak számára. A Szabadka város területén megszervezett új egyházközségek a hívek és a kormányzóság támogatásával több templomot is építettek. Az új egyházközségek alapítása, valamint az új templomok építése szempontjából elmondható, hogy ezek többsége a magyar ajkú katolikusok lelki javát szolgálta.

A két világháború között a férfi rendek közül a kármeliták és a ferencesek, a női rendek közül pedig a Míasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulata szolgáltak. Ez utóbbiak tanítórendként áldásos tevékenységet fejtettek ki nemcsak a katolikus szellemű leánynevelésben, hanem a nemzeti öntudat erősítésében is.

A Bácskai Iskolanővérek 22 helyen vezettek intézetet, ezek közül 11 helyen laktak magyarok, 5 helyen szláv ajkúak is, illetve 6 helyen német ajkúak. Az iskolanővérek 1920-ig Bácsón, Zomborban és Újfutakon (Futog) árvaházat is fenntartottak. A bácsi Erzsébet árvaház 1884-ben nyílt meg az Iskolanővérek vezetése alatt. Az impériumváltást követően született új iskolatörvény államosította az egyházi iskolák épületeit és a szerzetesek iskolai működése elé is akadályt gördített.

A Bánáti (Bánsági) Apostoli Kormányzóság (Administratura Apostolica Banatensis) felállításáról szóló dekrétum szintén 1923. február 10-én született, amely egyben P. Rodić Ivan Rafael ferences atya gondjaira bízta e terület kormányzását. Az új kormányzó 1923. március 30-án érkezett Nagybecskerekre.

Az első világháború végéig neves piarista gimnázium működött Nagybecskereken, de áldásos oktatói tevékenységüket nem végezheték tovább az új délszláv rezsim alatt, ezért a város elhagyására kényszerültek. A gimnázium épületét ugyan államosították, ám a volt piarista rendházat végül az új hatalom mégis a kormányzó rendelkezésére bocsátotta, ez lett a kormányzóság hivatali központja.

A királyi Jugoszlávia idején elsősorban női szerzetesrendek voltak jelen a Bánságban. A vincés nővérek Tirolból érkeztek Zágrábba, ahol 1856-ban önálló anyaházat alapítottak. A zágrábi vincés nővérek 1898-ban érkeztek Nagybecskerekre. Trianont követően továbbra is zavartalanul szolgálhattak betegápolóként a magán- vagy állami kórházakban. Nagybecskereken kívül Nagyikindán a Teodorović-féle magán- szanatóriumban, valamint a törökkanizsai kórházban látták el áldásos tevékenységüket. A Bánság területéről 40 leány csatlakozott a rendhez, akik szinte teljes egészében a katolikus magyarok soraiból kerültek ki. A férfi rendek közül a piaristák nagy múltra tekinthettek

vissza a Bánságban, de ők 1919-ben elhagyták délszláv királyságot, mivel oktatási feladatokat többé nem végezhetek és neves nagybecskereki fiúgimnáziumukat is elveszítették.

A királyi Jugoszlávia olyan ország volt, amelynek népei történelmileg, kulturálisan és vallási szempontból sem tartoztak össze, így a második világháború kitörését követően fel is bomlott: 1941. április 10-én Horvátország kikiáltotta függetlenségét, ezzel a magyar kormány, amelynek érdekében állt az első világháború után elvesztett területek visszaszerzése, Jugoszláviát megszüntetnek tekintette. Másnap a magyar csapatok bevonultak a Délvidékre. Így 1941 tavaszán az egyházmegyék területe újra egyesülhetett. 11400 km² került vissza Magyarországhoz, amely azonban továbbra is többnemzetiségű volt.

A jugoszláv partizánok 1944. október elején a szovjet hadsereggel együtt beléptek a Bánság területére. Tito utasítására éppen ezen a területen vezették be a rend fenntartása érdekében a katonai közigazgatást, Tito partizánjai etnikai alapú, minden tárgyalást nélkülöző, kollektív tisztogatást kezdtek, a vérbosszúnak többféle – ideológiai, nemzeti vagy személyes – indítéka volt. Főként magyarok voltak az áldozatok, számukat 20 000 – 40 000 közét teszik. A szerb partizánok bosszújának célkeresztjébe kerültek a katolikus papok is. Legtöbbjük a Vajdaságon belül a Bácskába, vagyis Kalocsa–Bácsi Főegyházmegye érsekéhez tartozott.

A kommunista Jugoszláviában a hatalom és az egyház közötti kapcsolatokat már a kezdetektől feszültségek jellemezték. Ez lényegében arra volt visszavezethető, hogy az egyházak a második világháború során nem a népfelszabadító mozgalmat, hanem a vele szemben álló hatalmakat – a katolikus horvátok a Független Horvát Államot, a katolikus magyarok Magyarországot, az ortodoxok a Nedić-kormányt és a csetnikeket – támogatták, továbbá a kommunisták azzal vádolták az egyházat, hogy együttműködött a megszállókkal.

Az új agrárreform értelmében az egyes egyházközségek által birtokolható földterületet 10 hektárban maximálták, majd a következő években sor került az egyház által birtokolt épületek államosítására is. Ezen intézkedések után csak a templom- és a plébániaépület (vagy annak egy része) maradt az egyházközségek tulajdonában. Számos kolostorépületet is államosítottak, belőlük általában kollégiumokat vagy iskolákat alakítottak ki, hogy ezzel is igazolják a nép irányában az egyházi javak államosításának jogosságát.

Az egypártrendszerű titói Jugoszlávia tiltotta a nyilvános vallásgyakorlást. Az egyházakat, vallási felekezeteket – a hivatalos álláspont szerint – a nacionalizmus hordozójának tekintették. Ingatlanjaik

államosításával megfosztották őket anyagi háttérüktől, és ezzel megpróbálták ellehetetleníteni működésüket. Azzal pedig, hogy az egyházakat teljesen kizárták az oktatási-nevelési folyamatokból, megfosztották őket erkölcsformáló és nemzetfenntartó szerepüktől.

Az 1960-as évek elején jelentős társadalompolitikai változások történtek Jugoszláviában, - például Jugoszlávia a szocialista országok közül elsőként rendezte diplomáciai kapcsolatait a Vatikánnal - ennek köszönhetően a kommunista állam és a katolikus egyház kapcsolatában az enyhülés időszaka kezdődött – mindazonáltal a kölcsönös bizalmatlanság továbbra is megmaradt.

1968. január 25-én a Bácskai Apostoli Adminisztratúrából VI. Pál pápa Preclarissima Pauli kezdetű bullájával megalapította a Szabadkai Püspökséget (Dioecesis Suboticana). Az egyházmegye székhelye Szabadka, székesegyháza pedig az ottani Szent Teréz templom lett.

A délszláv háború (1991 – 2001) szerb–horvát szembenállása ortodox–katolikus ellentéteket hozott felszínre, és ezzel jelentősen megnehezítette a vajdasági magyar katolikusok helyzetét is. A tömegesen érkező katonai behívók és a súlyos gazdasági nehézségek rengeteg magyar fiatal szülőföldje elhagyására kényszerítettek, emellett a szórványban, főként a szerb többségű városokban élő magyar hívek közül sokan, gyakran kényszerből, a szerbségbe történő asszimiláció útját és a katolikus egyházzal való szakítást választották.

A Vajdasági Görögkatolikus Egyház története és társadalmi szerepvállalása

1921. évi népszámlás szerint a Vajdaság vallási összetétele a következőképpen alakult: legtöbben a katolikusok voltak (a lakosságnak közel a fele), őket a pravoszlávok követték (kevesebb mint 40%), a harmadik helyen a protestánsok álltak (akik a lakosságnak kb. 10%-át képezték).

Az 1991-es adatok szerint a magyar nemzetiségűek főleg római katolikusnak (88%), kb. 6%-uk protestánsnak vallotta magát. Elenyésző számban voltak a pravoszláv–magyar (vegyes házasság esetén) és a magyar–iszlám vallásúak (ugyannezen okból)²⁶.

²⁶ Erőss Lajos: Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez, Zrenjanin, 1993

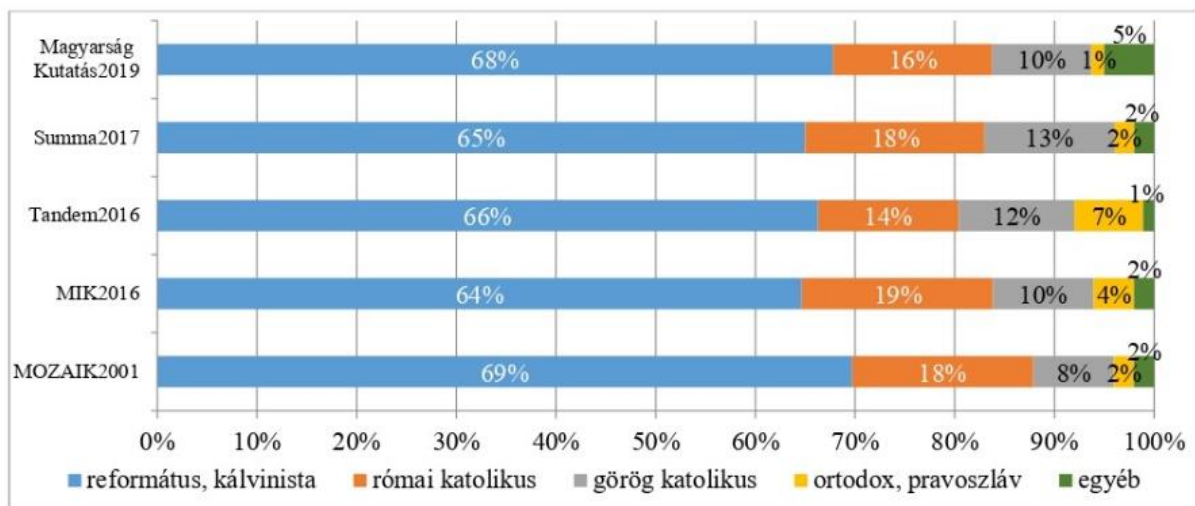
A Nagybecskereki Egyházmegye élére 1961. július 17-én bányai apostoli kormányzónak kinevezett dr. Gavrijel Bugatko kőrösi görögkatolikus püspök személyében először állt a katolikus egyház élén görögkatolikus főpap, aki latin szertartású tevékenységet is folytathatott.

Bugatko joghatósága a Jugoszlávia területén élő valamennyi görögkatolikus hívőre kiterjedt. Számos plébániát szervezett, templomot építtetett, lelkiismeretesen teljesítette püspöki feladatait Belgrádban és a Bánságban is. Bugatko érsek nem beszélt magyarul, és mivel ő maga ruszinként és görögkatolikusként is átérezte a kisebbségi lét nehézségeit, azon fáradozott, hogy a 90%-ban magyar katolikus hívek alkotta kormányzóság mihamarabb magyar főpásztort kapjon.

Az egyházakban a rendszerváltás idejétől végbemenő karitatív tevékenység fejlődése

Kárpátalja

A kárpátaljai magyar közösség felekezeti összetétele különböző szociológiai kutatások adatai alapján²⁷

A Kárpátaljai Református egyház a rendszerváltás után

A Kárpátaljai Református Egyháznak 108 gyülekezete van, 58 723 regisztrált taggal. Közülük 47 202-en szerepelnek a választói névjegyzékben, míg a kiskorúak száma 11 521 főt tesz ki. Máramaros–Ugocsa Református Egyházmegyében a legnépesebb egyházközség a viski, 1 925, míg a legkisebb az újakli, 70 taggal, s van egy szóránygyülekezet is, Rahón, 40 lélekkel. A Beregi Református Egyházmegyében a derceni gyülekezet a legnagyobb, melynek 2 132 tagja van, a legkisebb egyházközség pedig a kuklyai, 16 fővel, s ehhez az egyházmegyéhez tartozik a kijevei szóránygyülekezet is, melynek 14 híve van. Az Ungi Református Egyházmegyében pedig a legnépesebb a nagydobronyi egyházközség a maga 4 930 hívével, míg a legkisebb és egyúttal szóránygyülekezet a szolyvai, 36 taggal.

²⁷ forrás: <https://hodinkaintezet.uz.ua/karpatalja-1920-2020-ii-oktatas-es-egyhazak/>

A kárpátaljai reformátusok lélekszámának csökkenése korántsem csak a háború következménye, az apadás 1988 óta folyamatos, az viszont kétségtelen, hogy a putyini agresszió felgyorsította a folyamatot. A lelkészek kimutatása szerint az elmúlt egy esztendőben mintegy 4 700 egyháztag menekült külföldre. Az ifjúság elvándorlása nagyon jelentős és fokozódik²⁸.

A rendszerváltás kezdetétől, 1989-től a Kárpátaljai Református Egyház erőteljes ébredést mutatott, melynek következtében kézzelfogható program és intézményi hálózat alakult ki: többezres összejövetelek rendszeresen szerveződtek és szerveződnek, a templom- és parókia-építések és renoválások folyamatosak, nyaranta ezres nagyságú ifjúsági táborok üzemelnek, megindult és a korosztályokban teljesen elterjedt a hitoktatás és a konfirmandus-oktatás, magas és igényes színvonalon oktató négy református gimnázium és több református diakóniai intézmény nyitotta meg kapuit (ingyen konyhák, két gyerekotthon, öregek otthona, diakónai központ), és a Református Egyház a beregszászi magyar főiskolának egyik fő alapítója.

A Kárpátaljai Református Egyházkerület már a Szovjetunió összeomlásának és a politikai rendszerváltásnak időszakában, elkezdte szervezni és újjászervezni adminisztratív rendszereit. A rendszerváltás utáni egyházi újjáéledést három tényező befolyásolta az egyházi struktúrák szervezésében (melyek jellemzően nem tudatos, hanem ösztönös módon alakultak ki):

1. Hatékonyság (a kialakuló új társadalmi berendezkedésre tekintettel)

Cél: az egyház meghatározó társadalmi pozíciójának és hatékonyságának kialakítása és gyakorlása. A hatékonyság érdekében, a három társadalmi terület, melyen az egyház elsőként kezdte meg a bizonytalan viszonyok között a helyi tevékenységét: az egészségügy, az oktatás és a területi tagolódás²⁹, ugyanis az egészségügyet felkeresők, a betegek, a maguk gyengeségét és ezért kiszolgáltatottságát átélve kapaszkodtak a feljükk nyújtott segítségbe; az oktatásban részt vevő fiatal korosztály, az életkori sajátosságok miatt a legbefolyásolhatóbb; a területi felelősség és feladatmegosztás következtében, az érintettekhez került a döntéshozatal, mely a helyi ismeret és az érdekeltség miatt hatékonyságot eredményezett. E három területen való egyházi tevékenység, a főleg a kárpátaljai református népesség tömbjét jelentő Beregi Egyházmegye keretében indult meg.

²⁸ <https://maszol.ro/kulfold/Az-epitkezes-es-a-fogyatkozas-egyszerre-van-jelen-a-Karpataljai-Reformatus-Egyhazban> (2023)

²⁹ Megj.: minden rendszerváltás utáni társadalmi tényező, legelőször e három területet szervezi a maga ideológiája szerint. Ugyanis ezeken a területeken tudja leghatékonyabban és leggyorsabban kifejteni hatását; pl.: csak a kormányváltásoknál is azonnal átszerveződik az oktatási, az egészségügyi és az adminisztrációs rendszer.

Néhány példa a kezdetekből:

- A beregszászi kórház a Református Egyház által (főleg Forgon Pál püspök és Tóth Mihály parlamenti képviselő magyar kormányánál történt együttes közbenjárása nyomán) bővült ki és újult meg³⁰).
- A Beregi Református Gimnázium, mint a rendszerváltást követő első református oktatási intézmény nyitotta meg a kapuit, melynek kimondott célja a helyi elitképzés és társadalmi elit megalkotása volt. A célkitűzést továbbfejlesztve, a már kialakuló gimnáziumi oktatásra alapulva szerveződött meg a Beregszászi II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskola, melynek egyik alapítója és egyben „otthonadója” a Kárpátaljai Református Egyház. A Beregi Gimnáziumot követően és az alapideológiát (elitképzés) kibővítve alakult meg még három református gimnázium (a helyi földrajzi megközelíthetőséget szem előtt tartva): Nagydobronyban, Tivadarfalván és Técsőn.
- A Beregi Egyházmegye adminisztrációja mutatta a legszervezettebb formát, mely nagyrészen köszönhető a Kárpátaljai Református Egyház központi, egyre kiterjedőbb adminisztrációja sodró hatásának (Beregszászon ugyanazon épületben volt a Püspöki Hivatal és az Esperesi Hivatal, mely strukturális előnyt biztosított a Beregi Egyházmegye megszervezésében). Később ennek a szervezésnek a példáján alakult ki az Ungi és a Máramaros-Ugocsai Egyházmegye adminisztrációja.

2. Egyház-strukturális minták

A rendszerváltást követő egyházi újjászervezés elsősorú megvalósítandó mintája a két világháború közötti egyházkép. Cél: a Református Egyház széles helyi társadalmi kiterjesztése. E mintaválasztás oka, hogy az egyház a századforduló időszakában rendelkezett a legjelentősebb társadalmi és gazdasági súllyal; az (akkor még) élő emlékezet által némileg befogható; a nosztalgia miatt bizonyosan jelentősen megszépített a kor. Az Egyházkerület azt a kiterjedt pozíciót akarta rekonstruálni a hitoktatás és az egyháztagság általánosnak való kezelésével, az oktatási, egészségügyi és gazdasági bázisai részbeni újjászervezésével; az egyházmegyék adminisztrációjának ismételt kiépítésével. Kárpátalja területi és nemzeti lehetőségei között a Beregi Egyházmegye számszerű és társadalmi kiterjedésének volt a legnagyobb lehetősége, ugyanis területileg ez a legnagyobb és nemzetileg a leghomogénebb, a másik két egyházmegyéhez képest.

³⁰ Adatközlő: Nagy Béla, a Kárpátaljai Református Egyház Diakóniai Osztályának vezetője

3. Szembenállási pozíció

Az Egyházat és a magyar nemzetet ellenséggként kezelő szovjet rendszerben a Kárpátaljai Református Egyház jelentette a nemzet azon szervezett formáját, mely a magyarsággal sorsközösségben dacolt az elnyomás és a megsemmisítés ellen, így a Kárpátaljai Református Egyház régmúltból hozott, a mindenkori aktuális politikai rendszerrel szembeni protestáló református identitása, a pusztulását akaró szovjet rendszert is túlélve, sőt utána tapasztalhatóan, dinamikus megújulni kész állapotokat létrehozva, hatalmas sikerélményt élt meg és ezért megerősödött. Ennek a szovjet rendszert is túlélő protestáló identitásnak a megerősödésében, a századfordulós és a két világháború közötti motivációs minták emlékeztetésében, a rendszerváltás zavarosan kialakulatlan és kiszámíthatatlan politikai és hatalmi helyzetében a Kárpátaljai Református Egyház területszerkezeti kialakítását egy megoldási lehetőségként felmutatott nemzeti hitvallás mozgatta: a Kárpátaljai Református Egyház megyéinek kialakításában, a királyi Magyarország vármegyereendszerét (mint a Kárpátaljai Református Egyház által legitimnek tekintett hatalmi formát) kívánták az egyház keretei között rekonstruálni. E nemzeti hitvallás ma is élő adminisztratív megnyilvánulása az, hogy az egyházmegyék neve és határa nem egyezik meg a hasonló közigazgatási besorolásba tartozó állami járáshatárokkal és nevekkkel, hanem - az Egyházkerület területi lehetőségei szerint - az egyházmegyehatárok a királyi Magyarország vármegyéinek a határait követik és az Egyházmegyék nevei a területileg aktuális vármegyék nevei lettek: pl. az állami közigazgatásban nincs Beregi-, Ungi-, Máramaros-Ugocsi járás, de területükön megvoltak ezek a vármegyenevek és most ezek az egyházmegyék nevei; a Beregszászi járáshoz sem tartozik Munkács és Szolyva, de hajdan a Beregvármegyéhez tartoztak és jelenleg a két településen a református gyülekezet a Beregi Egyházmegye része. Ezzel a lehetőség szerinti rekonstrukcióval a Kárpátaljai Református Egyház a továbbiakban is felvállalta a protest szerepét.

Néhány tapasztalható statisztikai jelenség a Kárpátaljai Református Egyház jelen társadalmi helyzetéről (vázlatosan és címszavakban)³¹

1. Az utolsó alkotó generáció

³¹ Dr. Radvánszky Ferenc. Megtörő kegyelem. Avagy, a Kárpátaljai Református Egyház (KRE) előtt álló kihívások és látható irányai, különös tekintettel a KRE struktúrájára és demográfiai tendenciáira https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/8_evf_1_klsz_2017/ISSN_2062-204X_8_evf_1_klsz_2017_195-214.pdf

Jól érzékelhető, hogy Kárpátalján, állami munkakörben 35 év alatti magyar személy nem vagy alig tölt be meghatározó döntéshozó pozíciót, s csak 35 (inkább 40) fölött lehet ilyen magyar személyeket találni. A 35 év alatti magyar munkavállalók az állami szférában legfeljebb végrehajtó pozícióig jutnak el, így a karrierépítési kilátások vallási és nemzeti identitással való összeegyeztethetlensége miatt a jelenleg közép- és az alatti szintű oktatási intézményekben tanuló magyar nemzetiségűek az országban maradva legfeljebb kiszolgáló pozíciót foglalhatnak el.

2. Az alacsony születési szám

A társadalomstatistikában létezik a „point of no return” („pont, ahonnan nincs visszaút”) fogalma, amely azt mutatja meg, hogy ha egy önazonossággal rendelkező közösség öt egymást követő évben kétszer annyi tagot veszít, mint amennyivel gyarapszik (abba csatlakozik, illetve születik), akkor az a közösség menthetetlenül elvész. A Kárpátaljai Református Egyház legtöbb gyülekezete nagyjából öt éve lépte át a „point of no return” fogalmát, melynek oka az alacsony születési szám és a kivándorlás.

3. A nép és a nemzet fogalmának felcserélődése

A második világháborút követően mesterségesen összemósódott a nemzet és a nép fogalma: az állam, a nép, a szülőföld identitását hordozó társadalmi egység felcserélődött: a nemzet helyett a nép lett az önazonosság megtestesítője, tehát az a gyakorlati társadalmi hitelesítő tényező, melyre hivatkozni lehet és melynek a neve legalizáló erő. A klasszikus érték, felelősség és teljesítmény alapú nemzet fogalmának képviselői üldözöttek lettek; a felhasználható és irányítható nép fogalmának képviselői soha nem tapasztalt kibontakozási területet kaptak az irányíthatóság érdekében. A nemzet és a nép tartalmi felcserélődése jelentette a kommunizmus igazi társadalmi fordulatát és társadalmi erkölcsi és fizikai pusztulást véghez vivő káoszát.

4. A megváltozott településszerkezet és az önfenntartás feladása

A falvak közötti három-négy kilométer egy modern városban mindössze három-négy buszmegállót jelent, tehát a jelenlegi társadalmi folyamatoknak kibontakozási életteret biztosítani akaró településszervezés tendenciózus valósága szempontjából teljesen értelmetlen az önálló települések ily sűrű hálózata (ugyanakkor ez a településszerkezet jelentette évszázadokon keresztül a Református Egyház kereteit, túlélési és fennmaradási lehetőségeit, sajtóságos arculatát). Kárpát-medence szerte megváltozott a településszervezés önfenntartást megvalósító szempontja, amelynek lényege: az embertől független identitással rendelkező külső rendszerekkel való szerződés. E szerződés

megvalósulásának a jele a lakosság koncentrációja (urbanizáció, a falvak elnéptelenedésével). E szerződésben az önjáróvá vált külső rendszerek (állam, cégek, munkahelyek, szolgáltatások stb.), a rendszer identitásának erősségétől függően rendelkezésre álló specializálódást kérnek az embertől, melynek betöltése esetén vállalják a rendelkezésre bocsátott (a „ki által?” kérdésre adott válasz egyre homályosabb) személynek - esetleg jog- és hatáskörével együtt - a szerződés horizontális és vertikális kiterjedésétől, illetve a szerződő rendszer értékrendjétől és lehetőségeitől függő fenntartását. A társadalom egyre nagyobb hányada fenn-/eltartási szerződést köt egy külső rendszerrel, melyben vállalja a rendszernek való kiszolgáltatottságát és cserébe a rendszertől eltartást (gyámságot) kér önmaga felé. A szerződés fő feltétele és mozgatója: a materializmus (a létet adó és a lényeg hordozó lélek és lélek nélküli anyagiasság), ennek következtében: 1) a végsőben és a végsővel szemben, a lelki lényeghez igazodó lét terhelt identitásharcát okafogyottá, ezért feladhatóvá lehet nyilvánítani; 2) a teremtésbeli rendet jelentő küldetési területtel és a közösségeinkkel való kapcsolat megszakad; 3) a szerződő ember lemond az emberi és a környezeti kapcsolatok kihívására adott évezredekig sikeres és sajátos válaszadási módszereiről, így saját hangjáról, az önfenntartásáról és a függetlenségéről.

5. A biztonságot jelentő otthon fogalma átalakul: stabil helyett mobil

Mert az otthon nem a megélhetési területtel azonos, ehelyett csak egy szállássá degradálódik, ahol a megélhetést jelentő rendszer regenerációs időt biztosít, hogy újult erővel lehessen az önfeladó szerződést teljesíteni, ha pedig a megélhetési forrásként megjelenő rendszer átalakul vagy átköltözik, akkor a szerződő egyén a maga hatáskörével (pl.: család, otthon, barátok), együtt vele alakul vagy költözik. Amennyiben a személy számára lehetetlen a követés és a szerződés fenntartása, egy másik eltartást biztosító rendszerrel köt önfeladó szerződést (mert a jelen helyzetben és a kívánt szinten maradása érdekében már csak szerződéseket képes kötni, ugyanis képtelen az önfenntartásra). A vázolt mobillá és függővé változott otthonokat - a falvakkal szemben - csak a koncentrált urbánus létben célszerű kialakítani, ezért az önfenntartás fogalmának eltűnésével eltűnik a hagyományos településszerkezeteket kialakító és fenntartó évezredek elv. Így, az általános önfenntartás feladásának következtében, ezer éve nem látott településjelleg-átalakulásnak vagyunk tanúi: felbomlanak a hagyományosan önfenntartó faluközösségek és a centralizált urbanizáció kizárólagossá válik. Pl.: 1) Az önfenntartás tudásának alkalmazása következtében, az otthonot teremteni akaró ember választhatja ki az otthon teremtésének helyét (nem volt nagy rangbeli különbség a hasonló mezőgazdasági adottságokkal rendelkező falvak között), míg az önfenntartás feladásával, a fenntartó rendszer szempontjai szerint (a munkahely jó megközelíthetősége) érdemes kiválasztani az otthon területét (mintegy a legintimebb családi területre beengedve a rendszert). 2) Az elkövetkező évtizedekben a települések nagyrészenek visszaminősülése várható (faluból tanya lesz). Mezőgazdasággal csak nagyon kevesen és csak a sajátos finomságokat rejtő részleteket kiírtó intenzitásban (nagy

területeken és gépesítve), de nem általánosan (mindenki a maga kiskertjében) foglalkoznak majd a hajdani falvak helyén és környékén (a legtöbben, a legegyszerűbb zöldségért sem a kertbe, hanem a boltba fognak menni). Csak azok a települések https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/8_evf_1_klsz_2017/ISSN_2062-204X_8_evf_1_klsz_2017_195-214.pdf k maradnak (ha átalakítottan is), melyeket a rendszereknek megéri működtetni (mert logisztikailag jó az elhelyezkedése, természeti kincsei, illetve helyhez kötött termelő egységei vannak, a hagyományosan rendszerbarát lakosság szállás-, szórakozó-, nyugdíjas helye lehet stb.).

Intézmények

Adminisztrációs központok

Feladatuk a Kárpátaljai Református Egyház (KRE) szervezeti ügyeinek intézése és képviselete. A társadalmat a jelenben jellemző értelmezési bizonytalanságban és a kapcsolati meggyengülésben rendkívül fontos mentális, megerősítésben pozitív hatása van a megfogható Egyházi megnyilvánulásoknak, melyeket az Egyházi adminisztrációs pontok testesítenek meg.

- A Kárpátaljai Református Egyházkerület Püspöki Hivatala. Cím: UA-90202, Beregszász, Munkácsi u. 83. Tel.: 00-380-3141-23460
- A Beregi Református Egyházmegye Esperesi Hivatala. Cím: UA90233, Beregszászi járás, Balazsér, Kastély u. 3. Tel.: 00-380-3141-78529
- A Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegye Esperesi Hivatala. Cím: UA-90354, Nagyszőlősi járás, Péterfalva, Rákóczi u. 81. Tel.: 00380314332430
- Az Ungi Református Egyházmegye Esperesi Hivatala. Cím: UA89461, Eszeny, Petőfi út 58. Tel.: 003803122716624

Diakóniai intézmények

Feladatuk az életkibontakoztatás a teremtési rendben. A diakónia két egymást feltételező irányba mutatkozik meg a Kárpátaljai Református Egyház szeretetszolgálati szervezeteinél: a közvetlen és a közvetett diakóniai. A közvetlen diakónia létjogosultsága ott van, ahol az élet és az életszükségletek közvetlen veszélyben vannak és a szeretetszolgálatnak kell e veszélyt elhárítani (pl. ruházat és

élelembiztosítás). A közvetett diakónia feladata az emberi értékek kibontakoztatása, illetve e kibontakozás feltételeinek biztosítása (pl. tanulási ösztöndíjak és munkahelyek biztosítása).

A Kárpátaljai Református Egyház Diakóniai Osztálya³²

Cím: UA-90202, Beregszász, Geleji Katona I. u. 39.; Tel: 00380314124309

Igazgató: Nagy Béla főgondnok

Tevékenység: rászoruló, nagycsaládosok, idősek, mozgássérültek, egészségügyi intézmények, munkanélküliek stb. segítése. Segítség tárgya: ruházat, háztartási berendezések, élelmiszer, tisztítószer, tanszerek, gyógyászati eszközök stb.¹²

A Diakóniai Osztály keretében működő egyéb intézmények:

- Öregek otthona
- Krízisotthon (cél: „krízishelyzetben lévő várandós nők, vagy kisgyerekes anyukák támogatása... ideiglenes menedéket (3 hónapra) nyújt”)
- Pékség (támogatottak: rászoruló, református gimnáziumok, öregotthon, krízisotthon, cigány közösségek, Beregszászi Mozgáskorlátozottak Szervezete,
- Csongori Szenvedélybetegeket Mentő Misszió, Benei Szeretetkonyha, két ardói iskola, kórházi óvoda és iskola, bulcsúi nőszövetség)
- Katasztrófa-központ (cél: természeti károk gyors elhárítása)

Irgalmas Samaritánus Református Gyermekotthon

Cím: UA-89463, Ungvári járás, Nagydobrony, Csongor u. 119. Tel: 00380312714397

³² A Kárpátaljai Református Egyház éves jelentése – 2016, Kárpátaljai Református Egyház, 2017,

Igazgató: Katkó László

Tevékenység: árván maradt gyerekek befogadása és felnevelése

Befogadóképesség: kb. 70 fő

A gyerekotthon keretében működő egyéb intézmények (ahol a felnövekvő gyerekek az önfenntartást sajátíthatják el):

- Kertészet (gyümölcsöskert, szabadtéri és melegházi növénytermesztés)
- Állattenyésztés (tehenészet, disznónevelés, méhészet, szárnyas baromfitartás)
- Pékség
- Műhelyek (asztalos, esztergályos)

Munkácsi Református Családtípusú Gyermekotthon³³

Cím: UA-89600, Munkács, B. Hmelnyickij u. 46. Tel: 00380313131776

Igazgató: Teplicki Zsuzsanna

Tevékenység: árván maradt gyerekek befogadása és felnevelése

Befogadóképesség: 10 fő

Sámuel alapítvány

Cím: 90202 Beregszász, Kossuth tér 4. Tel.: 0038 031 41 2-42-17

Célok:

- családtípusú gyerekotthonok létrehozása;
- örökbefogadás segítése;
- gazdasági bázis létrehozása (a célok finanszírozásának érdekében).

³³ Jelenleg kiterjesztés alatt áll olyanok irányába („nagy mama program”), akik korábban az otthon lakói voltak, felnőttek, de az életük nem rendeződött, s egy átmeneti otthonra van szükségük. Adatközlő: Taraczközy Gerzson, munkácsi ref. lelkipásztor.

Vezető: Sípos Géza

„Élim” Hetyeni Református Fogyatékkal élők Napközi Otthona³⁴³⁵

Cím: UA-90222, Hetyen, Béke út 156. Tel.: 00380665351338

Igazgató: Cseresznye Albert

Befogadóképesség: 25 fő

Célcsoport: fogyatékkal élők (a környéken)

Jellege: napközi

A gyereketthon keretében működő egyéb intézmények:

- Kertészet (gyümölcsöskert, szabadtéri és melegházi növénytermesztés)
- Állattenyésztés (disznónevelés, szárnyas baromfitartás)

Nefejejs Gyermek Rehabilitációs Központ³⁶

Cím: UA-90255, Mezővári, Zádor út 127. Tel.: 00380950977683

Igazgató: Zán Fábián Judit

Befogadóképesség: 38 fő

Célcsoport: fogyatékkal élők (a környéken)

Jellege: napközi otthon (több oktatási és terápiás csoportban)

³⁴

³⁵ Adatközlő: Cseresznye Albert, hegyeni ref.lelkipásztor

³⁶ Adatközlő: Menyhárt István, mezővári ref.lelkipásztor

Öregek Otthona, Nagydobrony

Cím: UA-89463, Ungvári járás, Nagydobrony,

Igazgató: Hidi Jenő

Ingyen konyhák (melyek egyházközségi fenntartásban vannak: Gát, Bene, Tivadar, Bulcsú, Beregszász, Nagydobrony, Fornos, Dercen, Balázsér, Visk, Técső, Ungvár stb.)³⁷

Missziói intézmények

Feladatuk a Teremtő Atyával és a Megváltó Krisztussal való közösség újjáteremtése. Az Egyház legfontosabb tevékenysége és önmegnyilvánulási formája a Misszió (mint Jézus utolsó parancsa). A Kárpátaljai Református Egyház (a továbbiakban: KRE is) missziós szolgálatában egyre jelentősebb szerepet kap a lelkigondozás, amely az intézményekben is megnyilvánul, hiszen a jelen elmagányosodó társadalmakban, a lelkigondozás keretében lehet a leghatékonyabban továbbadni az Isten üzenetét.

A KRE Szenvedélybetegeket Mentő Missziója

UA-89652, Munkácsi járás, Csongor, Béke u. 140. Tel: 00380313178117

Igazgató: id. Pocsai Sándor lp.

Tevékenységi kör: alkohol-, drog-, játék- és egyéb szenvedélyekkel küzdők gyógyítása

Jellege: időszakos, bentlakó, gyógyító szakaszok (14 nap)

Bóbita Lelkigondozói és Gyógypedagógiai Központ³⁸

³⁷ A felsorolás nem teljes. Uí. vannak állandó, ill. ideiglenesen működő konyhák. A felsoroltak az állandó kategóriába tartoznak.

³⁸ Adatközlő: Taraczközy Gerzson, munkácsi református lelkipásztor

Cím: UA-89600, Munkács, Duhnovics út 11., Tel.: 00380660913779

Koordinátor: Taraczközy Gerzson

Tevékenységi kör: lelkiigondozás, családterápia, gyermekfejlesztés

Jellege: hálózati kiterjedés (pl.: Beregszászban is van működés és több gyülekezet irányában van tevékenység); egyeztetett időpontok alapján vannak találkozók

Kárpátaljai Református Roma Misszió³⁹

Cím: 90221, Ukrajna, Csonkapapi, Mező út 10 Tel.: 00380967324978

Igazgató: Tomes Attila

A misszió intézmények között külön kategória az ifjúsági misszió:

Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet (KRISZ)

Cím: KRISZ-pont, Beregszász, Széchenyi u 48. Tel.: 00380314142609

Igazgató: Szanyi György

Tevékenységi kör: a gyülekezeti ifjúsági közösségek szervezési és megtartása; körzeti-, megyei- és területi ifjúsági programok folyamatos szervezése

Missziós és konferencia központok:

Balazséri Bétel Konferencia-Központ

³⁹ A cigánymisszió a magyar gyülekezetek mellett kiterjedten működik a legtöbb cigánytelepen, a helyi magyar közösségek és a központi cigánymissziós intézmény közös koordinálásával. Több épületet épített a Református Egyház különböző cigánytelepeken: a) templomok: Munkács, Beregszász, Szernye, Gát, Nagydobrony, Kisdobrony; b) iskolák: Gát, Szernye, Nagydobrony, Kisdobrony, Szúrte, Bótrágy stb. (ui. folyamatosan alakulnak az oktatási intézmények, melyeknek felzárkóztató jellege van).

Cím: UA-90233, Beregszászi járás, Balazsér, Kastély u. 3. Tel: 00-380-3141-

78529Igazgató: Zsukovszky Miklós, esperes

Ráti “Sion” Központ

Cím: UA-89433, Ungvári járás, Rát, Új u. 3. Tel.: 00380312711762

Igazgató: Balogh János lp.

Aklihegyi “Immánuel” Központ

Cím: UA-90365, Nagyszőlősi járás, Aklihegy, Zöld u. Tel.: 00380314332399

Igazgató: Seres János esperes

Egyéb missziós tevékenységek: lepramisszió (ideiglenes jelleggel), kórházmisszió (Beregszászban, Munkácson, Nagyszőlősen), szegénymisszió (minden gyülekezet sajátjának tekinti a keretében lévő szegények gondozását, melyben megmutatkozik, hogy a misszió és a diakónia szoros összefüggésben van).

A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után

Karitászok

Fél évszázados elnyomás után rengeteg tennivaló várt az egyházra, így természetes, hogy amint lehetőség adódott, megszerveződtek az első karitászok, vagy szeretetszolgálatok. Jobbára egyházi személyek kezdeményezésére jöttek létre plébániákon, illetve a filiákban, helyi segítőkész hívek közreműködésével. A bejegyzésük ezeknek gyakran több évvel a létrejöttük után történt meg: például a técsői karitász bejegyzése csak 1995. január 31-én történt meg⁴⁰.

Jellemző, hogy inkább a nagyobb településeken vállalták a nem kevés utánajárást igénylő bejegyeztetési eljárást, mivel ezek voltak a központok, így tudtak külföldről humanitárius küldeményeket fogadni, a kisebb hozzájuk tartozó településekre pedig egy ottani karitász segítségével

⁴⁰ FÜLÖP VALÉRIA: Karitász beszámoló. Új Hajtás, 1996. 1-2.sz. 10. old.

megszervezték a szállítást, elosztást. Az évek során lassan kialakult egy struktúra, amely a hívek megsegítésére irányult.

2000-ben a Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság névtára már 10 helyi karitást sorol fel, illetve ekkor már működött az Apostoli Kormányzóság Szent Márton Karitászt Központja⁴¹. 2016. november 1.-ei adat szerint az Egyházmegyében 13 karitászt működik⁴²:

1. Aknaszlatinai Karitászt
2. Beregszászi Szent Anna Karitászt
3. Gyertyánligeti Szent Antal Karitászt
4. Huszti Szent József Karitászt
5. Munkácsi Szent Erzsébet Karitászt
6. Nagybereznai Karitászt
7. Nagybocksói Boldog Romzsa Tódor Karitászt
8. Nagyszőlősi Szociális-karitatív Központ
9. Rahói Karitászt
10. Szerednyei Misericordias et Spes Karitászt
11. Técsői Szent István Karitászt
12. Ungvári Szent György Karitászt

⁴¹ *A Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóság Névtára*. Szerkesztette: NÉMETH IMRE OFM. Munkács, 2000. 36-37. old

⁴² *A Munkácsi Egyházmegye Névtára*. 2016/2017. 19-21. old

13. Viski Karitás

A Szent Márton Karitás létrehozásának körülményei, indokai

Az 1998-as árvíz pusztítása Kárpátalja járásainak csaknem egészét érintette, így szükségessé vált összehangolni a már meglévő karitászcsoportok munkáját a nagyobb hatékonyság érdekében, annál is inkább, mivel nagy mennyiségben érkeztek segélyszállítmányok külföldről és ezek fogadását, hivatalos ügyintézését az Apostoli Adminisztrátúra munkatársai végezték: gyakorlatilag minden szállítmányt ők fogadtak és juttattak el a szükséges helyszínekre. A helyzet megkívánta, hogy egy külön központi szervezet koordinálja a segítségnyújtás folyamatát, minden szükséges támogatást megadva a helyi karításoknak.

Majnek Antal püspök 1998. december 30-án megbízta Tegze Józsefet, aki előzőleg 1995-97 között a Nagyszőlősi Szociális Karitativ Központ igazgatója volt, hogy fokozatosan vegye át az árvízzel kapcsolatos teendőket, valamint kezdje meg az előkészületeket az Egyházmegyei Karitás megszervezéséhez, illetve hivatalos bejegyzéséhez. A bejegyzésre 1999. július 19-én került sor. Segélyprogramok keretein belül gyorssegélyek, élelmiszercsomagok célba juttatásával igyekeztek a munkatársak enyhíteni a katasztrófa következményeit, az árvíz levonulása után pedig a központi iroda - az újjáépítési program keretében - 23 házat építtetett újjá⁴³.

A 2001-es árvíz során már egy több éves múlta visszatekintő és a korábbi árvíz során szerzett tapasztalatokkal rendelkező karitás látott neki a feladatok elvégzésének. Már a korai időszakban nyilvánvalóvá vált, hogy a klasszikus értelemben vett tevékenység - a segélyezés, ételosztás, élelmiszercsomagok osztása - messze nem elég. Az élet más területein - az oktatás, kultúra, egészségvédelem – is fokozott igény volt a központilag, vagy helyi karítások által szervezett, kivitelezett segítségre. Az alábbiakban röviden sorra vesszük ezen intézményeket.

Ingyen konyhák

⁴³ http://www.caritas-transcarpathia.com/_/index.php/kozponti-irod

A következő településeken: Beregszászban⁴⁴, Gyertyánligeten, Munkácson, Nagyszőlősen, Szolyván, Técsőn és Ungváron már megszervezésre került az étkeztetés a rászorulóknak számára⁴⁵. A fekvőbetegek, mozgáskorlátozottak számára házhoz szállítják az elkészített ételt. A felsoroltak közül például Ungváron napi 45 adag ételt főznek, ebből 15 adagot kiszállítanak. Heti öt alkalommal készítenek meleg ételt, emellett karácsony és húsvét előtt szárazélelmiszer-csomagot adnak a rászorulóknak⁴⁶. Beregszászban szintén 50 ebédet készítenek, heti öt alkalommal⁴⁷.

Idősek otthona

Pósházán idősek otthonát tart fent az egyház, amelyet Szent József szerzetesnővérek vezetnek. 2016-os adatok szerint 18 lakót látnak el⁴⁸.

Intézmények testi és szellemi fogyatékosok számára

A Nagyszőlősi Szent Teréz Gyermek-Rehabilitációs Központ 1999-ben kezdte meg működését. 6 és 21 éves kor közötti fogyatékkal élőknek nyújtanak segítséget. 15 tanulókorú gyerekkel foglalkoznak az intézményen belül, 46 gyerek pedig bejár gyógytornára, ingerterápiára⁴⁹.

12 év után, 2012 szeptemberében saját épületbe költözhetett a huszti járási oktatási-rehabilitációs központ. Az intézményben 17 iskoláskorú és 25 óvodás gyerekkel foglalkoznak a szakemberek⁵⁰.

A fogyatékkal élők számára, Visken 2010-ben alakult meg a Fény és Öröm Gyertyaöntő Foglalkoztató Műhely. A nappali foglalkoztatóban heti három alkalommal más-más csoport készíti gyertyákat, a csoportok létszáma átlagosan öt fő. A tevékenység során közösség formálódik a segítők és segítettek közül⁵¹.

⁴⁴ BUNDÁNÉ FEHÉR RITA Sikeresen működik a katolikus ingyen konyha Beregszászban . Új Hajtás. 2017. 1. szám

⁴⁵ A Munkácsi Egyházmegye Névtára. 2016/2017. 24. old

⁴⁶ Palkó Éva az ungvári karitás vezetője adatai alapján

⁴⁷ BUNDÁNÉ FEHÉR RITA Sikeresen működik a katolikus ingyen konyha Beregszászban . Új Hajtás. 2017. 1. szám

⁴⁸ http://www.caritas-transcarpathia.com/_/index.php/osszes-program

⁴⁹ http://nagyszolos-rkorg.web-server.hu/?page_id=125

⁵⁰ http://www.caritas-transcarpathia.com/_/index.php/30-jotekonyisagi-huszi-oktatasirehabilitacios-kozpont

⁵¹ SZATMÁRI Klára: Fény és Öröm Gyertyaöntő Foglalkoztató Műhely Visken. Új Hajtás. 2010. 10. szám.

Gyermekotthonok

Az árvák családoknál való elhelyezését támogatja az a kezdeményezés, amelyet a családi típusú gyermekotthonok képviselnek.

- Huszti Karitászi Assisi Szent Ferenc Gyermekotthona
- Munkácsi Karitászi Néri Szent Fülöp Gyermekotthona
- Nagybereznai Karitászi Gábor Főangyal Gyermekotthona
- Nagybereznai Karitászi Béke Királynője Gyermekotthona
- Rahói Páli Szent Vince Gyermekotthon
- Ráti Gondviselés Háza Gyermekotthon (intézményen belül három családban nevelnek árva gyerekeket)
- Szerednyei Karitászi Szent Erzsébet Gyermekotthona⁵²

Az egyházmegyében mára már több helyen élnek olyan családok, akik ezt a kezdeményezést követik.

Óvodák

Már a kilencvenes évek elején, az egyházi élet újjászervezésekor felmerült az egyházi óvodák alapításának gondolata, majd az első óvoda 1997-ben nyitotta meg kapuit. A következő településeken működnek egyházi óvodák:

- Aklihegyi Óvoda. Aklihegy (1997)
- Szent Anna Óvoda. Aknaszlatina (2002)
- Szent Erzsébet Óvoda. Bustyaháza (2001)
- Szent Katalin Óvoda. Fancsika (2003)
- Pádúai Szent Antal Óvoda. Gyertyánliget (2001)
- Szent Ferenc Óvoda. Királyháza (1998)
- Kőrösmezői óvoda (2007)
- Boldog Romzsa Tódor Óvoda. Nagybocksó (2000)
- Szent József Óvoda. Nagyszőlős (1998)⁵³

⁵² Munkácsi Egyházmegye Névtára. 2016/2017. 22-23. old

Szent István Líceum

1998-ban a munkácsi II. Rákóczi Ferenc Magyar Tannyelvű Középiskola keretein belül a katolikus egyház két osztályt hozott létre. Három év elteltével szűknek bizonyult már az iskolán belül elkülönített rész, ezért az egyházmegyei Szent Márton Karitás alapítási igényt nyújtott be a megfelelő szervekhez. Az adminisztrációs akadályok elhárulása után, 2001. augusztus 30-án, a városi önkormányzatnál bejegyezték a Munkácsi Magyar Nyelvű Líceumot⁵⁴. 2003-ban akkreditálták az intézményt, 2004 nyarától a líceum felvette Szent István nevét.

Kollégiumok

Az oktatási intézmények mellett kollégiumok is nyíltak az évek során. Az első kollégiumok a munkácsi líceumos diákok részére kerültek megalapításra a líceumi osztály indulásakor, 1998-ban. Mára 6 kollégium működik az egyházmegyében:

- Munkácsi Szent István Líceum Fiúkollégiuma
- Munkácsi Szent István Líceum Leánykollégiuma
- Ungvári Szent Gellért Kollégium. Egyetemisták, főiskolások részére. Koedukált
- Ungvári Szent György Fiúkollégium. Egyetemisták, főiskolások részére
- Beregszászi Kis Szent Teréz Leánykollégium. Főiskolások részére
- Beregszászi Pásztor Ferenc Szakkollégium. Főiskolások részére⁵⁵

Bár nem kollégium, de hasonló céllal és lelkülettel működik Ungváron egy internátus, a Ward Mária Katolikus Internátus⁵⁶.

Ösztöndíj program

⁵³ http://www.caritas-transcarpathia.com/_/index.php/intezmenyeink/ovodak

⁵⁴ NEO: A tanulás utáni vágy – a Bölcsesség kezdete. Új Hajtás, 2001. 5. sz. 24. old.

⁵⁵ <http://www.caritas-transcarpathia.com/presi/>

⁵⁶ A Munkácsi Egyházmegye Névtára. 2016/2017. 16. old.

2007-től működik a Szent Márton Egyházmegyei Karitászt ösztöndíjprogramja. Azok a magyar középiskolát, líceumot, gimnáziumot végzett katolikus diákok pályázhatnak, akik ukrainai felsőoktatási intézményben tanulnak és családjuk anyagi helyzete, vagy más szociális szempont miatt nehezen tudnák tanulmányi kiadásukat előteremteni.⁵⁷

Speciális programok, tevékenységek

2013. november 29-én - a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye támogatásával, a Család és Élet Egyesület kezdeményezése nyomán - Élet Ablakot nyitottak a Munkácsi Megyei Gyermekkorház területén. Itt lehet elhelyezni azokat az újszülötteket, akiket a szüleik nem kívának felnevelni⁵⁸. 2014. április 7-én egy kislányt helyeztek el benne ismeretlenek. Ő volt az első, akit ilyen módon mentettek meg⁵⁹. Ma már ez a kislány családban nevelkedik.

A Kezünkben a Jövő Alapítvány kezdeményezésére Szolyván a Megyei Gyermekotthonban is átadtak egy Élet Ablakot, létrehozásában a Szent Márton Karitászt is részt vett. Az alapítvány koncertet szervezett a munkácsi székesegyházban a gyermekotthon megsegítésére, a jelzőberendezést és a befejező munkálatokat a jótékonysági koncert bevételéből finanszírozta az alapítvány, 2014. december 8-án át is adták⁶⁰.

2010. szeptember 13-én Szerednyén ünnepélyesen nyitották meg a Szent Szűzről nevezett krízisközpontot, ahol ideiglenes lakóhelyet biztosítanak azoknak az anyáknak és gyermekeiknek, akiknek nincs hová menniük⁶¹.

Napjainkban mintegy 54 000 hívó él az Egyházmegyében. 47 plébániát és 54 filiát lát el a 35 pap (22 egyházmegyesi és 13 szerzetespap) és két állandó diakónus (a szovjet rendszer előtt 48 pap tevékenykedett). A papok közül 15 helyi, 6 Ukrajna más megyéiből származik. 3 magyarországi, 6 Lengyelországból jött, 3 Szlovákiából, 2 atya pedig Németországból érkezett. Ezen kívül 10 női kolostor és 4 férfi kolostor is működik⁶². Ugyan nem beszélhetünk kritikus paphiányról, de az

⁵⁷ http://www.ferences.hu/hirek_019-2015.php

⁵⁸ Popovicsné Palójtay Márta – Pápai Zsuzsanna: Megnyílt az Élet Ablaka a munkácsi gyermekkorház oldalában. Új Hajtás. 2013. 9. szám

⁵⁹ Csecsemő az Élet Ablakban. Új Hajtás. 2014. 5. szám

⁶⁰ Zsábej Edit: Az Élet Ablaka a szolyvai gyermekotthonban. Új Hajtás 2015. 1. szám

⁶¹ Bunda Szabolcs: Krízisszálló Szerednyén anyáknak és gyermekeiknek. Új Hajtás 2011. 4. szám

⁶² Irina OSZTROVSZKA: Tizenöt éves a Munkácsi Egyházmegye. Új Hajtás. 2017. 3. szám. 5. oldal

adatokból kitűnik, hogy minden pap több helyen teljesít szolgálatot (átlagosan több mint 3 helyen, közülük több mint a fele nem ott lakik, ahol szolgál) . A Kárpátaljáról származó papok aránya kevesebb mint a fele, az itt szolgáló papokhoz képest, más helyekről kell „toborozni” atyákat, hogy megfelelően elláthassák a helyeket.

Az utóbbi években megfigyelhető nagymértékű elvándorlás a társadalom minden szintjén érezhető hatását, így a kárpátaljai római katolikus egyház sem kivétel. Szoros összefüggésben, kiváltó okként az Ukrajnában tapasztalható gazdasági helyzet, az ebből fakadó bizonytalanság, korrupció tovább erősíti ezt a negatív tendenciát. Felmerül a kérdés, hogy ebben a helyzetben, milyen segítségre számíthat az egyház az államtól? Illetve, hogy milyen a viszony az ukrán állammal?

A Kárpátaljai Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után

1989. november 30-án a kijevei vezetés hatályon kívül helyezte görögkatolikus egyházat betöltő rendeletet, ezzel újra lehetőség nyílt a Munkácsi Egyházmegye újrászervezésére. A túlnyomó részt ukrán / ruszin nyelvű püspökség keretein belül formálódni kezdett egy Beregszász központú, magyar ajkú híveket tömörítő esperesi kerület⁶³. E lépést nagyban segítette Szemedi János munkácsi püspök 1996. augusztus 30-án kiadott rendelete, melyben létrehozta a Nagyszőlős-Beregszászi Esperesi Kerületet, Bendász Dániel alsóveresmarti pap vezetésével⁶⁴. *„Az új kerület magában foglalta a Nagyszőlősi, Beregszászi, Ungvári és Munkácsi járások magyar, illetve részben magyar egyházközségeit és a Nagyszőlősi járás szláv nyelvű egyházközségeit is. Ezt a kerületet kezdték el a rendszerváltás után magyar esperesi kerületnek nevezni, ugyanis ide tartozott és tartozik a magyar identitású görögkatolikus hívek és papság legnagyobb része.”*⁶⁵

A következő egyházigazgatási átalakítás Milan Šášik püspök nevéhez fűződik, aki közvetlenül beiktatása után (2003) e kerületről leválasztotta a Nagyszőlősi járás szláv falvait. Jelentős változásokat a főesperességek megszervezése hozott: 2011. szeptember 17-én Milan Šášik püspök felállította az Ungvári, a Munkácsi és a Huszti Főesperességet. Ekkor hozták létre a Beregszászi Magyar Esperesi

⁶³ Marosi, 2014. 27.; Bendász, 2016. 208–209.

⁶⁴ Marosi, 2014. 27.; Bendász, 2016. 215.

⁶⁵ Marosi, 2014. 27.

Kerületet, amelyet az Ungvári Főesperesi Kerület kötelékébe soroltak. A beregszászi esperesség élére 2011. március 1-jén a munkácsi püspök Demkó Ferenc tiszacsomai áldozópapot nevezte ki⁶⁶.

Marosi István nagybégányi parókus kiemeli, hogy „2011. augusztus 1-jén a munkácsi püspök létrehozta a Beregszászi Ukrán Esperességi Kerületet is, mely Beregszász központtal a Beregszászi járás területén rendelkezik joghatósággal a szláv hívek fölött. Itt kell megjegyezni, hogy a fentebb felsorolt és a járások határait követő, szláv (ukrán és ruszin) nyelvű híveket magába foglaló esperesi kerületek közül csak a beregszásziban van párhuzamos esperesi kerület.”⁶⁷ Marosi megállapítja, hogy a „sorozatos átalakítások következtében mára kialakult egy kisebb egyházkormányzati egység, a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület, amely lelkipásztori tevékenységével egyidejűleg lényeges identitás-meghatározó és önazonosság-formáló feladatokat lát el a magyar közösségen belül.”⁶⁸ A szakirodalom 320–350 ezer főre teszi Munkácsi Egyházmegye híveinek számát⁶⁹. Nagy részük ukrán/ruszin nemzetiségű, kisebb hányaduk magyar (23–24 ezer fő) és román ajkú (4500 fő)⁷⁰. Az esperesi kerület papsága 48 helyen teljesít lelki szolgálatot.

Egyházi szervezetek és intézmények

A rendszerváltás követő években nemcsak az egyházszerkezeti igazgatás újult meg, hanem számos olyan kezdeményezés is született, melyek célja különböző profilú egyházi szervezetek és intézmények létrehozása volt. Ezek között találhatunk görögkatolikus és keresztény fiatalokat és főiskolán / egyetemen tanuló diákokat összefogó szervezeteket csakúgy, mint oktatási intézményeket.

Görögkatolikus Ifjúsági Szervezet

⁶⁶ Marosi, 2014. 27–28.; Bendász, 2016. 217.

⁶⁷ Marosi, 2014. 28

⁶⁸ uo.

⁶⁹ Ettől eltérően Marosi 400 ezres létszámot említ. Marosi, 2014. 28.

⁷⁰ uo.

A Görögkatolikus Ifjúsági Szervezet (GISZ) 2001-ben alakult meg azzal a céllal, hogy összefogja és segítse a kárpátaljai magyar fiatalságot. A GISZ egy olyan tér biztosítására törekszik, mely lehetővé teszi a fiatalok közötti együttműködést és az egymás felé nyitást.

Lődár Jenő elnök szerint „*a szervezet célközönségét elsősorban azok a fiatalok alkotják, akik egyházi, nemzeti és hagyományörző értékeket képviselnek mind a saját közösségükben, mind a GISZ-en belül. Minden olyan törekvést felkarol, ami egyházi értékeinket, nemzeti identitásunkat és a helyi hagyományokat ápolja*”⁷¹.

A GISZ aktív szerepet tölt be a kárpátaljai görögkatolikus közösség mindennapjaiban. Az egyesület részt vesz különböző fesztiválok, lelkigyakorlatok, sportnapok és táborok szervezésében. E programok közül egyeseket állandó helyszíneken rendeznek, emellett mozgó programokkal is szolgálnak az érdeklődnek számára. Szempontként szerepel a helyszín témához illeszkedése és megközelíthetősége.

Leghíresebb rendezvényként az augusztus 20. körül megtartott Görfeszt (más néven Hagyományörző Szent István-napi Görögkatolikus Ifjúsági Fesztivál) említhető, melynek minden évben a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark ad otthont. Ezekon a rendezvényeken szívesen várják más felekezetek tagjait is. Az alkalmak megszervezését és lebonyolítását egy körülbelül 50 főből álló önkéntes csapat végzi.

GörögKör és az Ortutay Elemér Szakkollégium

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola görögkatolikus lelkészsége 2006-ban alakult, majd 2007 felében indult el. A lelkészség vezetője, Marosi István nagybégányi parókus szerint maga a GörögKör „igazából egy fantázianév és nem annyira oktatási intézmény”, és lényege, hogy „a görögkatolikus értelmiségi életre felkészülő diákoknak egyfajta találkozási lehetőséget biztosítson”. A lelki háttér megteremtése mellett célként jelenik meg a görögkatolikus egyházhoz köthető tudományossággal való foglalkozás iránti igény. Ezen kívül a GörögKör „a görögkatolikus lelkiség megismerése és ehhez a lelkiséghez kapcsolódó diákok találkozási helye és intézményesülő” alkalmául kíván szolgálni⁷²

⁷¹ Gál Adél: Civil szervezetek Kárpátalján: Görögkatolikus Ifjúsági Szervezet (GISZ). 2014.07.05.

<http://www.karpatalja.ma/sorozatok/civil-szervezetek-karpataljan/civil-szervezetek-karpataljan-gorogkatolikus-ifjusagi-szervezet-gisz>. (Továbbiakban: Gál, 2014.07.05.)

⁷² Interjú Marosi Istvánnal, a GörögKör vezetőjével. 2017. 04. 06. (Továbbiakban: Interjú Marosi GörögKör-vezetővel, 2017.)

A GörögKörhöz hasonlóan, kimondottan a görögkatolikus és keresztény szellemiségű főiskolási diákokat próbálja összegyűjteni az Ortutay Elemér Szakkollégium, melynek elindulása a 2015-2016-os tanévre tehető. A szakkollégium azoknak a diákoknak az otthona, akik „*a lelkiségen kívül a vallási gyakorlatba is próbálnak betekinteni.*” A GörögKör és az Ortutay szakkollégium alap gondolata közös: a görögkatolikus lelkiség és tudományosság megmutatásán alapszik. A kollégium és a főiskolai lelkészség kizárólag pályázatokból és egyházi támogatásokból tartja fenn magát.

A GörögKör mintegy 11 éves múltat tekint vissza. Marosi atya szerint a főiskolai lelkészség működésében a baráti körök játszanak döntő szerepet: „Ha a kisközösségek szívesen jöttek, akkor azzal segítették egymást, hogy jelen legyenek az alkalmainkon. Volt, amikor ezeket a baráti köröket nem tudtuk kelőképp megszólítani, akkor volt pangás. Tapasztalatilag azt tudom megfogalmazni, hogy a szellemi és lelki nyitottság megvan a fiatalokban, de igazából, ha a csoportosulási és a közösségalkotó hajlam meg tud valósulni, akkor mindig jól tudott működni a GörögKör.” A lelkész az Ortutay-szakkollégium esetében azt hangsúlyozta, hogy a diákokon még a tapasztalatszerzés időszakában van⁷³.

Az önkéntességre épülő főiskolai lelkészség mára intézményesülni látszik. Ezt különböző konferenciák, előadások és más programok szervezése is egyértelműen jelzi. Az utóbbi években a GörögKör rendezvényeiben aktív szerepet vállalnak az Ortutay Elemér Szakkollégium lakói, akik konkrét ügyekért felelnek, a diákokon működését egyébként két nevelő, egy titkárnő és egy ügyintéző segíti.

A beregszászi főiskolán a GörögKör mellett működik egy református (Főiskolai Református Ifjúsági Gyülekezet) és egy római katolikus lelkészség (Pásztor Ferenc Szakkollégium). Marosi István szerint a három főiskolai lelkészség közötti együttműködés a közös programok és alkalmak szervezése terén nem mondható túl intenzívnek, ugyanakkor vitathatatlan az egymás iránt érzett kölcsönös tisztelet megléte.

A GörögKör vezetője jelentős előrelépésnek ítéli a heti rendszerességgel megtartott szent liturgiát, amely az előadásokkal és lelki beszélgetésekkel együtt egyfajta lelki támaszt nyújtanak az ifjúságnak. Marosi az ifjúsággal kapcsolatban megjegyzi, hogy „*általában véve a fiatalok számára nehezen megfogható a jövő, viszont azt tapasztalom, mivel egyházközösségben is jelen vagyok, hogy a hasonló*

⁷³ Marosi jellemzése szerint „a kollégium az utóbbi két évben próbál intézményesülni és valóságos intézménnyé alakulni. Alapvetően túl kisszámú ahhoz, hogy ennyiféle programot megvalósítson, ezért sokkal inkább úgy építjük fel az év folyamán lévő szakkollégiumi programokat, hogy minél színesebb programokat biztosítsunk. Egy évben rendszeresen legalább két konferenciát rendezünk, vannak előadások, valamint törekszünk arra, hogy a kultúrába és az irodalomba is betekintsünk.” Uo.

korú fiatalok, akik nem kapcsolódtak be a felsőoktatásba, úgy érzem, minőségileg alul maradtak a felsőoktatásban jelenlévőkhöz képest. Ezt egy nagyon fontos különbségnek tartom.” A főiskolai görögkatolikus lelkészség vezetője a szociális és karitatív tevékenység terén pótolnivalókat és hiányosságokat lát, viszont a tudományosság megjelenítésével elégedett. Utóbbiakhoz sorolható, hogy a görögkatolikus egyház történetéhez köthető tudományos konferenciák és a Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia⁷⁴ évenkénti megszervezése.

Karácspfalvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum

Kárpátalja egyetlen középfokú görögkatolikus oktatási intézménye - a híres oktatásszervezőként is ismert Sztójka Sándor munkácsi püspök szülőfalujában, - Karácspfalván nyitotta meg kapuit 2003-ban. 2008 óta nemzeti jelentőségű intézménynek minősül⁷⁵. A líceum igazgatója Tóth Jenő karácspfalvi és tiszakeresztúri görögkatolikus parókus, az oktatásért felelős igazgató Magyar Vita, míg Pösze Roland a líceum lelki vezetőjeként tevékenykedik⁷⁶.

Az intézmény weboldalán található bemutatkozó szöveg szerint a líceum alapítása óta fejti ki ifjúságnevelő és magyarságmegtartó kulturális tevékenységét. Több mint egy évtizedes munkája során, a diákok oktatásán, nevelésén kívül a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye Beregszászi Esperesi Kerületének kulturális központjává vált. Az intézmény célja egy görögkatolikus mentalitású, magyar hagyományokon és értékeken nyugvó nevelési munka. Emellett tehetséggondozó műhely, mely a Kárpátaljai Magyar Görögkatolikusság jövője számára patronálja legkiválóbb diákjait, ezzel támogatva egy intelligencia alapú, befolyással bíró magyar görögkatolikus réteg kialakítását⁷⁷.

A Sztójka-líceum mottója: „Több, mint iskola!” E gondolkörbe illeszkednek olyan, az intézmény által nyújtott szakoktatási irányok, mint a fafaragás, virágkötészet, falusi és szakrális turizmus. Heti

⁷⁴ A 2014 óta megtartott diákköri konferencián nemcsak görögkatolikus hallgatók adhatják elő munkájukat, hanem más felekezet tagjai is képviselhetik magukat. Egyetlen feltételként azt szabják meg, hogy „a beadott dolgozatnak a történelmi egyházak hagyományához, tanításához kellett kapcsolódnia.” Célként szerepel, hogy a konferencia találkozási lehetőséget biztosítson a keresztény értelmiségi körhöz tartozó fiatal kutatók számára, s megjelenítse a tudományos kutatások keresztény értékrendjét. Marosi Anita: *Civil Szervezetek Kárpátalján: a GörögKör*.

⁷⁵ Gál Adél: *Keresztény értékek és közösség – a Sztójka-líceum*. 2014.03.10.

<http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/kereszteny-ertekek-es-kozosseg-a-sztojka-liceum>. (Továbbiakban: Gál, 2014.03.10.)

⁷⁶ Interjú Tóth Jenővel, a Karácspfalvai Sztójka Sándor Görögkatolikus Líceum igazgatójával. 2017. 04. 13. (Továbbiakban: Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017.).

⁷⁷ <http://sztojkaliceumblog.blogspot.com>.

két órában valósítják meg a foglalkozásokat, a szakoktatás nem akkreditált keretek között folyik⁷⁸. Tóth Jenő líceumigazgató elmondása szerint az intézményben jelenleg 100 diák tanul, ennek 60 %-a lány, 40 %-a fiú. Azok a kárpátaljai tanulók jelentkezhetnek ide, akik elvégzik a 7. osztályt és sikeres felvételi vizsgát tesznek⁷⁹. Az oktatás négy évfolyamon zajlik, a diákok a 11. osztály elvégzését követően szerezhetnek érettségit. A líceumban negyedévenként és félévenként átlagolják a tanulók teljesítményeit. Kötelező az év végi 7-es átlag⁸⁰, ellenkező esetben a diákot elbocsájtják. A tanulók részt vesznek különböző ukrainai és magyarországi tanulmányi vetélkedőkön, ahol rendszerint kiválóan helyt állnak. A jó helyezések elérését a líceum vezetése pénzjutalommal is igyekszik motiválni., azok a diákok pedig, akik fejleszteni kívánják tudásukat, vagy éppen le vannak maradva a tananyaggal, ingyenes pótfoglalkozásokat vehetnek igénybe⁸¹.

Az intézmény létrehozta a Sztojka Sándor Jótékonyági Alapítványt, amelynek célja, hogy a tehetséges és hátrányos helyzetű diákok egyenlő feltételekhez jussanak. Emellett „*gondoskodik arról, hogy akadálytalanul működhessen a líceum*”. A szociális program keretében 70 tanulónak nem kell ún. kenyérpénzt fizetnie, „*a maradék 30 gyerekek sem kellene fizetnie, ha nem lenne különböző magaviseleti problémáik, illetve figyelmeztetések.*”⁸² A tanári kar 21 főből áll, akik közül 8 állandó tanár, emellett összesen 11 olyan személy van, akik takarítóként, karbantartóként, szakácsként, könyvelőként és egyéb tevékenységeket végző személyként járulnak hozzá az intézmény működéséhez.

Az Ukrajnában kialakult nehéz gazdasági helyzet a líceum életére is befolyást gyakorol, ennek egyik negatívuma a Magyarországra történő tanár-elvándorlás. Tóth Jenő igazgató szerint azonban a magyar állam támogatásának köszönhetően „*az elmúlt 5 évben semmilyen fenntartási nehézségeink nem adódtak, bár újra és újra el kell mondanom, hogy a tanárainkat meg kell, hogy tartsuk, ezért folyamatosan emelnünk kell a fizetésüket.*” Az elvándorlás a diákokat is egyre nagyobb mértékben érinti. Az érettségizők 60-70 %-a továbbtanul, vagy felsőoktatásban, illetve szakképzésben vesz részt.

⁷⁸ Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017. A szakképzési irányokról részletesebben ld. Gál, Gál, 2014.03.10

⁷⁹ Az intézmény „az oktatásban a keresztény erkölcsi alapelveket vallja és tartja irányadónak. Ezért az intézmény belső felépítésében, rendjében és a tanári kar kialakításában ennek elsődleges szerepet szán. Ezt szolgálja az intézmény bennlakásos jellege is, mely nemcsak a görögkatolikus diákokat várja, hanem a kárpátaljai történelmi felekezeteket képviselő tanulókat is szívesen fogadja. Jelen pillanatban is tanulnak itt református diákok. Azt viszont tény, hogy görögkatolikus intézmény lévén ennek megfelelő lelkeségi szertartásai vannak, és ehhez kell igazodniuk az itt tanuló fiataloknak. A vallási kötelezettségeket is figyelembe véve vállalja az iskola a református fiatalok konfirmációra való felkészítését és konfirmálásra küldését. Egyedüli elvárás, hogy minden diák vallásos legyen.” Gál, 2014.03.10.

⁸⁰ Ukrajnában 1-től 12-es érdemjegyig osztályozzák az iskolai tanulók eredményeit.

⁸¹ Gál, 2014.03.10.; Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017.

⁸² Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017.

2015-ig a végzős diákok döntő többsége Kárpátalján folytatta tanulmányait, „de az elmúlt két évben változott az arány”⁸³

Tóth Jenő ezen kívül kiemeli, hogy nagyon nehezen alakul ki a fiatalok jövőképe és esetükben nagyfokú érdektelenség tapasztalható: „Érdektelenség – valószínűleg a XXI. század ördögi köre ez, hogy semmi nem érdekli a diákokat, hogy minden virtuálisan, de anélkül semmi, szóval, ezen, jó volna változtatni. A másik, a fiatal jövőképe, nagyon nehezen alakul ki a fiatal jövőképe és talán ebből fakad az érdektelenség.” Az igazgató szerint a tanárok körében is tapasztalható egyfajta bizonytalanság, amelyet talán képes ellensúlyozni a líceum rendezett anyagi finanszírozása: „A tanároknál a bizonytalanság, az aktuális ukrainai helyzet miatt, mint magániskola talán stabilabb a helyzet, mint más iskolákban az anyagi hátteret tekintve.”⁸⁴

Ahogy már említettük, a líceum működési feltételeit a magyar állam biztosítja. Az utóbbi években jelentős mértékű infrastrukturális fejlesztések valósultak meg, így a Sztojka-líceum modern, standard kosárlabdapályával, öltözőkkel, tanuszodával és lelátóval felszerelt tornateremmel gazdagodott, valamint egy 50 férőhelyes kollégium⁸⁵ is felépítésre került. A magyar állam 291 millió forinttal járult hozzá a beruházásokhoz, ezenkívül a Magyar Püspöki Kar, a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, a Hajdúdorogi Görögkatolikus Metropólia, a Pannonhalmi Bencés Főapátság és számos magánszemély támogatta az építkezést. Az új létesítmények megnyitása lehetővé tette a diákok számára a heti kétszeri úszásoktatást, valamint a röplabda-, gimnasztika-, kosárlabda-oktatásban való részvételt⁸⁶.

Az intézmény az önellátás terén is komoly eredményeket ért el: 80 ezer liter vízzel tudják ellátni melegvíz-rendszerüket és medencefűtésüket, illetve napelemek segítségével mintegy 20 kilowattnyi elektromos energiát képesek előállítani⁸⁷.

A meglévő humán- és anyagi erőforrások tekintetében a Sztojka-líceumban minden feltétel adott ahhoz, hogy az elit funkcióját betölteni képes kiművelt főekkel gazdagítsa a kárpátaljai társadalmat.

⁸³ Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017.

⁸⁴ uo.

⁸⁵ A diákok két különálló kollégiumban élik hétköznapjaikat. Van egy lány- és egy fiúkollégium. A kollégium vezetője: Varjú Zoltán.

⁸⁶ Vö. Marosi Anita: A Sztojka-líceum épülő tornaterme és kollégiuma. 2015.03.24.

<http://www.karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma/karpatalja-ma-a-sztojka-liceum-epulotornaterme-es-kollegiuma>

Marosi Anita: Kettős ünnep a Sztojka-líceumban. 2016.09.20.
<http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/kettos-unnep-a-sztojka-liceumban>; Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017

⁸⁷ Interjú Tóth Jenő igazgatóval, 2017.

A Beregszászi Magyar Esperesi Kerület híveinek számát Demkó Ferenc esperes 25-30 ezerre becsülte 2017-ben⁸⁸. Elmondása szerint a falusi lakosság körében egyértelműbben beazonosítható a görögkatolikus egyházhoz való tartozás, mint a kárpátaljai városokban (Ungvár, Nagyszőlős, Beregszász stb.) lakók esetében. A magyar kerületen kívül a Munkácsi Egyházmegyéhez további 24 esperesség tartozik, amelyek az állami közigazgatást követik, azaz a járások határain belül találhatóak. A Beregszászi Magyar Esperesi Kerület e tekintetben eltérést mutat, hiszen határai átnyúlnak a Beregszászi járáson, s kiterjednek az Ungvári, Munkácsi és Nagyszőlősi járás magyar ajkú parókiáira. Az esperesi kerület és az állami szervek között nem alakult ki szorosabb kapcsolat, ezért a két fél közötti viszony a hivatalos ügyintézésre korlátozódik. Gondot okoz az egyházak rendezetlen jogi helyzete, illetve az is, hogy az ukrán állam anyagilag semmilyen támogatást sem nyújt a görögkatolikus egyház számára.

A beregszászi esperesi kerület kiegyensúlyozott kapcsolatot tart fenn a kárpátaljai történelmi egyházakkal, és az ukrán állami források hiányában még inkább felértékelődik a magyar kormányzati támogatások jelentősége. 2017 februárjában Dr. Grezsa István, a Miniszterelnökség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja fejlesztési feladatainak kormányzati koordinációjáért felelős kormánybiztosa Kárpátalján járt, és bejelentette, hogy Magyarország kormánya 600 millió forint támogatást kíván nyújtani a beregszászi magyar görögkatolikusok központjának létrehozására⁸⁹. A 2000-ben elkészült létesítmény a néhai munkácsi püspök, Ortutay Elemér nevét viseli. A reprezentatív épület a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület központjává vált, ahol többek között helyet kaptak a görögkatolikus szervezetek (GISZ, GörögKör) irodái, az Ortutay Elemér Szakkollégium, illetve az esperesi kerület folyóiratának (Kárpátikon) szerkesztősége. Demkó Ferenc esperes elmondása szerint az Ortutay Elemér Központ létesítése céljából megítélt összeg mellett az esperesi kerület további támogatásokat kap a Bethlen Gábor Alap és az Emberi Erőforrások Minisztériuma jóvoltából a meglévő építkezések befejezésére, illetve rekonstrukciós munkálatokra⁹⁰.

A beregszászi esperesi kerület évi 30-40 rendezvényt szervez, amelyek kerületi, illetve kisebb és nagyobb egyházközségi szinten valósulnak meg. Demkó esperes a kiegészítő tevékenységek közül a hitoktatást és a karitatív munkát emelte ki: *„A közösségeken belül rendszeres a hitoktatás, minimális hely van, ahol a hitoktatás nem az iskolákban zajlik, bár arról még vitatkoznak, melyik a hatékonyabb: az iskolai, vagy az egyházközségi teremben lebonyolított órák.”*

⁸⁸ Interjú Demkó Ferencsel, a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület esperesével. 2017. 04. 20. (Továbbiakban: Interjú Demkó Ferenc esperessel, 2017.)

⁸⁹ Miniszterelnökség. 600 millió forintos kormányzati támogatással épül görögkatolikus központ Beregszászban. <http://haromhatar.hu/index.php/hirek/hirek-kulfoldrol/2653-600-millioforintos-kormanyzati-tamogatassal-epul-gorogkatolikus-kozpont-beregszaszban.html>.

⁹⁰ Interjú Demkó Ferenc esperessel, 2017.

Az esperes kiemelkedő eredménynek tartja a Harangozó Miklós tiszaujhelyi parókus vezetésével működő Szent Panteleimon Karitászt szerepét. Némely egyházközségeknél karitászcsoportok is alakultak, amelyek a rászorulókon és az idős embereken igyekeznek segíteni. A Szent Panteleimon Karitászt emellett tanulmányi és szociális ösztöndíjat biztosít az elsődiplomás képzésben résztvevő katolikus és más keresztény vallást követő kárpátaljai magyar diákok számára.

Az esperes a kerületben tapasztalt kedvező tendenciák körébe sorolja azon kárpátaljai görögkatolikus szervezeteket, melyek tagjai a keresztény értékeket valló magyar fiatalokból kerülnek ki. Vélekedése szerint kiemelkedő fontosságú azoknak az egyházi személyeknek és szervezeti vezetőknek a sikeres tevékenysége is, akik helyi szinten fogják össze a görögkatolikus híveket. Ezen kívül létfontosságúnak ítéli a karitászcsoportok működését, illetve azt a fejleményt, hogy a magyar állam hathatós támogatást nyújt az esperesi kerület működésére, biztosítva ezzel a kárpátaljai magyar ajkú görögkatolikus közösség fennmaradását.

Az esperes ugyanakkor több kedvezőtlen tendenciát is észlelt. Negatív tendenciaként értékeli, hogy az ukrán állam nem bocsát forrásokat a görögkatolikus egyház számára, másrészt aggasztónak tartja a munkaképes lakosság külföldi célú elvándorlását. Az esperes úgy véli, hogy a külföldről hazatérő hívek számos esetben olyan mentalitás elsajátítása után térnek haza, amely károsan hat a helyi közösség vallásos életére: *„azok a hívők, akik elmennek külföldre, behoznak magukkal egy olyan fajta mentalitást, ami szerintem nem valami szerencsés, rombolja ezt az itteni vallásos és hagyományokra támaszkodó közösségi életet.”* Demkó szerint az egyes hívek körében tapasztalható vallási közönyösség problémájára az egyháznak kell megoldást találnia.

A parókiákon végzett tevékenységek sokrétűek, szinte minden korosztályt megszólítanak. A kisgyermekek számára tartott foglalkozások közül az iskolai és a parókián végzett hittanoktatás, a gyermekprogramok, a kirándulások és az énekkar a legnépszerűbbek. Csepében emellett olyan programokat is megvalósítanak, mint a kézműves foglalkozások, a gyermekfarsang, a tojásfestés, az adventi koszorúkötés és a gyermeknap. A kisgyermek közösségi programba való bevonását illetően meghatározó szerepet játszik a szülők valláshoz való viszonya. A parókusok a kisgyermekkel végzett szolgálatuk hatékonyságát közepesre, tízes skálán hatra értékelték.

A felnőttekkel végzett tevékenységek közül a miséket, a számukra szervezett énekkarokat és csoportokat, a lelkigyakorlatokat, az imaórákat és a kirándulásokat lehet kiemelni. A papok a felnőttekkel végzett munkát közepesen hatékonynak ítélték, ami tízes skálán hatot jelent. Az okok között szerepel, hogy ennek a korosztálynak (18-60 éves korig) –munkahelyi kötelezettségei miatt– rendszerint kevés ideje jut arra, hogy bekapcsolódjon az egyházközség lelkiközösségi életébe.

Az idősebb korosztály (60 év feletti) számára is rendelkezésre állnak azok a lehetőségek, amelyekben a középkorúak is részt vehetnek, de esetükben olyan speciális tevékenységekről is említést kell tenni, mint a betegápolás, a lelki beszélgetések, a szentségek kiszolgálása és a különböző imacsoportokban való részvétel (például Csepében az Anyák Imája vagy a Rózsafüzér Társulat; bár mindkettőben találhatóak fiatalabb tagokat is). Az idősekkel való munkát a felmérés keretében megkérdezett papok hatékonyabbnak ítélik meg, mint a gyermekekkel és a középkorúakkal való foglalkozást (tízes skálán nyolcasra). E mögött legtöbbször az áll, hogy az idősebbek több időt tudnak szentelni e célra és fogékonyabbak a lelki élet gyakorlására.

A megkérdezett parókusok véleménye alapján kedvező tendencia mutatkozik az oktatási intézmények és a karitatív csoportok fejlődése terén, sőt, sokszor e kettő szorosan kapcsolódik egymáshoz. Makkosjánosiban az egyház segít az óvoda fenntartásában, illetve folyamatban van a helyi mezőgazdasági líceum átvétele és egyházi finanszírozásának megszervezése, ezzel a görögkatolikus egyház megakadályozza az egyetlen magyar nyelven oktató kárpátaljai szakközépiskola bezárását.

A helyi oktatási intézmények fenntartását a M. Pokrova [Oltalom] Jótékonyági Alapítvány végzi, amelynek fő profilja a szociális segélyezés. A segítségnyújtás terén nem szorítkozik a településre, hanem a Beregszászi járás vagy az azon túl élők is fordulhatnak az alapítványhoz. A makkosjánosi karitászcsoport vezetését a helyi parókus és felesége végzi. Segélyt osztanak a Kelet-Ukrajnában katonai szolgálatot teljesítő fiatalok családjának, a nagycsaládosoknak és a nyugdíjasoknak. A rászorulóknak – főleg az idősebb korosztálynak – tűzifát és gyógyszert biztosítanak⁹¹. A M. Pokrova Jótékonyági Alapítvány több betegen a Magyar Máltai Szeretetszolgálat segítségével tud segíteni. Ugyancsak jelentős karitatív tevékenység tapasztalható Csepében, ahol a helyi csoport a központi, Panteleimon Karitászcsoport által nyújtott segélyek kiosztását koordinálja, illetve többször gyűjtöttek már betegeknek is pénzt.

Az egyházközségekben tapasztalt jelentős problémák között szerepel a szovjet éra idején elvett egyházi ingatlanok és földek jogi státuszának rendezetlensége. (Sokszor a visszaszolgáltatott ingatlanok is lelakott állapotban kerülnek vissza, s ezeknek igencsak költséges a helyrehozatala.) Az egyházi tulajdonok helyzetének rendezésére az ukrán állam nem biztosít megfelelő jogi szabályozást, emellett, állami támogatások híján az egyházközségek is csak szűkös anyagi keretből tudnak meríteni, ami jelentős mértékben meghatározza mozgásterüket. Az anyagi támogatás hiánya különösen a kelet-

⁹¹ 3 Vö. még Gál Adél: Civil szervezetek Kárpátalján: M. Pokrova Jótékonyági Alapítvány. 2015. 06.06. <http://www.karpatalja.ma/sorozatok/civil-szervezetek-karpataljan/civil-szervezetek-karpataljan-m-pokrova-jotekonyagsagi-alapitvany>.

ukrajnai válság és az országban tapasztalt rossz gazdasági helyzet miatt nehezíti meg a parókiák működését.

Az anyagi források szűkössége a közösségi élet terén is érezteti hatását: nem jut elég pénz közösségformáló rendezvényekre, kirándulásokra, gyermektáboroztatásra stb. A népesség lélekszámának alakulását illetően a természetes fogyás, az elöregedés és az elvándorlás okoz jelentős problémákat. Főleg a munkaképes lakosság vándorol el, akik pedig itthon maradnak, azokat leköti a többműszakos munka.

A romániai magyarság felekezeti megoszlása ⁹²						
Egyház	hívek összlét- száma	magyar hívek száma	magyarok aránya az összes hívót tekintve	hívek aránya a magyarsá- gon belül	hívek aránya az ország összlakossá- gán belül	elterjedtség
Romániai református egyház	701 077	665 343	94,9%	46,5%	3,23%	Partium, Szilágyság, Kalotaszeg, Mezőség, Székelyföld, szórvány
Romániai katolikus egyház (római és örmény katolikusok)	1 026 429	587 033	57,2%	41%	4,7%	Partium, Bánság, Székelyföld, Csángóföld
Román görögkatoli- kus egyház	191 556	19 645	10,3%	1,4%	0,9%	Partium

⁹² A Román Statisztikai Hivatal adatai alapján (2016)

Az Erdélyi Református Egyház a rendszerváltás után

A rendszerváltozást követő években az egyháznak a kommunizmus előtti vallási élet felélesztése, a kivándorlás elleni fellépés, és a jogtalanul elorzott egyházi tulajdonok visszaszerzése volt a legfontosabb feladata, amelyet végül az 501/2001 számú, az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról szóló törvény tette lehetővé. Azóta folyamatosan folynak a visszaigénylések, noha számos körülmény és az általános pénziány mellett szándékos akadályoztatásnak is ki vannak téve az ilyen irányú kezdeményezések. Az egyháznak 2010-ig is épületeinek és korábbi javainak csak mintegy kétharmadát sikerült visszaszereznie.

Az Erdélyi Református Egyház emellett elszántan küzdött egykori intézményei - főként híres kollégiumai és gimnáziumai - újjáalapításáért és épületeinek visszaszerzéséért.

Napjainkban az Erdélyi Református Egyházkerületben 15 egyházmegye működik 505 anyaegyházközséggel, amelyből 84 városi és 421 falusi gyülekezet, 85 leányegyházzal, továbbá 553 szórvánnyal, összesen 521 önálló egység 1143 településen. Ezekben az egységekben, valamint kórházakban és tanintézetekben összesen 532 lelkész jellegű és 814 nem lelkész jellegű alkalmazott tevékenykedik.

A Református Egyház számos oktatási, szociális, missziós és kulturális intézményt működtet, közülük legfontosabbak az oktatási intézményei, melyek közt számos nagymúltú, a rendszerváltás után újjáalapított intézmény is van.

Egyetemek

- Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár (lelkészképzés; az unitárius és az evangélikus-lutheránus egyházzal közösen fenntartott intézmény)
- Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad (református szociális munkás- és tanárképzés, nyelvek, filozófia, bölcsészet)
- Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző Kar, Kolozsvár (teológus-, szociális munkás- és vallástanárképzés)
- Főiskolai és posztliceális intézmények
- Református Kántor – Tanítóképző Főiskola- Marosvásárhely

- Református Posztliceális Asszisztensképző (Kolozsvár) (általános orvosi asszisztens szak)
- Református Posztliceális Asszisztensképző (Marosvásárhely) (általános orvosi asszisztens szak)
- Szatmárnémeti Református Gimnázium (református posztliceális képzés)

Középkolák (Református Gimnáziumok és Kollégiumok)

- Baczkamadarasi Kis Gergely Református Kollégium (Székelyudvarhely)
- Bethlen Gábor Kollégium (Nagyenyed)
- Kézdivásárhelyi Református Kollégium
- Kolozsvári Református Kollégium
- Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium (Nagyvárad)
- Marosvásárhelyi Református Kollégium
- Sepsiszentgyörgyi Református Kollégium
- Szatmárnémeti Református Gimnázium
- Zilahi Református Wesselényi Kollégium

Általános iskolák és óvodák

- 2-es számú Református Óvoda (Kolozsvár)
- 3-as számú Református Óvoda (Kolozsvár) (montessori)
- "Micimackó"Játszóház (Magyarbikal)
- Tóvidéki Református Általános Iskola (montessori)
- Szociális Napközi (Nagyvárad) – hátrányos helyzetű gyerekeknek
- Péter Református Iskola (Nagyszalonta) – tanulási nehézségekkel küzdő gyermekeknek

A Református Egyház szeretetszolgálatának, a Diakónia Keresztyén Alapítványnak az első fiókszervezete 1992-ben alakult Kolozsváron, majd fiókszervezet Marosvásárhelyen, Szászrégenben, Sepsiszentgyörgyön, Nagyváradon, Zilahon, Szatmáron, Székelyudvarhelyen és Brassóban is nyílt az

évek során, amelyek szociális szolgáltatást nyújtanak. Kedvezményezettjeik köre az otthongondozást igénylőktől, a bentlakásos gondozásra szoruló időseken, a fogyatékkal élőkön át egészen a szociálisan hátrányos helyzetű családban élő gyermekekig terjed.

A Diakónia Keresztyén Alapítvány nagyváradi fiókszervezeténél az alábbi szolgáltatások érhetőek el.

Az otthoni idősgondozó szolgálat, amely 4 típusú szolgáltatáscsomagot takar:

- közösségi szolgáltatások (lakás tisztán tartása: porszívózás, feltörítés, személtelvitel, mosogatás, tűzifabehordás, konyha és fürdőszoba takarítása, ruhák és ágyneműk mosása vagy mosodába szállítása; orvoshoz és gyógyszertárba kíséret, hivatalos ügyek intézése, vásárlás; látogatás, beszélgetés, kórházi látogatás; segítség, felügyelet az otthoni kezeléseknél; egyéb szolgáltatásokról tájékoztatás, tanácsadás)
- otthoni alapápolás (általános személyi higiénia, fürdetés, intimmosdatás, hajmosás, borotválás, körömvágás; öltöztetés, ágyneműcsere; ültetés, mozgatás, helyváltoztatás; segítség az étkezésben; inkontinenciás eszközök cseréje; vérnyomásmérés, vércukorszintmérés)
- szociális integráció (informálás a szociális jogokról, részvételi lehetőségekről a társadalmi életben; újságolvasás, könyv felolvasása; bibliaolvasás, imádság, közös ének; lelki támasz, beszélgetés, világ eseményeinek megvitatása; szociális és közösségi szolgáltatásokról való informálás; a családtagoknak tanácsadás az otthongondozási módszerekről)
- gondozáshoz szükséges segédeszközök kölcsönzése (járókeret, mankó, kerekesszék, toalettszék, betegágy)

Időotthon

Az Életfája Időotthon Félegyházán (Bihar megye), nyugodt vidéki környezetben található, Nagyváradtól 25 kilométerre. Állandó felügyeletet biztosít a lakóknak, gondozói és ápolói személyzettel.

Gyermekprogram

Szociális programuk a hátrányos helyzetben lévő családokból származó gyermekek iskolai tanulmányainak elősegítése. Ennek keretében, iskola utáni foglalkozásokon 12 gyermek

kap napi meleg ebédet, közösen megoldják a házi feladatokat, magyar és román nyelvet, általános készségeket gyakorolnak, emellett sok játék, kinti mozgás, mondókázás, társasozás, ének, közös imádkozás tölti ki a délutánokat. A szülőket is bevonják a folyamatba, hiszen nekik is nagy szerepük van abban, hogy a kicsinyeik motiváltak és eltökéltek legyenek a tanulmányaik sikeres lezárásában. Egy pedagógus és egy szociális munkás végzi a szolgálatot.

Fogyatékossggal élők támogatása

A nagyváradi Méhecske Védett Műhely 2016-ban indult, célja, hogy a varróműhelyben fogyatékkal élőknek teremtsen munkahelyet és az elkészített termékek értékesítéséből biztosítsa ezek fennmaradását. A munkatársak közreműködésével több fogyatékkal élő fiatal is munkát talált az integrációs folyamat részeként. Tevékenységük lényege, hogy ezen a munkahelyen szakmát tanulhatnak, megértő, segítő közegben fejlődhetnek, gyakorolhatják a felelősségvállalást és a munkahelyi közegbe való beilleszkedést és kapuk nyílnak meg előttük.

A Diakónia Keresztyén Alapítvány Sepsiszentgyörgyi Fiókszervezeténél – az előbbiekhöz hasonlóan - idősgondozás, fogyatékossggal élők megsegítése és gyermekprogramok valósulnak meg.

A betegápolói, idősgondozói szolgálat a rászorulóknak otthonában történik. 39 főállású, szakképzett alkalmazott 21 szolgálati személygépkocsival, 67 településen napi rendszerességgel keresi fel az idős személyeket. A sepsiszentgyörgyi központból havonta átlagosan 950 beteg és idős személyt segítenek szakápolói munkájukkal, ezen kívül nyugdíjas klubokat működtetnek szociális mosodai szolgálattal, segédeszköz-kölcsönzéssel, de gyászcsoporthoz való támogatással is segítik a rászorulókat.

Az Írisz Ház a fogyatékossggal élők nappali foglalkoztató központjának, illetve a központhoz tartozó védett munkaműhelyekben zajló tevékenységeknek ad otthont. Ide - napi rendszerességgel - 52 fogyatékossggal élő fiatal jár be és vesz részt széleskörű tevékenységeken, terápiás, sport és kulturális csoportfoglalkozásokon, valamint munkaműhelyekben zajló tevékenységeken. Itt kezdte meg működését az ERGON tanácsadási és munkaerőközvetítői iroda is, amely sajtóságos és megváltozott munkaképességű

személyeket segít, tájékoztat, és a munkaerőpiacon való integrációhoz, elhelyezkedéshez juttatja őket, havi 86 ellátott személlyel foglalkozva.

A szervezet legfiatalabbakkal foglalkozó tevékenységi ágazata az iskola utáni tanulásban segít a diákoknak, biztosítva számukra is a meleg ebédet. Az after school típusú program 10 településen működik, 440 gyermeket, 29 tanítót, valamint az adminisztrációban 2 személyt foglalkoztat. A délutáni oktatásokon átlagosan 22.000 meleg ebédet osztanak ki, a pandémia alatt pedig három alkalommal összesen 454 élelmiszert, fertőtlenítőt, maszkot, munkafüzeteket tartalmazó csomagot juttattak el rászoruló családoknak, és 147 gyermeknek szerveztek kétnapos nyári tábort.

A kolozsvári Diakonia Keresztyén Alapítvány egy egészségügyi-, szociális- és szocio-medikális szolgáltatásokat nyújtó alapítvány.

Tevékenységei:

- Otthoni betegápoló szolgálat, otthoni egészségügyi szakápolás, otthoni palliatív gondozás, egészségügyi eszközök kölcsönzése, Adopt a Granny szociális idősprogram
- Szociális nappali foglalkoztató központok (összesen több mint 900 gyermekkel foglalkoznak 25 helységben Kolozs, Bihar és Szilágy megyében)
- Gondozóotthonok (Jó testvér gondozóotthon Kolozsváron 19 férőhellyel, Mamácska gondozóotthon Mérán 30 férőhellyel)
- Helyi és nemzetközi önkéntesség

Az Erdélyi Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után

1948–1990 között, a kommunista korszakban, a katolikus egyház nem szerepelt az államilag jóváhagyott 14 egyházfelekezet között, csak megtűrt egyház volt, a felszámolás minden veszélyének kitéve. Márton Áron és püspöktársai nem voltak hajlandók olyan működési szabályzatot (statútumot) szerkeszteni, amilyent elvártak volna az állami hatóságok, és az általuk készített statútumtervezet nem nyert hivatalos elfogadást, mert az őrizte az egyház függetlenségét.

Az 1989. évi romániai forradalom az egyházmegye számára is több szabadságot hozott, sőt 1991-ben II. János Pál pápa a püspökséget érseki rangra emelte, azonban az elvett vagyon visszaadása teljes egészében máig nem történt meg.

A romániai magyarság felekezeti megoszlása szempontjából a katolikus egyház a második legnépesebb történelmi magyar egyháznak számít, a református után. Az erdélyi római katolikusok elsöprő többsége magyar nemzetiségű.

Felsőoktatás

Felsőoktatási tevékenység Kolozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karán, valamint a gyulafehérvári Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet keretei között folyik.

Hét városban működik római katolikus teológiai líceum vagy tagozat: Gyimesfelsőlokon (Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Teológiai Líceum), Kolozsváron, Gyulafehérváron, Marosvásárhelyen (Marosvásárhelyi Római Katolikus Teológiai Líceum), Kézdivásárhelyen, Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen (Tamási Áron Elméleti Líceum Teológiai – Posztliceális Egészségügyi Asszisztensképző, Római Katolikus Teológiai Tagozat).

Fentiekén túl Gyulafehérváron római katolikus magániskola, és négy kollégium, illetve gyermekotthon működik.

Szeretetszolgálat

Gyulafehérvári Caritas

A 1990. február 10-én keltezett körlevelében dr. Jakab Antal akkori gyulafehérvári megyéspüspök „Caritas Alba Iulia: a gyulafehérvári egyházmegye szeretetszolgálat szervezete” címmel elrendelte a szervezet megalapítását, működéséhez központi és területi koordinációs szervezetek felállítását írta

elő. Néhány hónappal később, májusban megtörtént a szervezet törvényszéki bejegyzése, ami szükséges volt ahhoz, hogy a Gyulafehérvári Caritas államilag előírt törvényes keretek között működhessen.

A kezdeti szakasz után - amikor elsődlegesen az akkoriban nyugatról áramló segélyek elosztását szervezték, - komoly szerkezeti építkezés következett. Ennek során alakult ki a mai struktúra, amely a főegyházmegye nagy kiterjedésére való tekintettel területi központokat jelent, ahonnan a rászorulóknak szociális jellegű igényeit felméri és lehetőség szerint segítik. Ezzel párhuzamosan, a helyi nehézségeket figyelembe véve, egyes területek nagyobb hangsúlyt kaptak, s külön programok, intézmények jöttek létre. A magukra maradt, egyedülálló idős emberek számára két öregotthon épült, illetve egy nappali foglalkoztatóközpontot hoztak létre.

Az ápolásra, gondozásra szorulóknak számára az otthonukban való ellátásukat lehetővé tevő hálózatot, az otthoni gondozást alakították ki, másutt családsegítő programokat, utcagyerekek felkarolását, állami gondozottak gondjait vállalta fel a szervezet, a szegénység és munkanélküliség visszaszorítása érdekében.

Szociális tevékenységeik:

- beteggondozás (az otthonhoz, ágyhoz kötött betegek, illetve a valamilyen okból kifolyólag szakorvosi ellátásban hiányt szenvedők számára nyújtott szolgáltatások a helyzettől függően lehetnek egészségügyi, háztartási vagy szociális jellegű szolgáltatások; betegközvetítő szolgálatuk során kapcsolatot teremtenek a beteg és a szakorvos között a beteg szállítása, és ha szükséges, szállásának biztosítása érdekében)
- idős emberek támogatása (olyan idős személyeket látnak el, akiknek már nehéz elviselni a magányt, akiknek hiányzik az odafigyelés, a biztonságérzet, és akik vágnak egy kisebb családi hangulatú közösségre; céljuknak tekintik nemcsak az emberbaráti ellátás nyújtását, a mindennapi gondozást az idős ember szükségleteihez igazítva, hanem a közösségteremtést is a magányosan, egyedül élő idős embereknek)
- gyermekek és fiatalok támogatása (a gyermekek és fiatalok felkarolásával foglalkozó programjainkba családban élő, illetve családi környezet hiányában élő gyermekekkel egyaránt foglalkoznak; a nappali foglalkoztató központok célja különböző alapkészségek fejlesztése, mint a szociális készség, beszéd, figyelem, ritmusérzék stb., ehhez képest a gyermekotthonok célja a családi környezethez hasonló körülmények biztosítása a nehéz sorsú gyermekek, fiatalok számára, iránymutatás és szaktanácsadás, iskolai ismeretek bővítése)

- fogyatékkal élők támogatása (szolgáltatások: a gyerekek fejlettségi szintjének felmérése, a rendellenességek, fejlődési lemaradások beazonosítása, majd a fejlesztés elkezdése a családdal közös tevékenység során; a szolgáltatások része a család felkarolása, támogatása, többek között segítségnyújtás a fogyatékoságot igazoló aktacsomó összeállításához, a személyi gondozó engedélyezéséhez; az egyéni és csoportos fejlesztés mellett vannak tematikus csoportprogramok, készségfejlesztő mozgásos és zenés foglalkozások, világnapi ünnepek, nyári táborok, szülők számára pedig támogatócsoportok működnek több településen)
- szenvedélybetegek segítése (Gyergyószentmiklós és Székelyudvarhely térségében zajlik szenvedélybeteg-ellátás, itt van lehetőség rendszeres találkozókra egyéni segítő beszélgetések vagy csoporttevékenységek révén; a csoportokban a szenvedélybetegek mellett a hozzátartozóknak is helyük van – találkozáskor más szenvedélybetegekkel alkothatnak tisztább képet a betegségről és hozzáállásuk változtatásával jobbíthatják a saját és családjuk életminőségét)

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Erdélyben

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáját elsősorban Magyarországon, illetve a Kárpát-medence magyar lakta területein végezi, de a határon túli magyarokat legnagyobb számban (kb. 1,2 millió fő) tömörítő Románia is kiemelten fontos helyszíne tevékenységüknek.

Az elsősorban Erdélyben koncentrálódó, Románia legnagyobb létszámú nemzeti kisebbségét alkotó magyarság megsegítése már rögtön a szervezet megalakulása után szükségessé vált, a Ceaușescu elnyomó diktatúráját megdöntő, 1989-ben kitört romániai forradalom alatt. Munkájuk ugyanakkor nem fejeződött be a romániai rendszerváltással, az erdélyi magyarok támogatása napjainkban is a Szeretetszolgálat fontos feladatát képezi.

A Szeretetszolgálat minden lehetséges eszközzel segíti az erdélyi magyarság életét: az utóbbi években ez elsősorban egészségügyi programok keretében történik és az erdélyi Máltai testvérszervezetük kapacitásainak erősítésében ölt testet.

Az Erdélyi Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után

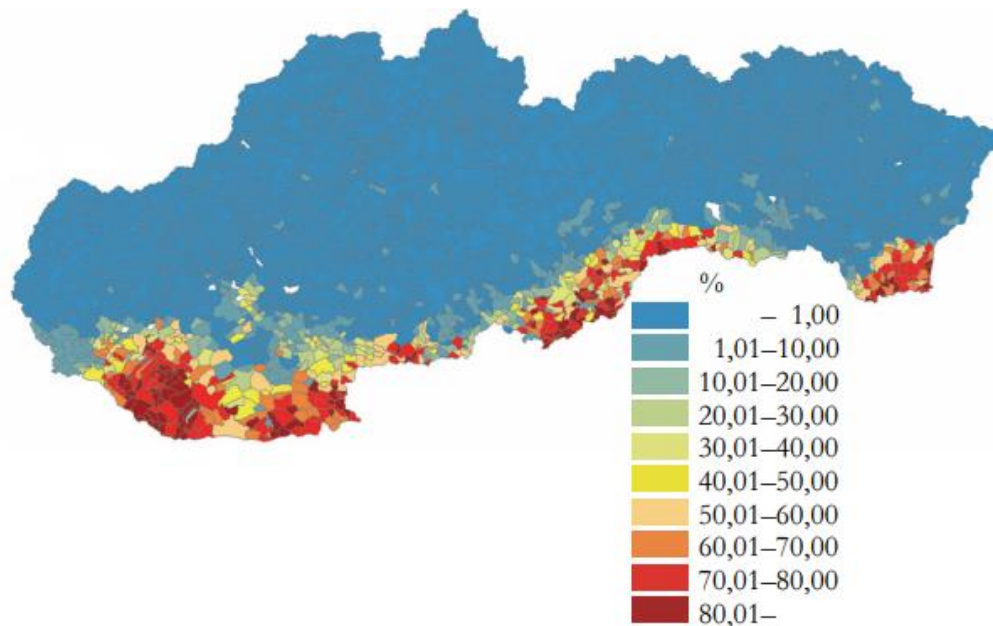
(A romániai katolikus egyház a Romániában található római katolikus, görögkatolikus és örmény katolikus egyházmegyéik összességét jeleníti meg, ily módon jelentős az összefonódás, különösen az egyházi életen kívüli tevékenységükben.)

A görögkatolikus hívek elsöprő többsége Erdélyben él és román nemzetiségű. Az ország nyugati részein vannak jelentősebb magyar görögkatolikus gyülekezetek (főleg a Partiumban), az északi-északnyugati területeken pedig ruszin (ukrán) görögkatolikus közösségek is. A 2002-es népszámlálási adatok szerint az egyháznak 191 556 híve volt, akik közül 160 896 román, 19 645 magyar, 6 148 roma, 1 721 ukrán (ruszin, rutén), 1 542 pedig német volt.

A görögkatolikus egyháznak egy főegyházmegyéje (a Fogaras-Gyulafehérvári görögkatolikus nagyérsekség) és öt további egyházmegyéje (Kolozsvár-Szamosújvári egyházmegye, Lugosi görögkatolikus egyházmegye, Máramarosi egyházmegye, Nagyvárad Görögkatolikus Egyházmegye, Bukaresti Nagy Szent Vazul egyházmegye) van. Folyamatosan küzd elállamosított tulajdonainak visszaszerzéséért, legalább a városokban. Noha nem igényelték vissza valamennyi templomukat, csak - számarányukhoz mérten - a legfontosabbakat, sok városban (például Marosvásárhelyen vagy Naszódon) a mai napig sem kapták vissza azokat, olykor jogerős bírósági döntések ellenére sem, az ortodox egyház és számos ortodox politikus, közéleti és médiaszereplő részéről pedig folyamatos akadályoztatásnak és támadásoknak vannak kitéve.

Felvidék

A magyarok százalékos aránya Szlovákia településein 2021-ben

Forrás: A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a 2021. évi népszámlálás alapján (KSH Területi Statisztika, 2023) 21. o. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/terstat/2023/2023_02/ts630204.pdf

A Felvidéki Református Egyház a rendszerváltás után

Napjainkban a Szlovákiai Református Keresztyén Egyháznak – amely egy egyházkerületet képez kilenc egyházmegyével (közülük kettő szlovák) – jelenleg 204 anya-, 103 leány-egyházközsége és 59 szórványgyülekezete van. Népszámlálási adatok szerint a Felvidéken majd 100.000 a reformátusok száma. A hívek lelkigondozását 235 lelkész végzi, közülük mintegy 200 magyar. A rendszerváltás előtti nagy lelkészhiányt sikerült felszámolni, mára minden életképes gyülekezetnek van saját lelkésze, sőt folyik a második lelkési állások kialakítása és betöltése is.

Az elmúlt két évtizedben kibontakozott a szervezeti élet: megalakult a Szlovákiai Magyar Református Lelkészegyesület, a Fial Reformátusok Szövetsége (Firesz), a Szlovákiai Református Keresztyén Nők Egyesülete, a Református Mentőmisszió, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Egyházzenei Osztálya és a Diakóniai Központ. 2002-ben kezdte meg működését Rimaszombatban a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Tudományos Gyűjteményei. Szervezetként jelenleg kezdi meg működését a presbiteri szövetség. Több ifjúsági és tanulmányi központtal is a szolgálatok lehetősége bővült.

Az egyház keretében öt alapiskola, két gimnázium és egy óvoda működik. 1990-ben elindult a katechétaképzés, 1994-től folyik a teológusok képzése is, előbb a komáromi Calvin János Teológiai Akadémián, majd a Selye János Egyetemen. 1998-tól intenzívvé vált a kántorképzés, így az első kántori okleveleket 2002-ben adták ki.

Látványos területét képezik az egyház munkájának az épületfelújítások és építkezések, amik részben önerőből, részben testvéri támogatásból valósultak meg. A rekonstruált templomok, parókiák, egykori iskolaépületek száma meghaladja a 180-at, miközben épült tíz új templom és pár parókia is.

Az egyház a 2009-ben létrejött egységes Magyar Református Egyház megalakulása idején különböző külső okok miatt csupán együttműködéséről biztosította a magyar református egységtörekvést, azonban - 2011. június 21-én - a Generális Konvent temesvári ülése keretében már sor került a csatlakozási dokumentumok ünnepélyes aláírására.

1992. november 14-én alapították meg a Felvidéki Református Fiatalok Szövetségét (FIRESZ) Losoncon. A FIRESZ a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház országos ifjúsági szervezete, a felvidéki magyar fiatalok és gyermekek közössége. A szövetség szorosan együttműködik a Kárpát-medencében tevékenykedő más ifjúsági szervezetekkel is, így az erdélyi IKE-vel, a kárpátaljai KRISZ-szel, a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetséggel és a Magyarországi Református Egyház Zsinati Ifjúsági Irodájával is.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház szerteágazó szolgálatának eredményesebb végzésére intézeteket és intézményeket hozott létre.

Egyházzene

Cigánymisszió

Diakónia

Gyűjtemények

Közoktatás

Egyházi keretben működnek olyan szervezetek is, melyeket nem az egyház hozott létre, de tevékenységük az egész egyházra kiterjed és létezésüket, illetve működésüket az egyház illetékes szerve elfogadta és jóváhagyta.

Firesz

Nőszövetség

A Felvidéki Római Katolikus Egyház a rendszerváltás után

2008-ban két új római katolikus egyházmegye kialakítását engedélyezte Szlovákiának XVI. Benedek pápa, de a hosszú évek óta magyar püspökséget óhajtó szlovákiai magyar katolikus hívők kérése nem teljesült. Mi több, a felvidéki magyar katolikusok közösségét szétszabdalták, a függőlegesen meghúzott határok több egyházmegyébe kényszerítették a magyar híveket. Nagyszombat székhellyel maradt az önálló egyházmegye, de a pozsonyi egyházmegye ismételt önállósításával Nagyszombatból a szlovákiai római katolikus egyház központja újra visszakerült Pozsonyba. A döntés után a nagyszombati egyházmegyében jelentős marad a magyar katolikusok száma, s a nyitrai püspökséghez is tartoznak magyar plébániák az érsekújvári, párkányi és zselizi esperességekből. A Pozsonyi érsekségbe került a somorjai és szenci esperesi kerület, míg a besztercebányai püspökséghez – ahol eddig nem voltak magyar hívek – immár több magyar ajkú plébánia is tartozik.

Szlovákiai Karitás

A Szlovákiai Karitás története a leginkább rászorulókat megsegítésében egészen 1927-es alapításáig nyúlik vissza. A hidegháború első éveibe, 1950-ben bezárták, ekkor csak idősek és betegek jótékonyági hospice működtetését végezték papok és apácák, majd a kommunizmus 1989-es bukásával folytatta eredeti küldetését, és ma jótékonyági, szociális, egészségügyi és oktatási szolgáltatásokat nyújt a szegények és a marginalizált rétegek számára. Működésében a hangsúly az intézményfenntartáson és a szociális ellátás biztosításán van - ez eltér a magyarországi gyakorlattól, mert a magyarországi karitás fő jellemzője az önkéntesség.

A Szlovákia-szerte működő egyházmegyei fiókokkal a támogatási programok az elhagyott és árva gyermekeket, fiatalokat, rászoruló családokat, hajléktalanokat, migránsokat és menekülteket, egyedülálló anyákat és időseket segítik, beleértve a hospice ellátást is. A Szlovákiai Karitás

humanitárius vészhelyzetek esetén is reagál, természeti katasztrófák és konfliktusok következményeinek elhárításában.

Az idősek és az egészségükkel küszködők alkotják a Karitás karitatív szolgáltatásainak legnagyobb kedvezményezett csoportját, évente több mint 5000 idős embert támogatnak. Szlovákia-szerte hospiceseket hoztak létre, hogy orvosi, pszichológiai és lelki támogatást nyújtsanak az idősek és gyógyíthatatlan betegek számára. A hospice team orvosokból, ápolónőkből, házi egészségügyi asszisztensekből, szociális munkásokból, tanácsadókból és önkéntesekből áll, akik egészségügyi ellátást és felszerelést, otthoni egészségügyi segítségnyújtási szolgáltatásokat, szociális munkát, valamint lelki támogatást és tanácsadást biztosítanak.

A Szlovákiai Karitás Titkársága Pozsonyban található, és szervezeti felépítésük 10 egyházmegyei és érsekségi jótékonyági szervezetből áll.

A Felvidéki Görögkatolikus Egyház a rendszerváltás után

XVI. Benedek pápa 2008. január 30-án alapította meg a pozsonyi görögkatolikus püspökséget, ezzel együtt a korábbi Kassai Exarchátust egyházmegyei rangra, az Eperjesi Egyházmegyét pedig metropolitai főegyházmegyei rangra emelte.

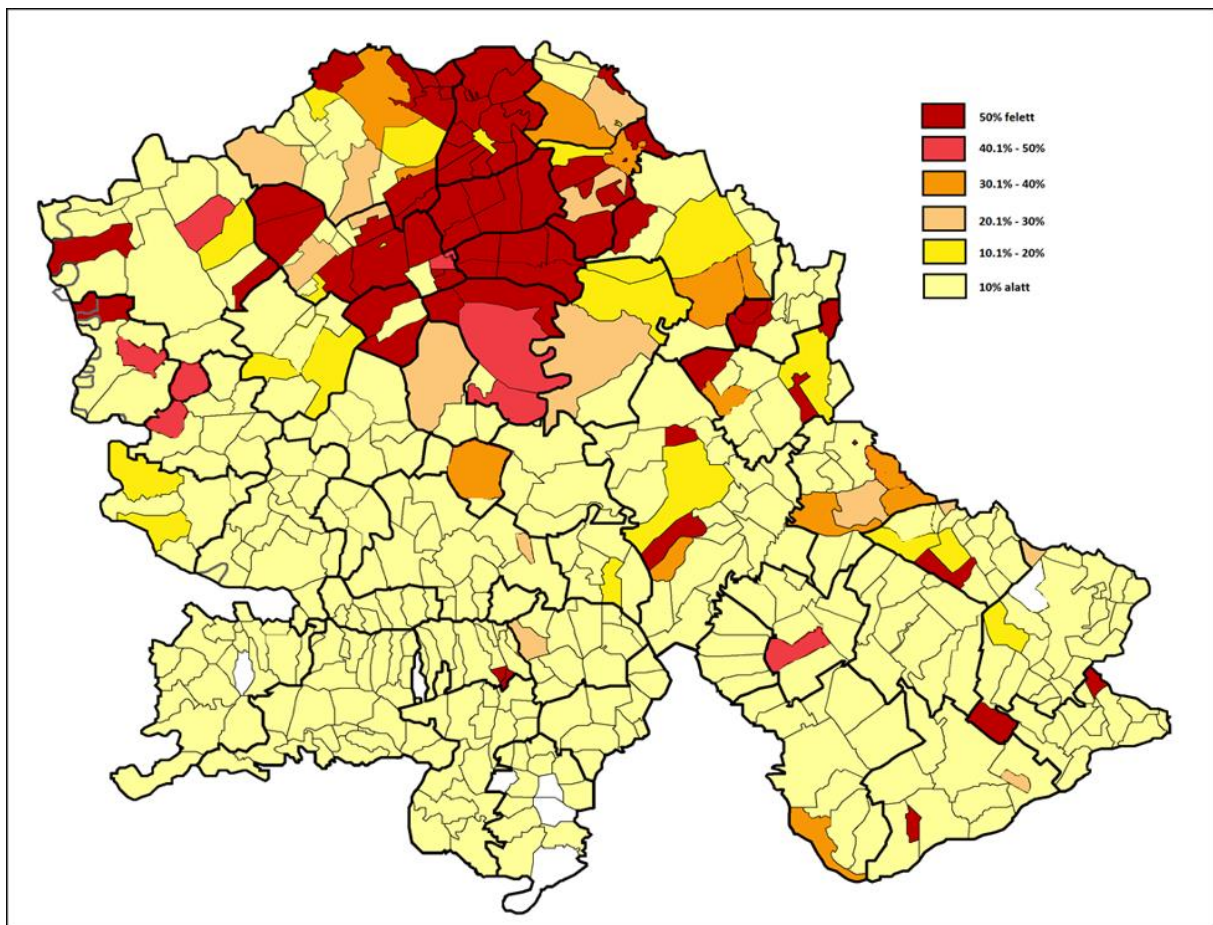
Az új egyházmegyei felosztás ellenérzéseket váltott ki a szlovákiai magyar kisebbségen kívül a rutén kisebbségből is. Míg a magyarok a latin rítusú egyházmegyék elrendezését és magyar püspök hiányát kifogásolják, addig a rutének elsősorban azt, hogy az 1950-es évek óta fennálló állapoton (ettől fogva nem tartanak ruszin nyelvű görögkatolikus istentiszteletet) nem kívánnak változtatni, az eperjesi görögkatolikus főegyházmegye ugyanakkor elutasítja a ruszinok ezen kérését.

Tevékenységeik közé tartozik

- ifjúsági központ működtetése
- kórházi lelki gondozás
- kiskorúak védelme

Vajdaság

A vajdasági magyarok területi elhelyezkedése (2011)

A Vajdasági Református Egyház a rendszerváltás után

Ökumenikus Szeretetszolgálat

1993-ban Újvidéken megalakult az Ökumenikus Szeretetszolgálat (az utóbbi években Ökumenikus Segélyszervezetnek (ÖSSZ) nevezik), melynek vezetője a református főgondnok lett. Ebben a szolgálatban több egyház vesz részt: a pravoszláv, az evangélikus, a metodista és a református egyház. A szolgálat élelmiszert, ruhát és gyógyszert igyekszik eljuttatni a rászorulóknak. Ezek a segélyek külföldi világi, és kisebb részt egyházi segélyszervezetek útján érkeznek.

Az öt egyház: a szlovák evangélikus, a református keresztyén, az evangélikus metodista, a görög katolikus és az evangélikus keresztyén egyház alapította segélyszervezetet a léleknyomorító, súlyos anyagi és erkölcs válságtól terhes háborús esztendőkhívta életre az Egyházak Világtanácsának támogatásával, elsők között a HEKS-nek (a Svájci Evangélikus Egyház Segélyszervezetének) és a Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálatnak (újabb nevén: Magyar Ökumenikus Segélyszervezetnek) a közreműködésével. Alapküldetésüket, az emberbaráti segítségnyújtást, az emberi jogok érvényesítését nemzeti, vallási, ideológiai, faji megkülönböztetés nélkül igyekeznek megvalósítani ma is, az immár megváltozott körülmények között. A fő hangsúly mostanra a segélyezés újraértelmezésére került. Ez azt jelenti, hogy esélyt szeretnének nyújtani mindazoknak a peremre sodródott csoportoknak, amelyek önerőből szeretnének változtatni saját életkörülményeiken.

A NATO 1999-es Szerbia elleni bombázása a Református Egyház területén lévő gyülekezeteket is érintette. Ebben az időszakban külön lelki-gondozói vigasztalást és bátorítást végeztek, hiszen híveik több mint két hónapig ki voltak téve a NATO-bombázások veszélyének és félelmének.

A bácskai egyházközségek területén NATO-lövedékek hullottak: Szabadka, Zombor, Újvidék városokra, de kisebb helyiségekre is, mint: Kúla, Verbász, valamint a Feketicstől hat kilométerre található tévétoronyra is. A bánási részekben Hertelendyfalva (Vojlovica) és a benne élő gyülekezet szenvedett legtöbbet, mert a település része a hatalmas pancsovai olajfinomító. A lakosság a bombázás okozta elviselhetetlen légköri szennyeződés miatt a szomszédos falvakba telepedett le ideiglenesen, a férfiak jártak csak haza - naponta - a jószágra és a családi házra felügyelni.

A Vajdasági Katolikus Egyház a rendszerváltás után

A dél-szláv háború idején a Jugoszláv, majd Szerbiai Caritas keretében kezdte meg működését a szabadkai, majd az időközben nagyobb önállóságra szert tevő nagybecskereki Caritas is. A háborús

évek gyógyszerellátási gondjait igyekeztek orvosolni a Vajdaságban – tekintet nélkül a hívek vallási vagy nemzeti hovatartozására, ezáltal e csoportok nagy tekintélyt vívtak ki maguknak a jugoszláv (szerb) hatóságok szemében is. Jelenleg a szegényekről és idősekről való gondoskodás mellett a házi betegápolás is egyre nagyobb hangsúlyt kap a Caritas tevékenységében.

A 2014. évi délkelet-európai árvizek május közepén alakultak ki, melyek többek között Szerbia területén is súlyos károkat okoztak. A Szerbia területén működő egyházmegyei Caritas szervezetek mind bekapcsolódtak az árvízkárosultak megsegítésére szervezett gyűjtésbe:

- A Szabadkai Egyházmegyei Caritas összesen 1.181.000 dinárt és 4 tonna élelmiszert, vizet, tisztálkodási szereket, pelenkákat és ruhaholmit gyűjtött össze 200.000 dinár értékben.
- A Nagybecskereki Egyházmegyei Caritas 4.500 eurót gyűjtött össze, amelyből 80 Obrenovaci árvízkárosult házának szárítására elfogyasztott villanyáram árát térítette meg. A plébániák hívő közösségei 3,5 tonna ruházati cikket, takarót, élelmiszert és tisztálkodási szert gyűjtöttek össze.
- A Szerémségi Caritas 3.170 eurót gyűjtött össze és 400.000 dinár értékben élelmiszert, tisztálkodási szereket és ruházati cikkeket a károsultak részére. A segílyt a szerémségben lévő Jamena helység árvízkárosultjainak megsegítésére fordították.
- Az Apostoli Egzarchátusi Caritas 13 parókiájáról 329.430 dinárt gyűjtött össze, valamint 234.750 dinár értékben élelmiszereket, ruházati cikket és lábbelit gyűjtöttek a rászorulóknak.
- A Belgrádi Érsekségi Caritas pénzt, élelmiszereket, tisztálkodási szereket és ruházati cikkeket gyűjtött 400.000 dinár értékben.

2014-ben indult útjára az a kétéves projekt is, amelynek célja a természeti katasztrófák kockázatának csökkentése. Résztvevői a Caritas Szabadka, a Görögkatolikus Egzarchátus Caritasa és az Újvidéki Dekanátus Caritasa. A projektben részt vett a szabadkai, bajmoki és a nagyfényi Önkéntes Tűzoltó-egyesület, a Vöröskereszt, a Szabadkai Paraszt Egyesület, a Szabadkai Ifjúsági Iroda, valamint a szerbiai, az újvidéki, kucorai és szabadkai Caritasok képviselői is.

Jelzőrendszeres házi gondozás bevezetése Szerbiában

A jelzőrendszeres házi segítségnyújtást a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vezette be Magyarországon. A szolgáltatás az otthonukban élő időseknek nyújt - a nap 24 órájában - biztonságot és állandó

szakszerű felügyeletet a különböző vészhelyzetek kiküszöbölésére. Az Unióhoz csatlakozni készülő Szerbiában a szociális ellátó rendszer átalakítása nemrég kezdődött meg, ezt a folyamatot kívánja támogatni a Magyar Máltai Szeretetszolgálat projektje 2016-ba, a jelzőrendszeres házi gondozás bevezetésével.

A 2020. december 29-ei horvátországi földrengések után a katolikus Caritas azonnal megszervezte a gyűjtést, hogy megsegítse a természeti katasztrófa áldozatait, ezzel párhuzamosan több gyűjtés is megindult. Sokan és sokféleképpen akartak segíteni: volt aki a helyszínen a munkájával, volt, aki pénzzel, mások eszközöket ajánlottak fel. A teljes összegyűlt összeg mintegy felét, 42.108 eurót a szabadkai és a belgrádi Caritas folyószámláira utalták át, amelynek egy részét a földrengés által leginkább sújtott régió számára, a sziszeki Caritasnak utaltak át, míg a másik felét a horvátországi központi Caritas szervezet számára juttatták el.

Az egyházi irányítású szociális gondoskodás tovább fejlődésének lehetőségei

Az egyházakhoz, vallási szervezetekhez kötődő segítségnyújtás hatékonyságát segítheti – az állami szociálpolitikai eszközökkel szemben – a helyi közösségekbe integrált segítőkre jellemző személyesség, és személyközpontúság. Az eredményesség szempontjából fontos, hogy az elsődleges motívum ne a térítés vagy a vallásos értékrend átadása legyen, hanem a hátrányos helyzetű személy vagy csoport konkrét problémájának megoldása, szükségleteinek kielégítése. Az egyházak a stabil erkölcsi értékek felmutatásával és azok hiteles képviselőjével olyan azonosulási mintákat kínálhatnak, melyek átvétele jelentősen növeli a kistélepléseken élők mentális egészségét, egyúttal csökkenti a deviáns viselkedési formák kialakulását.

A hatékony szociális segítő munka az alkalmoszerű jótékonykodáson túl megköveteli a rendszeres, aktív, személyes jelenlétet, ugyanakkor szükséges, hogy az egyes személyekhez kötött akciók és programok intézményesüljenek, beépüljenek a közösség mindennapjaiba, hiszen csak a szervesen a helyi közösségbe integrált projektek életképesek és tarthatók fenn külső beavatkozás nélkül.

A történelmi egyházak - intézményeik és az egyházakhoz kötődő személyek révén - jelen vannak a térségekben, egyes képviselőik a keresztény értékrend alapján állva – kisebb-nagyobb hatékonysággal – munkálkodnak a helyi társadalom problémáinak enyhítése érdekében. Az egyházi szociális szerepvállalás vizsgálata során szerzett tapasztalatok azt sugallják, hogy a segítő tevékenység kiszélesítésével, más, hasonló célokkal rendelkező szervezetek munkájával való összekapcsolódásával és további csoportokra való kiterjesztésével jelentős javulás érhető el a lakosság életminőségében és fokozható a kisebb települések népességmegtartó ereje.

A rendszerváltást követő években az elszakított területeken is kiemelt cél volt az egyházak jóvátétel keretében történő vagyonrendezése, megvalósulása azonban messze elmaradt a magyarországitól. Ugyanakkor az egyházi ingatlanvagyon visszaszolgáltatására való törekvésekkel párhuzamosan a hagyományosan közfeladatokat is ellátó egyházak immár szabadon – bár állami anyagi támogatás nélkül - foghattak bele vagy folytathatták szociális tevékenységeiket. A tradicionális missziók (gyógyítás, betegápolás, oktatás) mellett az egyházi szervezetek, egyházakhoz kötődő civil szervezetek nyitottak a korábban általuk nem biztosított ellátások felé is.

A Magyarországon működő Katolikus Karitás 2015-ben az addig is létező határon túli tevékenységét kibővítette, és Kárpátaljára koncentrálna erősítette a szociális támogatási programjait, elindította kórházmisszióját, amely során egészségügyi eszközökkel, berendezésekkel segítette a kárpátaljai

egészségügyi intézmények ellátási rendszerét. Ebből a tevékenységből nőtt ki magát a 2017-ben életre hívott orvosmissziós munkacsoport, amelynek keretében havi rendszerességgel többnapos egészségügyi szűrést és orvosi vizsgálatot végeznek orvosok, ápolók és medikusok kárpátaljai és vajdasági településeken, s amelyet a szükséges gyógyszerek, gyógyászati eszközök beszerzése és eljuttatása követ.

Az egyházak az 1991-ben létrejött Ökumenikus Segélyszervezeten keresztül is képesek bekapcsolódni a komolyabb, magasabb szintű koordinációt igénylő szociális feladatokba, mostanra akár nemzetközi szinten is.

A szegénység és a lakóhelyi szegregáció felszámolása kapcsán különleges jelentőséggel bírnak az elsősorban a Magyar Máltai Szeretetszolgálathoz kapcsolódó, speciális módszertant felhasználó programok (ilyen pl. a „Jelenlét” program). A szociális szakemberek képesek külső erőforrásokat mozgósítani, azonban ezt csak az ott élők valódi igényeinek és kompetenciáinak megfelelően teszik meg. A programok fontos eleme a helyi közösség fejlesztése, a lokális erőforrások felkutatása és aktivizálása. A program módszertanára építve akár a leszakadó térségekben működő egyházi intézmények is bekapcsolódhatnak a hátrányos helyzetű térségek komplex fejlesztésébe.

Az elszakított területeket magukba foglaló államok uralkodó vallásainak szeretetszolgálati tevékenysége

A szórványban élő magyarság szociális ellátásában, segítségében, a gyermekvédelem és a fogyatékossgal élő helyzetének javításában a többségi nemzetek egyházi működtetésű szervezetei, szeretetszolgálati is részt vesznek. A magyar egyházi szervezetek kapcsolatot ápolnak a többségi nemzetek karitatív szervezeteivel, országos méretű katasztrófa helyzetek esetén együtt segítenek a rászorulóknak. Ezért rövid kiegészítésként sorra vesszük az elszakított területeken működő további egyházi karitatív szervezeteket, felépítésüket és azok munkáját.

Ukrajna

A Razumkov Központ⁹³ 2019-es felmérése szerint az akkor mintegy 44 milliós lakosság nagy része, 64,9 százaléka vallotta magát ortodoxnak. Rajtuk kívül a görögkatolikus vallásúak száma is jelentős – akik többek között Kárpátalján élnek –, a felmérés alapján a népesség 9,5 százaléka, míg a római katolikusok az ukrainai társadalom 1,6 százalékát, a protestánsok pedig 1,8 százalékát tették ki 2019-ben⁹⁴.

Ukrajnában alapvetően két ortodox egyház rivalizál egymással: a Kijev által oroszbarátnak tartott, Moszkva által történelminek és kánoninak tekintett Ukrán Ortodox Egyház (UPC), amely zsinatjának 2022 májusi határozatával kilépett a moszkvai patriarkátus fennhatósága alól, valamint az ukrán kormány által támogatott Ukrajna Ortodox Egyháza (PCU), amely 2019-ben kapott önállóságot Konstantinápolytól⁹⁵. A UPC sok tagját elvesztette az új ukrán egyház miatt, de még így is az ország második legnagyobb felekezete maradt: egy 2021-es felmérés szerint az ukrainai ortodox hívők 58 százaléka vallotta magát az új, nemzeti egyház tagjának, szemben a 2022-ig moszkvai patriarchátusnak hűséget valló 25 százalékkal.

A fenti vallási megoszlás mellett mégis a katolikus egyházi szervezetek azok, amelyek országszerte végeznek szeretetszolgálati tevékenységet az országban.

⁹³ másnéven: Olexander Razumkovról elnevezett Ukrán Gazdasági és Politikai Tanulmányok Központ, ukrán nem kormányzati közpolitikai szervezet

⁹⁴ <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/12/a-vallasi-szokasokat-is-atirja-a-haboru-ukrajnaban>

⁹⁵ <https://hu.euronews.com/2023/03/29/az-ukran-ortodox-egyhaz-szakadasa-miatt-ma-1000-szerzetesnek-kell-elhagynia-a-lakhelyet>

Caritas Ukraine⁹⁶

A Caritas Ukraine munkája először 1992-ben, Ukrajna függetlenségének kikiáltása után kezdődött. Helyi görögkatolikus közösségek hozták létre a humanitárius segélyek szétesztására a szegény családok között, a társadalmi igények azonban a Caritas ukrainai tevékenységének kiterjesztésére kényszerítették, amely 1994-ben a Caritas Ukraine nemzetközi jótékonyági alapítvány megalakulásához vezetett. A szervezet napjainkban a helyi ukrán görögkatolikus egyházak által működtetett karitatív szervezetek erőfeszítéseinek koordinálásán és építkezésen dolgozik. együttműködésben a külföldi Caritas-csoportokkal.

A Caritas Ukraine humanitárius segítséget nyújt, különösen a téli időszak nélkülözőinek, szociális szolgáltatási programjai keretében pedig rehabilitációs központokat hoztak létre a kábítószerrel küszködők számára, reintegrációs segítséget nyújtanak ukrán migránsok számára, közvetlen segítséget és felkészítést adnak az embercsempészet megelőzésére, segítik a bebörtönzötteket, valamint otthoni gondozást nyújtanak időseknek és HIV-fertőzötteknek. A regionális karitászervezeteknél működő népkonyháik hetente több száz hátrányos helyzetű ember étkezését biztosítják. A fiatalok támogatására - 5 szociális központon keresztül - közel 500 kríziscsaládban élő gyermeket és serdülőt szolgálnak ki, szociális központjaik a munkaerő-migránsok gyermekeit is segítik, és gondoskodnak arról, hogy a rákos gyermekek kezelésben részesüljenek.

A Caritas Ukraine nemzeti irodája Lvivben közel 500 alkalmazottat és közel 1000 önkéntest foglalkoztat, emellett a titkárság irányítja a közel 20 regionális kirendeltség tevékenységét.

A Caritas Ukrajna jelenleg negyvenkét központot működtet - 448 plébániai központban és több mint ezerkétszáz alkalmazottal dolgozik együtt, lefedve Ukrajna legtöbb régióját -, és szolgáltatásokat nyújt a városi és vidéki területeken. 2022 február óta több mint 1,3 millió embernek segítettek.

Caritas-Spes Ukraine⁹⁷

A Caritas-Spes Ukraine az ukrainai Római Katolikus Egyház jótékonyági missziója. Ukrajna római katolikus püspökei alapították 1995 májusában, majd az Állami Vallásügyi Bizottság 1996 szeptemberében bejegyezte. Ez volt az első olyan szervezet, amely Ukrajna Szovjetuniótól való függetlenedése után 1991-ben nyújtott humanitárius segítséget.

⁹⁶ <https://www.caritas.org/where-caritas-work/europe/ukraine/>

⁹⁷ <https://www.caritas.org/where-caritas-work/europe/ukraine-spes/>

Mivel a katonai konfliktus még mindig dúl Kelet-Ukrajnában, a Caritas-Spes olyan tevékenységeket végez, mint az élelmiszerek, ruhák és gyógyszerek szétosztása, emellett pszichológiai segítséget nyújt a rászorulóknak, sőt némi anyagi támogatást is azoknak, akik nem kormányzati irányítás alatt élnek. A Caritas-Spes egy jelentős egészségügyi projektet is elindított, amely elsősorban az ország keleti felén zajlik.

A szervezet fő fókuszja kezdettől fogva a gyerekekre irányult: a csernobilit követően a Caritas-Spes támogatta a szenvedő gyermekeket úgy, hogy Ukrajnában gyógyfürdőkbe vagy külföldi kórházakba juttatta el őket. A Caritas-Spes a gyermekek egészségének javítására specializálódott: évente körülbelül 3000 gyermek javítja egészségét rekreációs központjaiban: Jablunica (Ivano-Frankivsk régió), Bardiánsk (Zaporizhia régió), Zarichany (Zsitomirtól nem messze), Oleksandrivka (Zsitomir régió) és Pnikut (Volyn régió). A Caritas-Spes emellett 25 családi típusú árvaotthont és több tucat napközi otthont üzemeltet óvodás és iskolás korú gyermekek számára, beleértve a hajléktalan és fogyatékkal élő gyermekeket is.

A Caritas-Spes egyéb szociális projektjei a fiatalok, az idősek, a rászoruló, a szenvedélybetegek és a HIV/AIDS-fertőzöttek támogatására irányulnak. Önfenntartó projektek lebonyolításával munkát kínálnak Ukrajna gazdaságilag erősen sújtott területein élőknek.

A Caritas-Spesnek Ukrajna egész területén 80 regionális központja van, amelyek hitvallástól vagy etnikai hovatartozástól függetlenül aktívan szervezik a segítségnyújtást azoknak, akiknek szükségük van rá: népkonyhákban, szociális központokban, irgalmasházakban, orvosi rendelőkben, rehabilitációs központokban stb.

Románia

A 2021. évi népszámlálás előzetes adatai szerint a teljes lakosságból (19,053 millió fő) 16,397 millió fő jelölte meg felekezeti hovatartozását: 85,3% ortodoxnak, 4,5% római katolikusnak, 3% reformátusnak, 2,5% pünkösdistának, 0,7% görögkatolikusnak, 0,6% baptistának, továbbá 0,4% hetednapos adventistának és ugyanennyi ember muszlimnak vallotta magát⁹⁸.

A Román Ortodox Egyház szociális-karitatív tevékenysége a Patriarchális Adminisztráción belül fejt ki tevékenységét, az alábbiak szerint:

⁹⁸ <https://maszol.ro/belfold/Nepszamlalas-eppenhogymeghaladta-az-egymillio-fot-a-romaniai-magyar-kisebbség-lelekszáma>

- a katonai egységekben, büntetés-végrehajtási intézetekben, kórházakban és szociális intézményekben végzett vallási segítségnyújtás, sajátos problémáinak elemzése és megoldások meghatározása;
- missziós, kulturális és ifjúsági tevékenységek, valamint a civil szervezetekkel való kapcsolattartás;
- az egyházmegyei központok tájékoztatása a Szent Zsinat és Románia Kormányának a korábban említett területeken hozott határozatairól, valamint e határozatok végrehajtásának figyelemmel kísérése.

Caritas Románia Konföderáció⁹⁹

A Romániában működő 10 Caritas szervezet munkája nem sokkal az 1989-es forradalom után indult meg. Célja az volt, hogy összehangolja a külföldről küldött segélyek elosztását a szegények és kiszolgáltatott emberek támogatása érdekében. A Caritas Románia Konföderációt azonban csak 5 évvel később, 1994-ben ismerték el hivatalosan, Caritas Románia Konföderáció néven, és mára a tevékenységük köre és mértéke úgy alakult, hogy reagáljon a Romániát sújtó összetettebb társadalmi problémákra.

A Konföderáció azért jött létre, hogy elősegítse tagjai társadalmi projektjeit és hozzájáruljon olyan lobbizás akciókhoz, amelyek nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt befolyásolhatják a szociálpolitikát. A romániai Caritas valamennyi szervezete partnerkapcsolatban áll a helyi hatóságokkal, és szociális segítséget nyújtanak a veszélyeztetett, hátrányos helyzetű gyermekeknek, a speciális igényűeknek, az időseknek és az alacsony jövedelmű családoknak.

Az elmúlt évek természeti katasztrófái utáni első napokban a Caritas Románia Konföderáció az elsők között küldött helyszíni sürgősségi csapatot a katasztrófa sújtotta területre, hogy gyorsan végrehajtsák a sürgősségi segélyek kiküldését: például élelmiszersomagokat, alapvető higiéniai anyagokat, takarók, ruhák és egyéb szükségletek. 2005-ben az elmúlt 50 év legsúlyosabb árvizei sújtották Romániát, több száz házat romboltak le, és emberek ezrei váltak hajléktalanná és kétségbeesetten segélyre. A Caritas Románia Konföderáció koordinálta a segélyezési erőfeszítéseket, hogy élelmiszert, gyógyszereket és sátrakat osszon ki az áldozatoknak. Az elsődleges szükségletek kielégítését követően

⁹⁹ <https://www.caritas.org/where-caritas-work/europe/romania/> és <https://caritasromania.ro/cine-suntem/despre/>

a Caritas Románia Konföderáció hosszú távú támogatási és prevenció programokat dolgoz ki az érintett közösségek számára.

A Caritas Románia Konföderáció létrehozta az Országos Otthoni Gondozási Programot annak érdekében, hogy alapvető szolgáltatásokat kínáljon – ételmezés, közlekedési eszközök és takarítás formájában – az ágyhoz kötött emberek életminőségének javítására és alapvető szükségleteinek kielégítésére. A programban dolgozó csapatok orvosokból, nővérekéből, szociális munkásokból és önkéntesekből álló csapatból állnak, akik egészségügyi szolgáltatásokat és pszichoszociális támogatást nyújtanak. 2013 júliusától a Caritas Románia Konföderáció partnereivel együtt széles körű országos otthoni gondozási hálózatot fejleszt, „Seniorinet” néven.

A Caritas Románia Konföderáció szociális kampányokkal szólítja meg az ország növekvő idős lakosságát, akik az időskorral járó problémák ellenére is aktívak szeretnének maradni. 2012-ben kampányt szerveztek a célcsoportok tájékoztatására és motiválására az aktív időskor és a generációk közötti szolidaritás kérdéseiről. Az év során a Caritas szervezetei 15 500 idősnek ajánlottak támogatást és dedikált programokat.

A Caritas Románia Konföderáció 2005 óta szervezi tagszervezeteivel együtt az „Egymillió csillag” országos rendezvényt, melynek célja, hogy felhívja a közvéleményt azokra a problémákra, amelyekkel a legsebezhetőbb társadalmi csoportok szembesülnek: mélyszegénység, társadalmi kirekesztés, diszkrimináció. Évente legalább 30 romániai nagyvárosban és településen égnak el a szolidaritás gyertyái.

A Caritas Románia Konföderáció bukaresti központi irodája támogatja a 10 Caritas egyházmegyei irodát Románia szerte. A Caritas Románia szervezeti hálózata 1200 alkalmazottat és 1100 önkéntest foglalkoztat, akik évente 115 000 kedvezményezettnek juttatják el a Caritas szolgáltatásait.

Szlovákia

A 2021. évi népszámlálás szerint az ország lakóinak túlnyomó többsége, 76%-a jelölt meg valamilyen vallási-felekezeti hovatartozást, közülük a legtöbben a római katolikust (56%), evangélikust (5%), a görögkatolikust (4%) vagy a református vallást (2%)¹⁰⁰.

Szlovák Katolikus Szeretetszolgálat

¹⁰⁰ <https://www.onkormanyzas.sk/dokumentumok>

A Szlovák Katolikus Szeretetszolgálat (SKCH)¹⁰¹ közjogi egyesületek szövetsége, amelyet a Szlovák Püspöki Konferencia hozott létre.

A Szlovák Katolikus Szeretetszolgálat tagjai

¹⁰¹ <https://www.charita.sk/charitna-siet/>

Főegyházmegyei jótékonyági szervezetek:

Pozsonyi Érsekségi Szeretetszolgálat

- Nagyszombati Főegyházmegyei Szeretetszolgálat
- Kassai Érsekségi Szeretetszolgálat
- Görögkatolikus Szeretetszolgálat Eperjes

Egyházmegyei jótékonyági szervezetek:

- Egyházmegyei jótékonyági szervezet Nyitrai
- Egyházmegyei jótékonyági szervezet Zsolnai
- Egyházmegyei jótékonyági szervezet Besztercebánya Szepesség
- Katolikus Jótékonyági
- Egyházmegyei jótékonyági szervezet Rozsnyói
- Görögkatolikus eparchiális jótékonyági szervezet Kassa

A Szlovák Katolikus Szeretetszolgálat 1927-ben alakult azzal a céllal, hogy biztosítsa a szegények egyházi szociális-karitatív segítségének szervezeti oldalát: átvette a legszegényebbek anyagi, egészségügyi és kulturális-oktatási segítségének szervezését. Fokozatosan fióktelepek jöttek létre Szlovákia-szerte, az 1950-es években azonban az állam felfüggesztette tevékenységét, és csak a szeretetotthonok működtetését engedélyezte, ahol a bezárt és feloszlott kolostorok idős és beteg papjai, hittestvérei koncentrálódtak, és egyúttal ellenőrzés alatt álltak. 1989 után a jótékonyági szervezet visszatérhetett eredeti küldetéséhez, így 1991 elején megkezdődött a struktúra kialakítása. Jelenleg az 10 egyházmegyei / főegyházmegyei jótékonyági szervezetből és a titkárságból áll. A Szeretetszolgálatnál körülbelül 1500 alkalmazott dolgozik, évente több mint 24 000 rászorulóknak nyújtanak segítséget 318 intézményben.

Az egyházmegyei jótékonyági szervezetek segítik az elhagyott gyermekeket és fiatalokat, rászoruló családokat, fogyatékkal élőket, betegeket, időseket, haldoklókat, hajléktalanokat, terhes nőket és rászoruló gyermekes anyákat.

A Szlovák Katolikus Szeretetszolgálat titkársága koordinálja az egyházmegyei jótékonyági szervezetek nemzeti projektjeit és jogi, valamint médiatevékenységeit, illetve külföldi területen végzett feladatait, valamint humanitárius és fejlesztési segélyeket szervez.

Szerbia

Szerbia vallás szerinti megoszlása (Koszovó nélkül): szerb ortodox 85%, katolikus 5%, iszlám 3%, protestáns 1%¹⁰², ennek ellenére a katolikus egyházi szervezetek azok, amelyek országszerte végeznek szeretetszolgálati tevékenységet.

A Szerbiai Caritas¹⁰³

A Szerbiai Caritas 1995-ben jött létre azzal a céllal, hogy támogassa az otthonukból száműzetett és a polgárháború miatt a balkáni térségbe érkező nagyszámú menekültet. Ezekben az években a szervezet több ezer embernek biztosított élelmiszert, üzemanyagot és menedéket, majd négy évvel később is, amikor a NATO bombázása otthonok százait rombolta le, emberek ezreit hagyva élelem és menedék nélkül. A történetekre a Szerbiai Caritas az SAO elnevezésű hároméves projekttel válaszolt, amely családi csomagok, fatüzelésű kályhák és tűzifa szétosztását, valamint szociális központok, kórházak, időotthonok és gyermekintézmények támogatását foglalja magában. Ma is folytatja küldetését, hogy hatékony segítséget nyújtson a leginkább rászorulóknak humanitárius segítségnyújtás, betegek és idősek otthoni gondozása, az emberek jogainak védelme érdekében a mentális gondozás, a fiatalok drogmegelőzése, és a béketeremtő programok területén.

A 2014-es árvíz után a Szerbiai Caritas elindított egy katasztrófakockázat-csökkentési programot, amely magában foglalja a helyi közösségekkel való együttműködést a katasztrófa-felkészülés és -megelőzés terén, országos és regionális szintű érintettek hálózatának létrehozását, valamint oktatási tevékenységek szervezését az iskolákban a legfiatalabb generációk számára. A Szerbiai Caritasnak 2015 óta újabb vészhelyzeti projekttel kell foglalkoznia a balkáni útvonalon kialakult menekültválsággal kapcsolatban, ennek keretében tevékenyen segíti a menekülteket és a migránsokat

¹⁰² Forrás: Magyar Kereskedelmi és Iparkamara: Piaci útmutató a Szerb Köztársaságról

¹⁰³ <https://www.caritas.org/where-caritas-work/europe/serbia/> és <https://caritas.rs/?lang=en>

(élelmiszer- és higiéniai cikkek, ruhák, cipők, hálósákok biztosításával), közreműködik a menekültközpontok fenntartásában és felújításában, valamint pszicho-szociális támogatást nyújt.

A Caritas Szerbia központi irodája Belgrádban található, és öt Caritas egyházmegyei irodával rendelkezik Szerbia szerte. A Caritas összesen – projektectől függően – körülbelül 100 embert foglalkoztat, és néhány száz önkéntesből álló hálózattal rendelkezik.